

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE 2014

**NOVOROSSIA
REDIVIVA?**

**PENTRU UNGARIA
E GREU SĂ TREACĂ
PESTE TRECUT**

**VOIAJE...
VOIAJE...**

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE 2014

**NOVOROSSIA
REDIVIVA?**

**PENTRU UNGARIA
E GREU SĂ TREACĂ
PESTE TRECUT**

**VOIAJE...
VOIAJE...**

SUMAR

decembrie

2014

4 Legământ
pentru viitor

N. IORGA

5 Început
de viață nouă

Cum s-a realizat Unirea
O. GOGA,
D. NOVEANU

EXCLUSIVITATE

9 Traumele trecutului
S. BOTTONI

43 1939.
Jurnal de bejenie

M. TRACZ

DICȚIONAR ISTORIC

15 Novorossia,
quo vadis?

I. BISTREANU

18 Datoria
față de neamul
din care mă trag

P.N. HALIPPA,
M. ȘTEFAN

CĂLĂTOR ÎN TIMP

23 Amsterdam,
caldul oraș al pictorilor
F. DOLGHIN

27 Prin Bizanțul
de la Dunăre

*Sir Sacheverell Sitwell
în România, la 1937*
M. BERZA

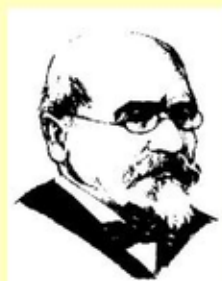
CLIO ANUNȚĂ

32 Arhivă
și bibliotecă, pe dvd
*O istorie a astronomiei
românești*

M. STAVINSCHI

33 Prin America
românilor

M. CARP

38 Pasiunea
de o viață

*Soarta colecției de artă
Mihail Kogălniceanu*
G. BADEA-PĂUN

47 Când femeile
nu aveau voce
să taie o pasăre

M. CAZACU

52 „Tot
nu m-am tuns“

*Interviu
cu Ivan Patzaichin*
P.-N. CONSTANTIN

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 12 (573)

decembrie 2014

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 La 26 decembrie 1999 o furtună devastează parcul castelului de la Versailles. Regele Ludovic al XIII-lea a fost cel dintâi care a ridicat, în localitatea amintită prima oară într-un document la 1038, o cabană de vânătoare, în anul 1624. Peste opt ani, a transformat-o într-un castel. Urmașul său, Ludovic al XIV-lea, a extins construcția și la 6 mai 1682 a stabilit în mod oficial reședința Curții regale aici

2 Muzeul Hermitage din Amsterdam găzduiește o expoziție intitulată *Dineu cu țarii*. Opt somptuoase servicii de masă, produse în ateliere rusești și occidentale, au fost aduse din orașul de pe Neva și pot fi admirate de vizitatori

3 Bucovina oferă lumii, prin bisericile ei pictate, principala sa contribuție. „Această primă imagine a bisericii pictate, așa cum se arată când treci de zidul auster de incintă al Suceviței, înseamnă una dintre cele mai puternice revelații ale întregii lumi bizantine” – scria englezul Sir Sacheverell Sitwell, care a văzut-o în anul 1937

4 Lucas Cranach cel Bătrân (1472-1553), pictor german renescentist, a lucrat la Curtea electorilor din Saxonia, realizând mai ales portrete, cum este și acesta, din 1528, ce înfățișează o tânără. În colecția lui Mihail Kogălniceanu, azi împrăștiată în cele patru zări, se aflau și trei tablouri realizate de acest artist

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

IDEAL ÎMPLINIT

NICOLAE IORGA

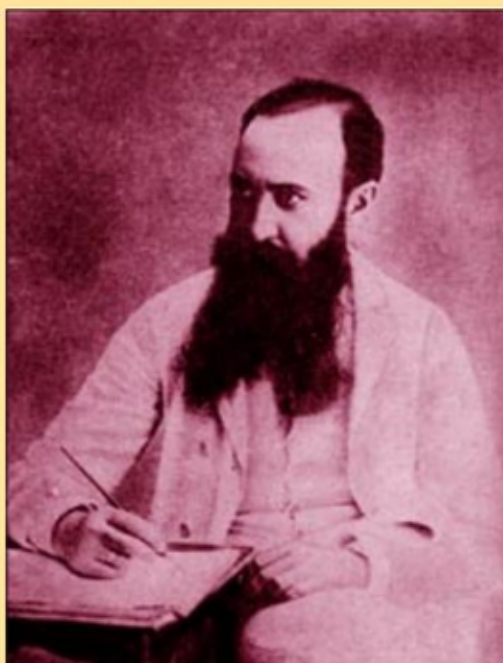
Dl. Nicolae Iorga
președinte: Vă
rog să-i îngăduiți câteva
cuvinte, unuia căruia
i-ați încredințat dreptul
de a vorbi, în împrejurări
solemne, în numele dv.
(*Aplauze îndelung prelungite.*)

În mijlocul celui mai mare și mai greu război pe care neamul nostru l-a purtat pentru dreptul său, Basarabia și Bucovina, țările smulse vechii Moldove, și acele mărețe părți ardelenene, bănățene, crișene și maramureșene, care au fost cele dintâi răpite unității naționale și istorice a țării românești integrale, au proclamat pe rând reintrarea lor în România deplină. (*Aplauze unanime, îndelung prelunge.*)

Prin singur acest fapt, corespunzător celor mai sfinte principii proclamate de Alianții noștri, dreptul nostru, care fusese un ideal de veacuri, devenise pentru totdeauna o realitate.

(*Aplauze generale, prelunge și îndelung repetate.*)

După triumful final câștigat prin jertfa Alianților, Regele românilor i-a dat recunoașterea victoriei comune. Adunarea Deputaților adaugă, odată cu forma legii, devotamentul absolut al unei țări întregi în a menține întregi și a transmite urmașilor cele dobândite cu sânge și lacrimi de ferocita generațiune a Marelui Război. (*Aplauze prelunge și îndelung repetate. Adunarea ovaționează sculându-se în picioare.*)

Ca Președinte al ei și ca unul din reprezentanții acestei Români din Carpați și Dunăre, care a purtat – 600 de ani prin cele mai mari primejdii, odată cu steagul românesc, soarta însăși a neamului întreg (*îndelung prelunge aplauze, strigări de „Trăiască Vechiul Regat”, ovațiuni nesfârșite*), în numele României mutilate de ieri, care strângea în mâna ei rănită atâta din jalea și nădejdea ținuturilor înstrăinate, în numele României care a plâns cu frații pierduți și a

nădăjdut cu ei și în care n-a fost om cinstit care să nu păstreze în sfânta sfintelor a sufletului său dorul desăvârșitei uniri naționale și hotărârea de a ne jertfi toți pentru aceasta, simt negrăita fericire de a putea face, în numele dumneavoastră al tuturor, acest legământ solemn pentru viitorul neamului, în sfârșit și pentru vecie unit. (*Ovațiuni îndelung repetate, nesfârșite urale.*)

România unită o avem, o vom apăra și o vom întregi!

(Discursul ținut în Camera Deputaților, în ședința din 29 decembrie 1919, cu ocazia ratificării de către cele două Camere

a unirii Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei,

Crișanei și Maramureșului cu țara,

În *Dezbaterile Adunării Deputaților*, p. 303)

EVENIMENT

55 Din vremea lui Cuza

Aniversarea
Colegiului Național
„Ion Luca Caragiale”,
din Ploiești

T.D. LAZĂR

57 O oglindă a societății românești

Monitorul Oficial
al Regatului României

I. SILBERSTEIN

62 București- Giurgiu, în 108 minute

A.C.R. – 110 ani

N. MACOVEI

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Democrația

greacă
în cinci întrebări

D. MIHALCEA

70 Pe vremuri, oamenii își trimiteau scrisori

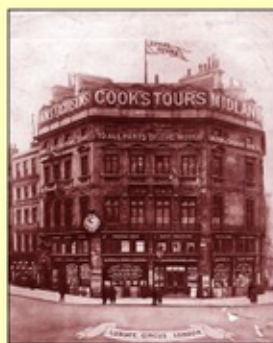
Cum să dezgheți
un „Saratov”

G. FILITTI

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

74 Gogea și Vergel

G. ROȘU

75 Aventura voiajelor

T. STĂNESCU-
STANCIU

PASTILA DE CUVINTE

79 Un pistol și-un revolver

M. SALA

81 Doi stâlpi ai Maiestății Sale

Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

HOOVER INSTITUTION

88 Starea emigrației române

91 Munca unui an

Sumarul sumarelor

RUBRICI

85 În București, acum 50 ani

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

80; 89; 90

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

UNIREA POLITICĂ A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA CU ROMÂNIA

OCTAVIAN GOGA

Nicăieri pe continent istoria modernă n-a înregistrat o disoluție a vieții de stat mai rapidă și mai puțin gravă, din punctul de vedere al tulburărilor interne, ca în fosta Austro-Ungarie. Mozaicul polietnic al Habsburgilor, susținut în mod meșteșugit printr-un vast aparat administrativ și polițienesc, s-a dislocat din primele momente când libertatea de conștiință i-a fost dezrobăită. Diferitele popoare, cu aspi-

Carol I, ultimul suveran al Austro-Ungariei, a emis un manifest „către popoarele mele”, potrivit căruia imperiul se reorganiza sub forma unei federații de șase state independente (românii nu se numărau printre cei care ar fi beneficiat de propunerea împăratului)

rațiunile lor naționale bine definite, s-au grăbit fără nicio ezitare să-și realizeze programul de independență politică, imediat ce împrejurările au făcut posibilă o manifestare liberă a voinței lor. Dezagregarea s-a produs în mod normal, fără nicio sguđuire. Pe ruinele anahronismului milenar pulsează astăzi un început de viață nouă, cu o așezare politică sănătoasă și cu o atmosferă morală mult mai reconfortantă.

Opera de emancipare s-a desfășurat paralel la toate aceste națiuni oprite, după cum și activitatea lor politică și militară din străinătate împotriva Austro-Ungariei și-a conservat în tot cursul războiului mondial tendințele unei coordonări. Procesul centrifugal în interior a fost determinat în mod firesc de fluctuațiunile situației de pe câmpul de luptă. El s-a accentuat, mai întâi, în Austria, unde puterea de dominație a centrului era mai slăbită, și s-a repercutat grabnic asupra Ungariei, bătută de virusul aceleiași maladii.

Din ziua capitulării bulgare, care a rezolvit în mod virtual problema derutei militare a monarhiei de Habsburg,

conștiința publică a diferitelor naționalități subjugate de Viena și Budapesta și-a dat seama că ora liberării politice a sunat. Prăbușirea de la Sofia și ofensiva Aliatilor de pe frontul occidental agitau cu o putere elementară masele, făcând să apară spectrul revoluției în fața guvernanților neputincioși. Ca o măsură de precauție, menită să canalizeze un început de dislocare generală, camarilla austro-maghiară a lansat, cum se știe, cele două bărci cunoscute de salvare politică: planul unei Austrii federative și ideea unei Ungarii independente. Prin aceste măsuri de oportunitate, un mănunchi de politicieni izolați de realitatea lucrurilor credea că va putea crea o apa-

rență de legalitate pe seama monarhiei îndușmănite cu concepția democratică și cu principiul de naționalitate pe care le reclamau deopotrivă biruitoarii din afară și dezrobiții dinlăuntru. Credea în același timp că va izbuti să salveze integritatea teritorială a vechiului patrimoniu și soarta dinastiei, singurele baze pentru perpetuarea domniei de rasă și a exploatării feudale.

Instinctul de conservare al mulțimii însă, cu impulsurile lui suverane, a fost, și de astă dată, mai puternic decât soluțiile cabinetelor savante. Planul doctorului Lamasch [ultimul ministru președinte al Austriei, în octombrie-noiembrie 1918]

Am avut șansa de a intra în posesia arhivei personale rămase de la cărturarul transilvănean de elită Olimpiu Boitoș (1903-1954). A

fost profesor universitar, membru în comitetul director al Teatrului Național din Cluj, iar după război s-a numărat printre colaboratorii Institutului de Lingvistică și Istorie Literară al Academiei Române, filiala Cluj. Arhiva include și restul de arhivă Paul Bataillard (1816-1894; istoric și publicist francez, sprijinitor al Unirii din 1859), dăruită lui Boitoș în 1929 de cele două fiice ale marelui filo-român, cealaltă parte fiind înmănată anterior, tot de ele, lui Constantin (Dinu) Brătianu și alcătuind fondul arhivistic Bataillard al fostelor „Așezăminte Brătianu“.

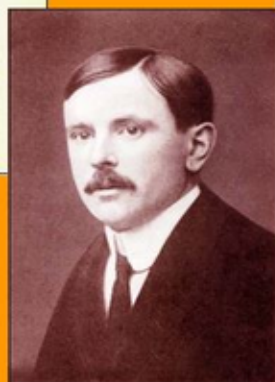
Între manuscrisele păstrate în această arhivă se numără și cel al unui articol scris de Octavian Goga pentru Scotus Viator, pseudonimul lui R.W. Seton-Watson (Magazin istoric, nr. 11, 12/1989; 12/1990). În toamna lui 1916, R.W. Seton-Watson a început publicarea săptămânalului The New Europe, în care apăreau informații despre țările aliate și despre politica dusă de Puterile Centrale. În vara lui 1917, Seton-Watson a devenit membru al The Intelligence Bureau of the Department of Information, de sub autoritatea Cabinetului de Război britanic. Nu a mai putut continua să fie în mod oficial editor al revistei. Din

THE NEW EUROPE.

I.

What the German Chancellor in his speech in the Reichstag on August 19th 1914 described as "a new Europe", and the general and temporary system of his enemies, must seem to us towards a future. But because it happens to be Germany in which the Chancellor in this case Europe of his enemies such as "unavoidable strong position", that no other state will be able to reach as to those of a threatening policy towards her, with England or Russia in this warlike part the future would be no less unbearable. Should any state succeed in strong itself so strongly as to become invulnerable, King

Arthur said. But this will not be so simple. To begin with, it is an open question, whether the security of the world will be secured by the freedom of attack, even in exchange for a guarantee that they shall not be attacked themselves. A clever politician will raise as many objections to the signing of such a treaty as he chooses. But there would be no obvious advantage in this sacrifice by the neutrals, for they would then be able to approach the nations at war, saying: "This war has done us so much misery, that each one of us is prepared to keep the right of aggressive war, therefore, make a sim-

noiembrie 1918, redevine editorul acesteia. În octombrie 1920 a trebuit să o suspende din rațiuni financiare.

Articolul scris de Octavian Goga a apărut, cu titlul The Achievement of Roumanian Unity (Realizarea unității românești), în ediția din 9 ianuarie 1919, vol. IX, nr. 117, al publicației The New Europe. Între manuscris și textul din revistă există unele deosebiri, de formulare, nu de fond, se fac unele precizări redacționale privind publicarea deja a actelor adoptate la Alba Iulia și pentru care Goga lăsase loc liber în manuscris. Tot în arhivă există și două scrisori adresate de Octavian Goga persoanei care trebuia să se îngrijească de traducerea textului și apoi ca traducerea să ajungă la destinație.

Cum în volumele de opere Octavian Goga pe care le-am consultat nu am găsit o versiune românească a textului, oferim acum cititorilor revistei transcrierea manuscrisului. Sublinierile cu cursiv îi aparțin autorului, iar parantezele drepte nouă.

Dan NOVEANU

Octavian Goga, autorul textului ce urmează; sus, o pagină din publicația căreia îi era destinată și fotografia editorului acesteia R.W. Seton-Watson

rică profesiune de credință. Deputatul român, invocând egalitatea de drept între națiunile mari și mici, susținută de concepția democratică a Puterilor Aliate, aducând omagii președintelui Wilson, ale cărui principii, realizându-se, „vor constitui pentru umanitate cel mai important eveniment de la fondarea creștinismului“, citește declarația comitetului național întrunit la 12 octombrie: „Rezultatele războiului justifică năzuințele seculare ale națiunii române spre o libertate politică; românii vor să-și hotărască singuri, în cadrul națiunilor libere, viața lor de stat; națiunea română nu recunoaște parlamentului și guvernului maghiar dreptul de a vorbi în numele ei; ea se va reprezenta singură, prin factori aleși de adunarea ei națională; orice hotărâre adusă de factori străini comitetul Partidului Național Român o declară nulă și fără valoare“.

Această declarație, pe lângă că a fixat în mod limpede sentimentele unanime ale poporului român, a mai avut și darul să puie din nou în lumina străinătății intoleranța maghiară. Corifeii politici maghiare, contele Tisza, Apponyi și Wekerle, nu s-au sfiit ca, în plin dezastru militar, să refuze încă o dată românilor orice „drepturi naționale“, declarând că în Ungaria nu poate fi decât o „singură politică națională“, cea maghiară, și că cetățenilor de altă naționalitate nu li se pot acorda decât „libertăți individuale“. Parlamentul întreg, cu excepția câtorva deputați de stânga ex-

Mihály Károlyi, prim-ministru (1-16 noiembrie 1918) și președinte al Ungariei (16 noiembrie 1918-21 martie 1919)

tremă, a aplaudat discursurile categorice ale celor trei notabili unguri, de al căror nume se leagă în amintirea noastră un sfert de veac de persecuțiune. Presa maghiară i-a susținut în mod unanim, cu excepția unui singur ziar fără greutate politică atunci (Világ), care a fost silit să recunoască că „atitudinea intolerantă a guvernului a fost profund dăunătoare cauzei maghiarismului“.

Prin declarația comitetului național român, linia noastră de conduită s-a fixat. Cei cinci deputați români, cari au putut fi aleși cu sistemul electoral din Ungaria de poporul nostru de aproape patru milioane, și-au dat seama că rolul lor în cadrul parlamentarismului ungar s-a terminat. Deputatul Ștefan Pop și-a lămurit bine situația câteva zile în urmă, când debandada militară fiind în apogeu, întreagă Camera i-a cerut să vorbească: „Domnilor, nu mai avem nimic de

zis“, a răspuns distinsul lup-tător; „noi nu mai suntem aici decât în calitate de spectatori“.

După această declarațiune principală, conducătorii politici ai poporului românesc și-au început opera de organizare, ținând pas cu mersul evenimentelor interne și externe. Situația din Ungaria a luat o desfășurare repede, împingând lucrurile spre deznodământul final. Cabinetul Wekerle a demisionat în ședința din 24 oct.[ombrie]. Ofensiva italiană, cu catastrofa austriacă de la Piave, anunța și sfârșitul comediei politice. România declară din nou război Germaniei, după ministrul Marghiloman, impus de Mackensen, iar sârbii ocupă Belgradul. În această situație, criza politică din Ungaria nu poate fi rezolvită, cu toate străduințele arhiducelui Iosif, trimis la Budapesta, în calitate de „homo regius“. Dieta Croației, la 29 oct.[ombrie], decide ruptura cu Ungaria și înființarea Iugo-Slaviei. Noul ministru comun de Externe al Austro-Ungariei, contele Iuliu Andrássy, numit la 26 oct.[ombrie], demisionează după ce vede catastrofa militară. Contele Károlyi, pe urma unui simulacru de „revoluțiune“, constituie noul ministru din cadrul „consiliului național maghiar“, la 31 oct.[ombrie]. Cabinetul contelui Károlyi, ales din câțiva reprezentanți ai oligarhiei maghiare și ai socialiștilor din Budapesta, lansează ideea păcii cu Ententa și completa independență a „Ungariei democratice“.

(Va urma)

s-a evaporat, făcând loc statelor independente imediat după recunoașterea de către împărat a formulei federative, ducând după sine în groapă și Ungaria istorică, în care voința națională a popoarelor a tras aceleași consecințe. Pe urma uraganului purificator, în Europa Centrală s-a îndeplinit un act de justiție răscumpărat cu grele suferințe milenare, harta s-a schimbat, iar cele două coroane ale Habsburgilor au trecut în domeniul muzeelor de arheologie.

În această vastă încrucișare de energii, voința poporului românesc din Transilvania, Ungaria și Bucovina s-a desfășurat paralel cu manifestarea celorlalte națiuni, urmând drumul indicat de conștiința misiunii istorice ce avea să îndeplinească. Vom încerca să schițăm în următoarele înfăptuirea operei politice din sânul nostru, stăruind în mod special numai asupra evenimentelor recente.

Revista *New Europe*, care și-a luat nobila sarcină de a elucida problemele popoarelor asuprite în atmosfera de umanitarism senin a opiniei publice britanice, a stăruit îndeajuns asupra mijloacelor de teroare prin care guvernul austriac și cel maghiar au înăbușit în cursul războiului sentimentele politice ale cetățenilor. Cetitorii știu că românii de sub Habsburgi, în acest timp, aruncați în închisori sau condamnați la moarte de tribunale marțiale, nu au avut putința să-și exprime credința care-i călăuzea la ei acasă, în mijlocul persecuțiilor grozave ce s-au prăvălit asupra lor.

Idealul lor politic a fost silit să amuțască sub baioneta jandarmilor unguri, rămânând ca să fie strigat numai de conducătorii cari s-a[u] putut strecura în România și de cei peste 30.000 soldați voluntari, români din Transilvania, Banat și Bucovina ce au luptat în Carpați alături de frații lor împotriva dușmanului comun.

Viața politică de acasă, cu organismul ei paralizat de teroarea maghiară, n-a putut fi reluată de români, ca și de slovaci, decât acum în urmă, în pragul marilor evenimente recente. Luna octombrie din acest an marchează începutul resurecției politice pentru toate popoarele din Austro-Ungaria. Concomitent cu mișcarea tuturor se desfășură și acțiunea noastră.

Vom lua ca punct de plecare manifestul împăratului Carol, lansat către „popoarele sale austriace“, la 16 octombrie. Această dată constituie punctul cardinal al marilor transformări viitoare din Austro-Ungaria. În acest document ținut în tonul de resemnare al înfrângerii militare, tânărul monarh lansează vorbele de „reconstruirea Austriei pe

bază federativă“, admițând dezagregarea Reichsratului în *Consilii naționale*, menite să ajute guvernul în opera lui de nouă cimentare politică. Manifestul imperial accentuează că „noua formațiune nu atinge în nicio privință integritatea țărilor sfintei coroane maghiare“.

Mesajul de la Viena, această codificare a dezagregării austro-ungare, rezultată din frământările interne influențate de patronajul Ententei [Antantei], a accelerat procesul de descompunere. Cehii și iugoslavii au răspuns, cum se știe, cu declararea completei lor independențe politice. Românii din Bucovina și-au constituit consiliul lor național, sub conducerea deputatului [Constantin] *Isopescu-Grecul*, proclamând necesitatea „*unității statului național român independent împreună cu românii din Transilvania și Ungaria*“, exprimându-și speranța că aceeași idee va fi susținută și de reprezentanții acestora.

În același timp, comitetul național al românilor din Transilvania și Ungaria, tradiționalul organ autorizat al luptelor noastre naționale, întrunit la Oradea Mare (Nagyvarad), a însărcinat pe deputatul *Alexandru Vaida* să citească în Parlamentul din Budapesta programul politic al românilor de „sub coroana Sfântului Ștefan“. În ședința Camerei ungare de la 18 octombrie, într-o atmosferă de ostilitate zgomotoasă, diriguată de pe banca ministerială de aproape toți colegii d-lui *Wekerle* [*Alexander*, prim-ministrul Ungariei], s-a făcut această isto-

Alexandru Vaida-Voevod

în profunzime posibilitatea de a rezolva contrastele naționale printr-o reformă federală. La începutul veacului, sociologul Oskár Jászi și alți democrați radicali erau convinși că doar o reformă după modelul cantoanelor elvețiene ar fi putut garanta supraviețuirea Ungariei. Pe de altă parte însă, *realpolitikern* maghiari precum István Tisza erau convinși de faptul că acordarea autonomiei diverselor naționalități ar fi constituit primul pas spre dezagregarea statului. Cu toate acestea, nu există nicio îndoială că antagonismele etnice și sociale din era dualismului și tendințele naționaliste și centralizatoare manifestate în politica maghiară la finele veacului al XIX-lea zguduiseră temeliile plurisecularei conviețuirii între majoritatea maghiară și celelalte componente naționale.

Durata, caracterul global și efectul „naționalizant” al războiului asupra unor mase enorme de soldați au făcut să se ivească, în anul 1918, o situație greu de gestionat în relațiile dintre Ungaria și naționalitățile sale. La 30 octombrie, ziua revoluției democrat-burgeze și, în pragul

Oskár Jászi

formării guvernului prezidat de Mihály Károlyi, care a proclamat Republica democratică maghiară, clasa conducătoare a țării nu era pregătită pentru provocarea construirii unui stat pe baze federale. În același timp, o parte a elitei naționale non-maghiare era profund nehotărâtă în privința drumului de urmat: secesiune sau compromis cu maghiarii? Jászi, numit ministru pentru Naționalități în guvernul Károlyi, a avut diverse convorbiri în lunile noiembrie-decembrie 1918 cu liderii politici slovaci și români. Le-a

oferit acestora proiecte de configurare a unor cantoane în cadrul statului maghiar, adică exact ceea ce aceștia ceruseră fără izbândă vreme de decenii: autonomia administrativă pe baza majorității etnice locale. Însă alternativa federalistă a rămas atractivă pentru popoarele oprite doar până în momentul în care li s-a ivit posibilitatea concretă de a stabili „propriul control politic indivizibil în teritoriu, adică crearea statelor naționale independente”, sau de a se uni cu patria-mamă din exterior.

Pe de altă parte, în perioada premergătoare conflictului mondial, elita maghiară văzuse în fortificarea caracterului maghiar al statului unica soluție viabilă în fața crescânderii tensiunii interetnice. Aceasta nu a voit însă niciodată să ia act de consecința nocivă a acestei strategii politice: agravarea înapoierii istorice a regiunilor periferice, locuite în majoritate de alte naționalități, dar cu relevante prezențe maghiare. O situație diametral opusă tumultuoasei dezvoltări cunoscute în aceeași vreme de Budapesta, împrejurimile sale și câteva zone puternic industrializate din regiunile septentrionale ale actualei Ungarii. Elita maghiară nu a știut să recunoască și să facă față acestui conflict centru-periferie și a căzut victimă propriului *hybris* (mândrie nemăsurată, supraapreciere a forțelor și libertății individului în confruntare cu destinul, în tragedia antică grecească). Când antropologul Ernest Gellner scria despre conflictul dintre imaginarul „imperiu al Megalomaniei” și la fel de imaginara „lume rurală a Ruritaniei”, se

Mihály Károlyi (în centrul imaginii), în decembrie 1918

Trauma Tratatului de la Trianon este încă vie. Anestezia socialistă nu a reușit să o înlăture.

Provoacă o senzație stranie evocarea momentului declanșării Marelui Război, în vreme ce în zona postsovietică, aproape de granițele Uniunii Europene, proiectul imperial pan-rusesc al lui Putin pune în pericol nu doar legitimitatea teritorială a statului ucrainean, ci și siguranța întregii regiuni. Veștile care vin dinspre Crimeea și Ucraina estică, asociate cu concepte precum anexiune, conflict etnic, secesiune sau plebiscit

Albert Apponyi (în centrul imaginii), conducătorul delegației ungare la Trianon și o demonstrație sub lozinca „Nu, nu, niciodată” a celor care nu doreau recunoașterea Tratatului de la Trianon

readuc în minte situații de acum câteva decenii. Dacă nu chiar de acum un secol, când Primul Război Mondial a condus la retrasarea cu sânge a hărții Europei. Centenarul conflagrației mondiale aprinde spiritele cu deosebire în țări precum Ungaria, a cărei populație a suferit poate mai mult decât oricare alta în Europa consecințele unui război pe care elita sa politică a dorit să-l declanșeze, iar după 1917 să-l continue, din motive de prestigiu național, fără a evalua consecințele la nivel uman și geostrategic ale iminentei înfrângerii.

PENTRU UNGARIA E GREU SĂ TREACĂ PESTE TRECUT

STEFANO BOTTONI (Universitatea din Bologna)

Budapesta, capitala Transleitaniei habsburgice, intrase în război în vara anului 1914 cu obiectivul, care avea să se dovedească o ambiție deșartă, de a-și consolida primatul în aria danubiano-balcanică și de a încununa visul unui stat național maghiar. Visele de glorie s-au năruit repede, mai întâi în fața realității dure a economiei de război, iar mai apoi, în toamna anului 1918, în fața catastrofei unei înfrân-

geri militare, la care s-au adăugat profunde convulsii politice și sociale. De câteva decenii deja, o aprinsă dezbateră istoriografică contrapune spe-

Acest text este versiunea pentru tipar a prelegerii ținute de autor la Institutul Balassi – Institutul Maghiar din București, la 4 iunie 2014, în cadrul proiectului „Provoacă diversitatea. Ardelele din 1848 până în prezent”.

cialiștii maghiari și români, slovaci sau sârbi în ceea ce privește opțiunile la masa păcii și originile conflictului care a făcut ca în anul 1918 partea cea mai consistentă și motivată a elitei românești, sârbe și slovace să se mobilizeze în vederea secesiunii Ungariei, în numele autodeținerii popoarelor.

În intervalul de 30 de ani care precedă căderea monarhiei bicefale, elita politică și culturală maghiară a dezbătut

pacifismului dictat atât de convingeri personale, cât și de logica evenimentelor – soldații nu mai doreau să lupte. O opinie împărțită și de succesii amiralului, precum István Bethlen, prim-ministru în anii 1921-31, și Pál Teleki, prim-ministru în anii 1920-21 și 1939-41, dar eminența cenușie a regimului vreme de două decenii. Tranșant era și punctul de vedere al elitei conservatoare din era lui Horthy privind rolul distructiv jucat de masele populare maghiare, rămase în anii 1918-19 fără un reper politic solid și ajunse în slujba „forțelor antimaghiare”. În acest raționament se amestecau elitismul tipic al nobilimii maghiare, prejudecata antisemită a celor care considerau înfrângerea drept rezultat al comploturilor „iudeo-plutomasonice” și cinicul realism al acelor care apreciau ca fiind încă insuficient gradul de dezvoltare a populației.

Ungaria postbelică a învățat așadar prea puțin din lecțiile primite în Primul Război Mondial și a continuat să su-

Carte poștală din perioada interbelică ilustrativă pentru impactul Tratatului de la Trianon asupra opiniei publice din Ungaria

fere vreme de câteva decenii de un sindrom post-imperial. Același care după finele Războiului Rece ar fi legat Serbia, orfană de Iugoslavia, și Rusia, lipsită de hinterlandul sovietic. Politica externă condusă de Budapesta a rămas ancorată în plan retoric în pretenția de neconceput de a redobândi toate teritoriile cedate, deși în convorbiri particulare politicienii și diplomații maghiari abandonau maximalismul verbal și revendicau o revizuire parțială pe criteriu etnolingvistic. În plan intern, Horthy a dat viață unui „parlamentarism limitat, cu trăsături autoritare”, în care raportul guvern-parlament era regle-

mentat, precum în cazul italian al statutului albertin (Constituția din primăvara anului 1848 acordată de regele Sardiniei și Piemontului, Carol Albert), de aceleași legi adoptate în anul 1848. Sistemul bicameral de natură oligarhică prezidat de Horthy era departe atât de populismul fascist, cât și de democrația de tip occidental. Era, mai degrabă, o reuniune a notabilităților cu conotații definite drept „neobaroc”.

Politica externă a fost inițial orientată către intenția nedeclarată de a revizui tratatele de la Versailles prin ieșirea din izolarea diplomatică și din încercuirea strategică pe care i-a impus-o Franța prin Mica Înțelegeră. Din anul 1933, ascensiunea național-socialiștilor germani a stimulat o schimbare a orientării: dinspre Italia, considerată oscilantă și lipsită de fermitate, înspre Germania lui Hitler. Gyula Gömbös, prim-ministrul care încerca să fascizeze sistemul, a renunțat în anul 1934 la obiectivul reconstituirii teritoriului maghiar pre-Versailles, în schimbul unei jumătăți din teritoriile pierdute, definite pe baza criteriilor etnografice și militare. Astfel, în anii 1938-41, Ungaria a realizat parțial – prin decisiva susținere germană, italiană și sovietică – acest program „minimal” de revizuire teritorială, care obținea un consens aproape plebiscitar în rândul opiniei publice, inclusiv al opoziției de stânga.

După cum a arătat recent istoricul Ablonczy Balász, Trianonul a devenit și „locul” perfect pentru crearea unor

Delegația ungară în gara Keleti, înainte de plecarea către Trianon

gândea tocmai la acel conflict iremediabil între politicile statale maghiare și maturizarea socio-politică a naționalismelor minorităților, care a condus Ungaria istorică la disoluția din anul 1918 și la dezastrul care i-a urmat.

Tratatul de Pace contrasemnat la 4 iunie 1920 de delegația maghiară în palatul Trianon de la Versailles, în apropiere de Paris, a consfințit ceea ce raporturile de forță decretaseră pe câmpul de luptă cu un an și jumătate înainte: destrămarea „Marii Ungarii” și sfârșitul visului imperial. Față de populația regatului antebelic, cea a noului stat se reducea de la 19 la 7 milioane, iar teritoriul se micșora cu peste două treimi. Ungaria a cedat Transilvania și Banatul în favoarea României; actuala Slovacie și Rutenia în favoarea Cehoslovaciei; Croația și actuala regiune Voivodina în favoarea nou constituitului Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor; extremitatea vestică a țării, regiunea Burgenland, în favoarea Austriei. A pierdut accesul la Marea Adriatică, iar peste trei milioane de maghiari au devenit minorități etnice în alte state, mai cu seamă în România (1,6 milioane) și Cehoslovacia (aproape un milion). Războiul s-a soldat cu numeroase pierderi umane pentru Ungaria (un milion de morți în rândurile combatanților și victimelor epidemiei de gripă din anii 1918-1919), iar peste 300.000 de refugiați, majoritatea aparținând clasei medii urbane, se îndreptau spre Budapesta și spre alte orașe dinspre regiunile pierdute, împovărați de durere, frustrare și dorință de revanșă. Tradiționala structură economică, în care industria și agricultura se completeau și se susțineau reciproc, s-a dezagre-

István Tisza

gat prin pierderea a 70% din capacitatea productivă și a celor mai importante zone miniere și forestiere. Țara s-a transformat brusc dintr-un imperiu multinațional într-un stat mic, aproape omogen din punct de vedere etnic.

Trianon a ajuns să reprezinte – și poate mai reprezintă încă în imaginarul colectiv maghiar – mult mai mult decât un tratat de pace extrem de dur și punitiv, susceptibil să devină primejdios pentru echilibrul politic european. Pacea semnată pe tărâm francez nu a fost considerată

epilogul inevitabil al unui fapt istoric, acela al monarhiei dualiste, marcate de incapacitatea de a înțelege creșterea factorului național în Europa Centrală și Orientală. Dimpotrivă, a devenit sinonim pentru o înfrângere nemeritată.

La agravarea ulterioară a situației a contribuit contextul intern în care se consumase drama Trianonului: funesta succesiune război-revoluție-contrarevoluție, care a acompaniat „revoluția rozelor de toamnă” a radical-democrațiilor conduși de Mihály Károlyi, guvernul bolșevic al lui Béla Kun și, în fine, în toamna anului 1919, înfrângerea Republicii consiliilor și ascensiunea la putere a amiralului Miklós Horthy, la conducerea unui regim de dreapta. Climatul de „război civil rece”, care în anii '20 a contrapus diversele facțiuni politice, cu siguranță nu a fost de natură să înlesnească o analiză obiectivă a cauzelor profunde ale înfrângerii. Horthy imputa catastrofa de la Trianon acelor „defeștiști”, adică politicienilor de orientare radical-democrată, care în anii 1918-19 refuzaseră războiul în numele principiilor umanitare și al

Béla Kun vorbește unei adunări

mice și influenței politice. Compromisul kadarian cu societatea s-a bazat pe garantarea unei anumite prosperități, în schimbul unei profunde cenzuri și autocenzuri privind traumele trecutului recent; prin urmare, nu doar Tratatul de la Trianon, ci și Holocaustul evreilor maghiari sau soarta a sute de mii de prizonieri de război deportați în Uniunea Sovietică sau revoluția din anul 1956. Lupta „naționalismului burghez”, contrapus idealului „patriotism socialist”, care ar fi caracterizat omul nou al regimului, s-a manifestat la finele anilor '50 printr-o violentă campanie ideologică împotriva sentimentului naționalist. Până la finele anilor '60, tema minorităților maghiare din exterior și raporturile bilaterale cu alte democrații populare, puternic resimțită în rândul intelectualilor populiști și al multor oameni de rând, cu rude și prieteni dincolo de frontieră, a rămas un tabu la nivel oficial. Totuși, cultura kadariană se prefigura ca un amalgam ciudat de loialitate față de Uniunea Sovietică și de pro-

movare a unor elemente ale culturii naționale, precum folclorul, muzica, protejarea patrimoniului artistic și peisagistic, pe care regimul le considera valori populare non-susceptibile de manipulări politice și revendicări naționaliste.

În anii '80, Tratatul de la Trianon și „chestiunea maghiară” în Europa Centrală și Orientală au devenit o cutie a Pandorei, pe care autoritățile comuniste de la Budapesta au preferat să nu o deschidă, de teamă să nu reapară în rândul societății sentimente nicidecum ostile și greu de controlat. Totuși, între timp, tratamentul injust aplicat minorităților maghiare de dincolo de granițe, cu deosebire în România lui Ceaușescu, a contribuit la reactivarea tensiunii dintre Ungaria și celelalte țări din blocul sovietic; un conflict fără precedent și greu de înțeles pentru generații întregi, care crezuseră în puterea taumaturgică a internaționalismului proletar. Conflictul interetnic ale căror rădăcini trebuia căutate în erorile săvârșite la Versailles din apro-

ximare, calcul sau ignoranță au recidivat chiar după schimbările politice din anii 1989-91. Nu erau așadar, precum credea majoritatea analiștilor occidentali, un „nou” fenomen legat de inexplicabila „regurgitare” a naționalismelor, ci pur și simplu manifestarea sentimentelor și resentimentelor ascunse, pe care deceniile de socialism le anesteziaseră, fără a le vindeca vreodată.

După avântul multipartitismului, Ungaria democratică a dezvoltat propriile strategii de reelaborare și depășire a dramei istorice de la Trianon. Primul pas, de la finele anilor '80 la mijlocul anilor '90, a constat în mod inevitabil într-o intensă reprezentare mediatică. Tratatul de la Trianon a (re)apărut în discursul public și acest fapt nu s-a datorat doar instrumentalizării politice, ci și faptului că urmările Primului Război Mondial sunt materie vie. Peste două milioane de unguri trăiesc încă în țările limitrofe, vorbesc limba maghiară și mențin strânse legături cu Patria-mamă. Mai bine de o zecime din actuala populație maghiară are legături strânse cu teritoriile pierdute: le vizitează, le cunoaște, le percepe ca aparținându-i. Nu e vorba despre nostalgie expirată sau revanșism alterat, ci de o empatie colectivă care impune guvernelor maghiare post-1989, indiferent de coloratura politică, să se ocupe de problema minorităților maghiare, susținând solicitările lor de drepturi extinse și de autonomie culturală sau teritorială, fie și cu costul unor ciocniri de interese cu guvernele vecine.

(Continuare în p. 31)

In gara din Cluj, unguri în drum către pelerinajul de Rusalii din Harghita

legende urbane, a unor idei false și explicații simplificate menite să îndulcească pilula amară a înfrângerii și a umilirii. Spre exemplu, aversiunea personală a lui Clemenceau față de maghiari, motivată printr-un mariaj eșuat, sau folosirea de către partea română a unor tinere domnițe însărcinate să-i seducă pe delegații străini la Conferința de Pace. Un alt istoric maghiar, Miklós Zeidler, a dedicat un amplu studiu cultului memoriei teritoriilor pierdute în anii '20 și '30, de la toponimie la cântece populare, de la cercetări etnografice la monumente ale patriei mutilate, care s-au construit pe întreg cuprinsul țării. De generații, psihologii și antropologii cercetează rădăcinile sentimentului de „inimă rea” care contagiază milioane de unguri din interiorul și din afara granițelor actuale ale țării și care se reflectă într-un procent

Gyula Gömbös, între Adolf Hitler și mareșalul Göring

ridicat de sinucideri, în alcoolism, în depresie și în acel pesimism cosmic fără leac, care face deja parte dintr-un imaginar „caracter național” al maghiarilor.

Ce legătură are Tratatul de la Trianon și sfârșitul Primului Război Mondial cu aceste drame individuale? Chiar dacă e dificil de identificat o clară relație

cauză-efect, surprinde teribila cezură impusă de Marele Război. Tratatul de la Trianon a avut asupra maghiarilor, cu deosebire asupra intelectualilor, asupra burgheziei și clasei politice, un efect paralizant. A generat un sentiment de neputință care marchează și azi societatea maghiară. Toate cercetările întreprinse în ultimele decenii privind sentimentul național, autopercepția și percepția celorlalți asupra maghiarilor reflectă un *vulnus*, o rană care nu s-a cicatrizat pe deplin niciodată.

Chiar și în perioada comunistă, când critica tratatelor de pace din anii 1920 și 1947 era oficial interzisă, pentru a nu irita sensibilitatea țărilor învingătoare, regimul condus de Mátyás Rákosi, iar după anul 1956 de János Kádár a căutat și a aflat în activități precum sportul, artele și muzica surogatul pentru pierderea prosperității econo-

Era o dimineață frumoasă atunci când m-am suit pe vaporul care urma să mă ducă de la Viena la Pesta [1857]. Coverta era plină, societatea de pe vas era în cea mai mare parte alcătuită din unguri [...] Stăteam la marginea punții și priveam pitorescul munților împăduriți și coloanele de stâncă ce anunțau apropierea Ungariei. Unii stăteau în salon, jucând cărți, alții la taifas pe covertă, în fine, alții încercau, la un pahar de vin unguresc, isprăvile gastronomice ale bucătarului navei. Deodată cineva aruncă afară o privire cercetătoare. „O văd deja!”, exclamă el în limba maternă. Atunci, ca la un semn magic, încetează orice conversație, jucătorii din salon își aruncă deoparte cărțile, ceilalți își lasă baltă fogașul, papricașul și înflăcăratul vin de Meleşner; toți se îmbulzesc pe covertă și rămân aici tăcuți, serioși, cu ochii ațintiți în depărtare. Încotro privesc cu atâta așteptare încordată aceste femei semețe, acești copii lipsiți de griji, acești moșnegi și bărbați gravi? Oare ce Dumnezeu îi poate influența pe toți în același fel? Și oare n-au mai trecut de nenumărate ori pe aici? O, ba da! Dar de fiecare dată s-au îmbulzit cu toții, tineri și bătrâni, pe covertă și au privit neclintit către acel punct care acum se apropie tot mai mult. Nu este niciun fel de stâncă pitorească, niciun fel de castel somptuos; de castele și stânci nu le-ar păsa acestor maghiari bogați, au văzut destule în Elveția și Italia, pe Valea Rinului și în Pirinei. Ceea ce începe acum să se vadă tot mai lămurit este un pârâias peste care trece un pod. *Acest pârâiu este granița ungară.* Nu se rostește niciun singur cuvânt. Iată că deja am trecut. Unii se reîntorc la jocul de cărți, alții la masă, dar abia peste câteva minute se reia conversația [...]

(Richard Kunisch, *București și Stambul. Schițe din Ungaria, România și Turcia*, Editura Humanitas, 2014; fragmente)

rul coloniștilor ajunsese la 4.000, dintre care 1.676 erau volohti, pentru ca, numai după un deceniu, în regiunea Donețk, primele două etnii să fie ucrainenii (65%) și moldovenii (27%).

După urcarea pe tron a Ecaterinei a II-a este înființată (în martie 1764) gubernia Novorossia, ca district administrativ-teritorial și militar cu centrul administrativ la Kremenciug, care cuprindea Noua Serbie, Slavianserbia și regiunea în care se stabilise Regimentul cazăcilor liberi, în gubernie fiind înregistrați deja circa 17.000 de moldoveni. Novorossia nu definea un spațiu etnolingvistic sau politic, ci mai curând unul administrativ și geografic, era o marcă de graniță, fiind o imitație a *New England* sau *Nouvelle France*, de pe continentul nord-american. Ca o gubernie distinctă, în delimitările teritoriale inițiale, a avut perioade scurte de existență (1764-1775 și 1796-1802), o dată cu extinderea spre sud a imperiului având loc succesive modificări ale hărților administrative ale guberniilor. Mai mult, la 1783 a fost inclusă, pentru câțiva ani, în vicereatul Ekaterinoslav, Potiomkin (*Magazin istoric*, nr. 7/2013) fiind înnoobilat de țarină cu titlul de vice-rege, pentru ca țarul Pavel I să o reînființeze (1796-1802), cu extinderea și asupra Tauridei (Crimeea), după care a fost împărțită în alte trei gubernii.

Românii, pe locul trei

Pentru popularea noii gubernii au fost create mai multe înlesniri. Fiecare familie de coloniști primea câte 60 ha de teren agricol, era scutită mai mulți ani de taxe și de recrutare în armată. Cei care aduceau coloniști primeau grade militare (de exemplu, pentru 300 de coloniști se conferea

gradul de maior) și chiar substanțiale premii în bani. Iar dacă vreun moșier rus voia să se stabilească în regiune, primea circa 1.200 ha. Statisticile vremii consemnează în perioada 1780-1787 un aflus anual de 40.000-50.000 de coloniști de diverse naționalități, populația guberniei ajungând la circa 700.000. Un mare număr de coloniști au sosit chiar din guberniile centrale ale Rusiei. Majoritatea era formată din fugari care voiau să scape de serviciul militar sau de robia la boieri, alții de pedepse pentru crime sau alte infracțiuni și, un număr semnificativ, de persecuțiile religioase (mulți dintre aceștia din urmă s-au stabilit în ținuturile românești de la gurile Dunării). De-a lungul anilor, au sosit aici coloniști nemți menoniti (baptiști) din regiunea Danzigului, precum și coloniști evrei din alte ținuturi ale Rusiei. De notat că recensământul din 1845 consemna în ținuturile Novorossiei 95.000 de coloniști nemți.

Numărul coloniștilor veniți inclusiv din Țările Române a crescut de la an la an. Între anii 1771-1773 au sosit în Novorossia circa 17.000 de moldoveni și volohti, conduși de co-

lonelul Vasile Lupu (Zverev) și plutonierul Constantin Stanișin, care au format ulterior Regimentul galben de husari și Regimentul moldovenesc de husari. De notat că peste jumătate dintre acești coloniști au venit împreună cu soțiile, stabilindu-se relativ compact pe o întindere de peste 15.000 ha. Ei se autonumeau moldoveni, români, munteni sau țurcani. De-a lungul deceniilor următoare, majoritatea românilor din aceste ținuturi a fost asimilată.

În 1780 ucrainenii reprezentau 65% din populație, moldovenii – 17%, urmați de ruși (9,8%) și greci (6,5%). În general, coloniștii se așezau compact, subordonați exclusiv conducătorilor lor. În regiunea Harkovului erau deja stabiliți mai mulți moldoveni, dintre cei care îl însoțiseră pe Dimitrie Cantemir în exilul în Rusia și care primiseră întinse moșii în ținut din partea țarului. Cronicile amintesc mulți boieri moldoveni stabiliți pe acele meleaguri, printre care Abaza, Ursul, Catargiu, Bantaș, Băncescu, Braga, Cămăraș etc. Numărul românilor a ajuns la aproximativ 150.000 la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Odată cu stabilirea pe Nistru a graniței Imperiului

În 1921 Donbasul era un puternic centru industrial al Rusiei, inima ei, cum arată și acest afiș din perioada interbelică

Dicționar istoric

Timp de aproape un secol, cuvântul Novorossia abia dacă mai putea fi întâlnit în unele lucrări pe teme istorice. În perioada sovietică și postsovietică el a dispărut din vocabularul uzual. Chiar și pentru cercetători consacrați a fost și este încă dificil să determine cu exactitate spațiul geografic care a purtat, pentru aproape 14 decenii, această denumire în fostul Imperiu Rus. Evenimentele dramatice care s-au desfășurat în ultimul an în Ucraina au readus în atenție cuvântul, nu ca pe un nevinovat toponim, ci ca un declanșator al unor procese destabilizatoare care ar putea afecta nu numai frontierele și conștiința națională ale diverselor popoare, ci și balanța geopolitică a marilor puteri.

ION BISTREANU

NOVOROSSIA REDIVIVA?

Încă din timpul domniei lui Petru cel Mare (1682-1725), care a asigurat ieșirea Rusiei la Marea Baltică, au început să se croiască planuri privind avansarea Moscovei către sud, pentru a-și asigura ieșirea la Marea Neagră și Marea de Azov și deschiderea căilor comerciale de navigație către statele europene.

„Stepa sălbatică“ de la sud de Imperiul Rus era populată de rămășițe ale Marii Hoarde, comunități mici, nomade, care se ocupau cu păstoritul și agricultura, fără un lider central recunoscut, și percepute ca neavând atributul esențial, suveranitatea statală. Prezența Moscovei în acest spațiu era asigurată, practic, doar de cazaci din Secea Zaporojeană, un amalgam etnic din ucraineni, polonezi, ruși, moldoveni, nemți, refugiați din varii motive de pe malul stâng al Niprului, controlat încă de regatul polonez. Garnizoanele

rusești făceau cu greu față frecvențelor raiduri ale Hanatului Crimeii (*Magazin istoric*, nr. 5-7/2014) în ținuturile rusești, raiduri care nu o dată au pustiit și Țările Române.

Viceregele Potiomkin

Paradoxal, principalul obstacol în calea extinderii Rusiei în stepele sudului îl constituia factorul demografic, respectiv absența unui mare număr de oameni care să fie dislocați pe pământurile stepelor, să lucreze pământul roditor din regiune și să apere, la nevoie, noile frontiere. Soluția găsită a fost invitarea în aceste ținuturi a unor legiuni străine din Imperiul Austriac. Colonizarea a început în 1751, când sârbul Ivan Horvat Ot-kurtici a venit din Austria cu câteva regimente, formate din sârbi, macedoneni, unguri, nemți, români, instalându-se

pe malurile Niprului, aproximativ în regiunea Kirovograd, pe un teritoriu care a căpătat denumirea de Noua Serbie. Între noii coloniști românii erau cei mai numeroși (circa 75%). Dintre cei 45 de ofițeri, 11 erau români: frații Ciorbă, Petru Gherman, Dumitru Merejan, Grigorie Bulățel, Lazăr Șerbul și alții. În anii următori, moldovenii și muntenii aduși de către maiorul Vasile Lupu și colonelul Sterici au format o nouă unitate administrativă, numită *Noul regiment de cazaci liberi* – sub comanda colonelului Odobaş.

În 1753, teritoriul a fost împărțit în *Noua Serbie*, cu capitala la Elisabetgrad (Kirovograd), și *Slavianserbia*, cu capitala la Bahmuta (Artiomovsk), într-un întins spațiu situat de-a lungul „liniei ucrainene“ de demarcare (azi raioanele Poltava, Zaporojie, Dnepropetrovsk, Donețk). Numă-

MĂRTURISIRI

PANTELIMON N. HALIPPA

Într-un top al personalităților istorice basarabene, Pantelimon (Pan) N. Halippa (1883-1979) ocupă un loc deosebit. A făcut parte din nucleul „căuzașilor” Unirii din 1918, al celor care și-au înțeles menirea și și-au asumat martiriul. Așa cum lesne se va observa, încă din fragedă tinerețe, biografia sa devine pagină de cronică din lupta românilor basarabeni pentru retrezirea conștiinței că, înainte de toate, ei aparțin unui spațiu definit de un mare poet drept „patria limbii române”. Abia după stăpânirea acestei redute, pe care îndeobște o numim conștiință națională, se poate face pasul următor: sfărâmarea hotarelor împilătoare.

În textul inedit pe care vi-l supunem atenției, Pan Halippa încearcă să ne demonstreze cât de dificilă a fost misiunea asumată de câțiva intelectuali, îndeosebi preoți și învățători, de a-i readuce pe românii basarabeni în „patria limbii române”, după un veac de rusificare intensă. Paginile sale sunt o mărturie dramatică pentru istoria Basarabiei și a României secolului al XX-lea. Dramatică, pentru că el își povestește viața în cele două ipostaze: creator de istorie, dar și „obiect” al istoriei.

Nu este nevoie să-i creionăm biografia; ceea ce este important de știut ne spune el însuși. Textul pe care îl publicăm s-a păstrat într-un „caiet” realizat din pagini dictando dispartate, purtând pe copertă o etichetă cu următorul text: „Pantelimon N. Halippa. Mărturisiri” care conține două texte olografe. Primul are 34 de pagini și este datat București, 27 martie 1975. Al doilea, 14 pagini, este datat 20 iunie 1975. Ambele texte au fost redactate la cererea profesorului și prietenului său Nicolae Nitreanu, și el basarabean. În linii mari, textele se referă la aceleași evenimente, cel de al doilea având mai degrabă caracterul unui rezumat. Există în acest text mai scurt un pasaj conținând elemente în plus, fapt ce m-a determinat să preiau acel fragment într-o casetă.

Celelalte note și explicații le-am introdus în cuprinsul paginilor, între paranteze drepte.

Marian ȘTEFAN

Rus, câteva mii de moldoveni s-au așezat în Transnistria, între Nistru și Bugul de sud. Documentele vremii consemnează voluntarii din regiunea transnistreană, conduși de maiorul Cantacuzino și locotenent-colonelul Nicoriță, care au participat la războiul ruso-otoman din anii 1787-1791. În total, în regiunile sudice ale Imperiului Rus, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, numărul românilor atinge cifra de 244.100, ei situându-se pe locul al treilea după ucraineni și ruși.

Hersonul și străbunicul lui Pușkin

Dacă, după „unirea pe vecie” a hatmanatului Hmelnițki (1654; *Magazin istoric*, nr. 5/2014), Moscova acordase o autonomie relativă hatmanatului, cazacii fiind considerați aliați militari capabili să apere frontierele sud-vestice ale țaratului, peste un secol Ecaterina a II-a a considerat căzăciimea autonomă drept un potențial pericol pentru auto-crația țaristă. Drept urmare, hatmanatul a fost lichidat (1764), iar Secea Zaporojeană distrusă din temelii (1775), cei 12.000 de cazaci fiind fie exilați, fie înrolați în armata imperială. Cronicile vremii notează că unul dintre pretextele lichidării Secei Zaporojene l-a constituit incendierea de către cazaci a unui sat cu coloniști moldoveni. Între unitățile armate trimise contra zaporojenilor s-au aflat și regimente de moldoveni conduse de colonelii Bedraga și Lupul.

Grigori Potiomkin a pornit lungile și istovitoare campanii militare spre sud, împotriva Imperiului Otoman, încununate cu anexarea Crimeii, considerată drept un prim pas spre lichidarea Impe-

Asaltul fortăreței Malakoff, (Sevastopol, în 1855), de trupele engleze și franceze, din timpul Războiului Crimeii

riului Otoman și concretizarea „proiectului grecesc” – refacerea Imperiului Bizantin –, bine înțeles, sub suzeranitate rusă! După cucerirea Crimeii, a început construcția orașului-fortăreață Sevastopol, care va deveni și va rămâne până în zilele noastre principala fortăreață maritimă a Rusiei.

Potiomkin, ca guvernator al Novorossiei, dispunea practic de puteri și fonduri financiare nelimitate. În 1786 a început construirea orașului Ekaterinoslav, proiectat să devină, sub soarele cald al sudului, un oraș care să depășească prin grandoare Petersburgul, o a treia capitală a imperiului. Plănuia să construiască și o catedrală, după modelul Basilicii San Pietro din Roma, o universitate, o academie, câteva zeci de fabrici etc. Neconținutele războaie cu Imperiul Otoman au secătuit vistieria, iar moartea, la Iași, a lui Potiomkin a pus capăt visurilor lui. Orașul este redenumit (1797) Novorossiisk, grandioasele construcții rămân în stadiul de proiect, iar singura fabrică din oraș, care țesea fini ciorapi de mătase, exclusiv pentru țarină, este închisă.

Cu construirea Hersonului ca port și șantier naval (1778), a fost însărcinat generalul Ivan

Abramovici Hannibal, fiul etiopianului Ibrahim, de origine africană, figură devenită legendară în Rusia, nu atât pentru faptul că a fost răscum-părat de la otomani și botezat de Petru I, devenind un apropiat al acestuia, ci pentru că a fost străbunicul poetului Aleksandr Pușkin, pe linie maternă. Din guberniile centrale au fost aduși numeroși meseriași – tâmplari, dulgheri, zidari, fierari etc. – pentru construirea orașului și portului. După numai un an de la începerea lucrărilor, de pe noul șantier naval a fost lansată la apă prima corabie rusească cu 60 de tunuri, „Gloria Ecaterinei”.

În câțiva ani, în noul oraș s-au deschis magazine ale unor firme din Franța, Austria, Italia. Baronul francez Antoine-Henri Jomini, care se ocupa intens cu comerțul de grâne în principalele porturi ale Mediteranei, primește, după o audiență la Potiomkin, un decret imperial privind comerțul liber cu grâne și lemn și chiar deschide la Herson un oficiu bancar pentru schimb valutar. Peste decenii însă, Hersonul își pierde importanța de port comercial, având un concurent mult mai puternic – Odessa.

(Va urma)

denți, Alecu Mateevici, Gheorghe Stârcea, Teodor Inculeț și Petru Sihi – seminariști, Ineran Friptu și Gurie Grosu – preoți și o seamă de binevoitori din provincie, cari trimiteau corespondențe și folklor moldovenesc. Printre aceștia s-au remarcat Mihail Minciună, Porfirie Fală și Tănase Roman, cari au devenit mai apoi creatori de literatură populară basarabeană. Au jucat un rol grefierii de la tribunal, Grosu și Andronovici: primul, ca cumnat al lui Constantin Stere, și al doilea, ca omul care făcea naveta între Chișinău și Iași, ca să ție legătura cu C. Stere, căci acesta nu putea să-și părăsească pe multă vreme treburile de la Iași, unde era profesor universitar, decan la facultatea juridică și apoi și rector al Universității. C. Stere a jucat un mare rol la discuțiile pentru înjghebarea ziarului *Basarabia* și programul gazetei a fost scris chiar de el, ținând samă de obiecțiile care s-au făcut de localnici în

Ion Pelivan

nuale școlare în limba moldovenească. Unul din colaboratorii gazetei, Mihail Vântu, era din județul Izmailului și acolo se mai păstrase manuale școlare în limba română și izmăileanul nostru, ca învățător, știa bine să folosească limba cărțurărească. De la el am deprins și noi ceva din meșteșugul scrisului, dar M. Vântu, din toamna anului 1906, s-a dus la Iași, la studii universitare, și noi ne lipseam de unul din cei mai harnici colaboratori.

Dar C. Stere ne-a găsit un colaborator și mai bun, care era Sergiu Victor Cujbă, fiul doctorului Crăsescu, refugiat din Basarabia, unde purtase numele de Crasiuc. Sergiu Cujbă era cu studii universitare de la București și era un poet cu voci patriotice. Dar secretariatul său la *Basarabia* n-a fost de lungă durată. Dușmanii noștri l-au denunțat la poliție și S.V. Cujbă a fost expulzat din Basarabia. În urma lui, secretar de redacție am ajuns eu, căci Ion Pelivan era deja magistrat la Bălți, iar ceilalți colaboratori erau ocupați cu slujbele lor de profesori sau funcționari administrativi.

Secretariatul meu la *Basarabia* a fost subliniat printr-o schimbare destul de simțită de atitudini. De unde înainte vreme *Basarabia* se ocupa mai mult cu probleme culturale, sub conducerea mea a început să domnească un spirit politic, de poporanism și țărănism, căci eu de pe atunci aveam legături cu partidul socialist revoluționar și din îndemnul acestui partid am făcut o călătorie la Moscova, ca să particip la congresul Ligii țărănești din Rusia. Călătoria asta s-a terminat cu arestarea mea și m-am întors la Chișinău ca un de-

Redacția ziarului, în 1906; pe scaun (de la stânga la dreapta): Th. Inculeț, Al. Mateevici, Sergiu V. Cujbă, M. Vântu, Ion Pelivan; în picioare: Th. Roman, Șt. Usinevici, Gh. Racicovschi (servitor), P. Halippa, Roșca, Gh. Stârcea; jos, doi vânzători de ziare

cele câteva consfătuiri de la Hotel Londra. Problema limbei în care trebuia scrisă gazeta a fost dezbătută cu oarecare grijă, deoarece noi basarabenii nu prea posedam limba literară, iar pe de altă parte trebuia să ne gândim și la cetitorii noștri, cari până atunci nu avuseseră cărți de citire sau ma-

Acum, poate în cele din urmă zile ale vieții, vreau să încerc să scriu ceva despre provincia mea natală. M-am născut în 1883, la 1 august, în satul Cubolta, din județul Sorociei, trecând apoi la județul Bălți. Am cunoscut bine această provincie, căci am participat la destinele ei din prima revoluție rusească din 1905. Am luat parte la această revoluție pe când eram student la Dorpat (rușii i-au zis Iuriev), din Estonia. Mă dusesem acolo după absolvirea Seminarului Teologic din Chișinău, căci n-am vrut să mă fac preot, căutând să mă pregătesc pentru o altă carieră. Aș fi vrut să mă fac agronom, dar la Institutul de Agricultură din Novaia Alexandria [Herson sau Kerson – M.Șt.] n-am reușit la examenul de admitere. Nu eram pregătit în științele naturale și de aceea m-am dus la Dorpat și m-am înscris la Facultatea de Științe Naturale. Dar n-am avut noroc să învăț ce mi-ar fi priit și plăcut în viață, căci odată cu revoluția din 1905 universitatea a fost închisă și eu chiar am fost și eliminat pentru participarea la o grevă studențească, mult prea zgomoasă. Șederea mea la Dorpat mi-a fost însă de folos, pentru că am învățat puțin limba germană și mai ales am făcut cunoștință cu problema românească

Nicolae Popovschi, care și-a ales pseudonimul literar N. Visterniceanu

că, așa cum o puneau moldovenii basarabeni, care își aveau și o organizație secretă studențească „Pământenia basarabească”, cu ceva cărți din istoria și literatura românească, pe care le căpăta prin stăruința studenților basarabeni Ion Pelivan, Grișcă, Oatul și alții, din România, de la Zamfir Arbore și de la Constantin Stere (ambii revoluționari basarabeni, cari scăpaseră din Siberia și se

refugiaseră în România). Zamfir Arbore se stabilise la început în Elveția și de acolo a venit în România, dar Constantin Stere s-a stabilit de la început în Iași și acolo și-a făcut și o carieră de profesor universitar și de om politic.

Eșecul meu de la Dorpat mi-a fost de folos, căci, întors la Chișinău, am avut prilej să particip la editarea primului ziar moldovenesc din Basarabia, care s-a tipărit la Chișinău în limba noastră, dar în schimb cu literă rusească. Numai titlul ziarului era tipărit cu litera latină *Basarabia (Magazin istoric, nr. 4/2007)*. Ziarul apărea sub răspunderea avocatului Emanuil Gavrilă, originar din Baxanii Sorociei, unde avea o mică proprietate de pământ. Era din clasa socială de nobili și numai pe baza aceasta a căpătat dreptul de a scoate un ziar. Însă de scris la ziar, E. Gavrilă a scris puțin, căci era ocupat cu avocatura. Ziarul a avut ca secretar-redactor principal pe

Ion Pelivan, care era cel mai bine pregătit în limba literară românească. Au colaborat, din intelectualii chișinăoani: Nicolae Popovschi (Visterniceanu), Alexandru Oatul – profesor, Gheorghe Codreanu și Mihail Vântu – învățători, Ion Inculeț și eu – stu-

Liceul Teologic din Chișinău

Ioan Halippa, fratele lui Pantelimon, absolvise Seminarul Teologic din Chișinău, ajungând ajutor de inspector al acestei instituții; el era și șeful Comisiei arhivelor guberniale. Această a doua calitate l-a ajutat să aprofundeze studiul istoriei basarabene și să elaboreze o valoroasă lucrare în limba rusă despre orașul Chișinău în perioada 1820-1823, când marele poet rus A.S. Pușkin a fost exilat acolo.

Sturdza. După ce am terminat treaba la Dieppe, am plecat și la Paris, unde am stat aproape o lună, încât am putut vedea toate comorile lumii pe care le-au adunat francezii. Raportul meu cu privire la cercetările de la Dieppe era cât pe ce să-mi deie o altă carieră în viață, căci A. Xenopol îmi propunea să rămân ca asistent la catedra sa de istorie națională. Dar eu am mulțumit pentru propunerea ce mi se făcea și i-am mărturisit profesorului A. Xenopol că vreau să mă întorc în Basarabia și acolo să încerc să-mi fac datoria față de neamul din care mă trag. Problema întoarcerii mele în provincia natală a fost una care m-a preocupat tot timpul cât am stat la Iași. În chestiunea aceasta eu am avut conciliabile cu C. Stere, cu Z. Arbore și aproape cu toți studenții basarabeni cari își făceau studiile la Iași și București. Pe vremea aceea erau peste zece tineri și tinere care învățau în România și trebuia să se întoarcă în Basarabia. În fapt, m-am întors numai eu și Elena Alistar (*Magazin istoric*, nr. 3/1993; 3/1998), care și-a făcut studiile de medicină. Elena Alistar era poate și mai naționalistă decât mine. Eu eram socialist poporanist și voiam acțiuni revoluționare, căci așa

îmi dictau cunoștințele mele din domeniul istoriei mondiale și românești.

Pentru timpul cât am stat la Iași, mai țin să povestesc două-trei fenomene caracteristice pentru societatea ieșană. Această societate rămânea cu totul indiferentă la ceea ce se petrecea în lumea universitară. Un profesor universitar de talentul lui A.C. Cuza agita studențimea și tineretul românesc pe tema evreiască, îndemnându-i pe tineri la pogromuri și alte bazaconii de felul acesta. Și o bună parte din studențimea ieșană se lăsa convinsă de A.C. Cuza, că salvarea României se va face numai prin izgonirea totală a evreilor din țară. Eu am încercat, la întrunirile Cercului studențesc, să atac problema românească prin unirea tuturor românilor într-un stat democratic și liber și am constatat că darul oratoric îmi lipsește, dar ideea în sine plăcea tuturor. În cercurile progresiste și socialiste eu chiar îmi făcusem și un nume și socoteam că, întors în Basarabia, nu puteai să te avâți, pentru că poliția țaristă nu admitea nicio manifestație publică de felul unirii neamului. Acolo se putea face ceva numai de la om la om și stăruind în acțiunea de lumi-

nare a conștiinței moldovenilor printr-o presă bună și printr-o răbdare în așteptarea evenimentelor. În chestiunea aceasta eu am căutat să-mi gădesc omul nobil care să-și ieie sarcina de răspundere pentru o gazetă și o revistă culturală și literară în limba moldovenească. Îl cunoșteam pe Nicolae Alexandri, moșier mic de la Vornovița, județul Hotin. Îl cunoscusem la Chișinău, pe timpul când apărea *Basarabia*. Era un intelectual de forță, un orator în limba rusă, propovăduind idei tolstoiene de adâncire în creștinism și în simplificarea vieții, scutind-o de atâtea mărunțisuri ale civilizației greșite. L-am îndemnat pe N. Alexandri să vie la Iași și să încerce să stăpânească limba literară românească, pentru ca apoi să redăm în limba poporului nostru basarabean învățăturile lui Lev Tolstoi. Am reușit să-l aduc la Iași și societatea ieșană a fost încântată să vadă figura frumoasă a bătrânului basarabean, cu barba și capul albe ca zăpada, alături de studentul cu barba și părul negru ca pana corbului. Și lumea ne-a văzut o iarnă întreagă frecventând conferințele profesorilor universitari și întrunirile publice, unde eu vorbeam liber, iar N. Alexandri încurcându-se în fraze românești greșit compuse după stilul limbii rusești din opera lui Tolstoi și a urmașilor acestuia. Gândul meu de a-mi pregăti un colaborator la viitorul *Cuvânt moldovenesc*, pe care îl pregăteam pentru Basarabia și Transnistria, s-a văzut realizat în 1913, la Chișinău, dar despre asta voi vorbi mai târziu.

(Va urma)

lincvent, pentru care fratele meu, bădia Vanea, și directorul ziarului, Manolache Gavrilă, au fost nevoiți să intervină la guvernatorul Basarabiei, ca să fiu eliberat de Poliție. De altfel, pățania mea m-a înverșunat și mai mult în credințele mele că numai prin luptă dâră vom putea dobândi dreptate și libertate pentru moldovenii noștri. Credința mea s-a dovedit dreaptă și, cu toate că M. Gavrilă mă numea în șagă și „ostrovar“, adică om ce a gustat mizeria închisorilor, eu am intrat în polemică cu ziarele rusești și cu un nou ziar moldovenesc, pe care a început să-l scoată boierul moldovan Pavel Dicescu, ajutat de Gheorghe Madan (*Magazin istoric*, nr. 3/2014), întors în Basarabia din refugiul său de la București, unde ajunsese și actor la Teatrul Național și colaborator folklorist la publicații de specialitate. Cel puțin așa se vorbea pe la noi. Eu, personal, nu am putut să verific această treabă, dar știu că Gh. Madan a tipărit o cărțuie de folklor basarabean,

Alexei Mateevici

prefațată de George Coșbuc, înainte de a se întoarce în Basarabia. Mai târziu, Gh. Madan a dat dovada că era un talentat prozator și, după unirea Basarabiei cu România, eu l-am avut colaborator la publicațiunile mele, cum au fost gazeta și revista *Cuvânt moldovenesc* și *Viața Basarabiei*. În anul 1907 însă, Gh. Madan se angajase într-o direcție de publicistică reac-

ționară, așa cum plăcea boierilor noștri și administrației rusești. Polemica mea cu *Moldovanul* lui Gh. Madan a mers până acolo, că eu am tipărit în *Basarabia* imnul „Deșteaptă-te, române!“, pentru care ispravă ziarul nostru a fost închis și eu, ca să nu-mi pierd vremea de pomană, am plecat la Iași și m-am înscris la Universitate, dar de data aceasta nu la științe naturale, ci la Facultatea de Litere.

Studiile mele la Iași au durat patru ani și vremea petrecută acolo a fost o mare etapă în viața mea. Am studiat istoria neamului, am citit multe cărți românești de cultură și literatură și asta mi-a dat o puternică temelie pentru toată viața. M-am convins că noi suntem un neam mic, dar voinic și putem ține piept celor cari ar vrea să ne înghită. La Iași am avut profesori de valoare mondială, ca Alexandru Xenopol, Alexandru Filipide [Philippide – *M.St.*], Ion Simionescu, Garabet Ibrăileanu, Constantin Stere, Ion Petrovici și l-am cunoscut, la Vălenii de Munte, și pe Nicolae Iorga. În București i-am cunoscut pe socialistul revoluționar Zamfir Arbore și pe marele poet al Ardealului George Coșbuc și pe urmă și pe Octavian Goga. Tot pe atunci am făcut excursii în Ardeal și Bucovina și din însărcinarea profesorului A. Xenopol am fost în Franța, la Dieppe, unde am cercetat arhiva unui boier moldovean

Sergiu Victor Cujbă (1875-1937) a absolvit Dreptul la București și a desfășurat o intensă activitate publicistică și literară în slujba unirii. A fost colaborator al mai multor reviste și ziare din țară, bucurându-se de sprijinul lui B.P. Hasdeu, Zamfir Arbore, C. Stere, G. Coșbuc ș.a. Numele său este menționat într-un hazliu bilețel trimis de

Caragiale bunului său prieten P. Missir, anunțându-l că sosise la Iași și dorea să-l vadă: „Misiraș./ Sunt la Iaș / Sau la Ieși./ Dacă ieși/ De la slujbă./ Vin-la Cujbă./ Al matală/ Caragiale“.

Salonul, împodobit cu picturi de valoare, din locuința lui Rembrandt...

pe care tână republică burgheză a Provinciilor Unite, independentă din 1648 față de Spania, le construia pe șantierele Amsterdamului îl impresionase pe țar.

Dar, revenind la anul 1650, el a fost deosebit de greu pentru Olanda. Ploile torențiale neîntrerupte din iarna aceea au făcut să crească apele râurilor și canalelor. Cu puțin înaintea echinocțiului de primăvară, un vânt puternic a început să sufle pe țărmul olandez din direcția nord-nord-vest. În zilele de 5 și 6 martie o furtună de o violență cu totul neobișnuită a luat cu asalt digurile. Populația de pe coastă aștepta cu spaimă să vadă ce se va întâmpla. Deși Amsterdamul a fost la un pas de inundație, digurile au rezistat.

Toată această poveste dramatică, surprinsă de Paul Zumthor în *Viața de toate zilele în Olanda din vremea lui Rembrandt* (1606-1669), poate fi urmărită pe un ecran la Muzeul de Istorie a orașului

Amsterdam, unde vizitatorul, cu căștile la urechi și ochii pe imagini, asistă la un film documentar ce ilustrează fiecare perioadă din evoluția orașului, începând din veacul al XII-lea. Pleacă edificat, ajutat de text și peliculă, asupra luptei omului cu natura și înțelege mai bine miezul unui vechi dicton: „Dumnezeu a făcut lumea;

olandezii au făcut Olanda.“

Anul acesta toamna a fost însoțită la Amsterdam. Ceea ce se întâmplă foarte-foarte rar. De aceea turiștii au făcut cozi lungi, până seara târziu, acolo unde programul permitea (cazul muzeului Van Gogh, deschis până la ora 22.00), la casele de bilete de la Casa Annei Frank sau de la cea a lui Rembrandt, la Muzeul Van Gogh, la Hermitage (*Magazin istoric*, nr. 3/2011) sau Rijksmuseum, au zăbovit mai mult în inima orașului, în Piața Dam, sau pe podurile de peste canale, ce fac din Amsterdam un evantai, pentru că *grachturiele* formează un șir de arce succesive, a căror singură coardă este portul.

Încă din veacul al XVII-lea autorii vremii au spus că nu exista nicio altă țară în lume care să aibă atâția pictori și atâtea tablouri excelente. Olanda avea mult mai mulți pictori și gravori decât fierari și măcelari.

Aflat la Amsterdam în 1847, scriitorul romantic

francez Gérard de Nerval (1808-1855) vorbește despre „încântarea ce m-a cuprins văzând orașul întreg în sărbătoare în ajunul așezării oficiale a statuii lui Rembrandt. Guvernul nu acorda decât o zi, poporul însă voia pe puțin trei. Oamenii se veseleau dinainte în ale lor *gastoffs* și *musicos*. Casele erau împodobite cu steaguri ca și navele din port; tunul bubuia pentru ca să însemne pașii timpului, la mare preț în ziua aceea, și ghirlandele de flori și de frunzi se întindeau de-a lungul străzii mari până la Marktplein. Toată suflarea din Amsterdam era în piața Târgului când statuia se ivi despuțată de vălurile ce-o acopereau de la 17 mai, când a fost așezată la locul ei. În piață răsună un *huzza* colosal, care curând acoperi fanfara cu al ei cântec național: *Wien Neerlands bloed in d'aderen vloeit* (Sângele Neerlandei este cel care curge în vinele noastre). La ora 12 și jumătate regele apărură în loja lui, în uniformă de ofițer de marină.

... și casa sa din oraș, devenită muzeu

Clădirea Hermitage ...

În Olanda, la 16 noiembrie 1650, ghețurile de pe Rin au spart mai multe diguri. Apele Ijsselului au crescut și s-au revărsat. Surprinși de prăpăd, țărani nu au putut fugi la timp. Refugiați pe acoperișurile caselor, lipsiți de hrană, au fost salvați cu o flotilă de bărci trimisă în ajutor.

... statuia lui Rembrandt ...

nu numai asalturilor vijelioase ale mareelor, dar și acțiunii distructive a apelor interioare.

... și interior din casa marelui pictor

Cea mai mare parte a acestei țări formează o depresiune situată puțin sub nivelul mării. De aceea se spune că teritoriul ei a fost smuls apei. Întreaga regiune este expusă

LA AMSTERDAM, PRIN CÂTEVA MUZEE

FLORENTINA DOLGHIN

● Două orașe gemene ● Mai mulți pictori decât măcelari ● Avarul Rembrandt devine statuie la 200 de ani după moarte ● Ucenicii afurisiți ● Dineu la casa țarilor ● Generosul Van Gogh

Încă din Evul Mediu locuitorii Țărilor de Jos au ridicat tot mai multe bariere pentru a proteja delta marilor fluvii și în același timp pentru a le îndigui. În veacul al XVII-lea țărmlul mării și cursul fluviilor căpătaseră un contur precis. Deși mai existau numeroase ape, lacuri și mlaștini, unde omul nu intervenise încă, o densă rețea de diguri și ecluze împânzea țara și, ca realizare tehnică, trezea admirația străinilor. Alcătuită din 250 de

persoane, Marea Ambasadă a lui Petru cel Mare prin țările apusene, pentru a afla cum au progresat științele, a ajuns la Amsterdam în august 1697. Țarul, care a călătorit incognito, i-a cerut noului său prieten, primarul Witsen, cu care a corespondat mai înainte în vederea cumpărării de corăbii din Olanda, să-i îngăduie să pătrundă în marile șantieri ale companiei Indiilor Orientale. Dorința i-a fost îndeplinită. Iar Petru nu a deprins în Olanda doar știința

mării, ci și meșteșugul dulgheritului, tehnica construirii de fregate, arhitectura navală. Cu mare însuflețire l-a îmbrățișat pe primar când vasul „Amsterdam“, la care lucrase și el, a fost lansat la apă. De altfel, la o repede privire, cel puțin la început de toamnă, este imposibil să nu te izbească asemănarea dintre Sankt Peterburg, orașul de suflet al țarului, întemeiat în 1703, și Amsterdam, amândouă fiind considerate Veneții ale Nordului. Numărul navelor

Muzeul Vincent van Gogh

Amsterdam doar cinci), propune, începând de sâmbătă 6 septembrie 2014 până duminică 1 martie 2015, o alta, *Dineu cu țarii*, invitându-și vizitatorii la un banchet la Curtea Romanovilor. Opt somptuoase servicii de masă, produse în ateliere rusești și occidentale, au fost aduse din capitala de pe Neva și sunt acum expuse privirii într-un salon cu pereți roșii, în spațele unor ghirlande albe din hârtie decorativă. Fotografierea fiind permisă, blitzurile zumzăie continuu. Fiețea și fragila frumusețe a porțelanurilor (Sèvres, Meissen, Wedgwood, Königliche Porzellan-Manufaktur Berlin), sticlăriei, tacâmurilor și fructierelor, ornamentale și totodată funcționale, modul cum sunt așezate pe masă, conform regulilor de etichetă de la Curte, păunii împăiați, busturile țarilor și figurile de operetă prezente sub geamul unor vitrine, mobilierul de lemn masiv aflat într-o cameră alăturată, stivele policrome de *macarrons* și, îndeosebi, filmul ce rulează continuu într-o sală specială cu băncuțe capitonate, care ne face spectatorii unui bal de la Curte, cum am văzut în *Război și pace*, unde tinerii dansează

„Ambiția vieții mele este să pictez tablouri și desene cât de multe posibil. Apoi, când o să ajung la capătul ei, singurul lucru la care sper este să pot rememora trecutul cu dragoste și melancolie și să-mi spun: ce de tablouri aș mai putea face!”

(Vincent van Gogh, 11 noiembrie 1883)

și flirtează în acordurile orchestrei aflate pe podium (sub bagheta, în treacăt fie spus, a renumitului dirijor Valerii Gheorghiev), toate la un loc nu fac decât să sugereze un ospăț în Palatul de Iarnă, din vremea Ecaterinei cea Mare, și ea protagonistă în film. Într-o cameră laterală aflăm și cum lua masa liderul sovietic Stalin și ce servicii folosea și putem admira rochiile purtate de țarine și contese la diverse ceremonii.

Dar Olanda înseamnă și excentricul și genialul Vincent van Gogh (1853-1890), cel care și-a vândut un singur tablou în timpul vieții atât de scurte, 37 de ani, și din care a lucrat efectiv numai zece. Muzeul său, aflat la câteva minute de Rijksmuseum, conține cea mai cuprinzătoare colecție de lucrări personale, adunată cu dragoste de fratele lui, Theo, prosperul negustor de artă și sprijinul de o viață al pictorului. Peste 200 de tablouri, 500 de desene, mai bine de 900 de scrisori, stampe japoneze, lucrări ale contemporanilor săi pot fi admirate la o lumină aproape ștersă, protectoare pentru pânze, dar obositoare pentru ochi. Clădirea, special concepută,

a fost inaugurată în 1973, dar în 1999 un artist nipon, Kisho Kurokawa, a proiectat o extindere elipsoidală a muzeului. Un smartphone luat de la garderobă, pe ecranul căruia formezi numărul picturii de pe perete, însoțit de căști, te ajută să afli în detaliu povestea respectivei pânze, în ce împrejurări a fost creată, amănunte tehnice, inadvertențe insesizabile cu ochiul grăbit, secvențe din corespondența familiei privind trăirile artistului, rostite cu voci diferite, ca într-o interpretare dramatică. Cert este că părăsești acest muzeu cu un portret Van Gogh viu, un artist depresiv, cu drag de căldura unui cămin, de nepotul lui, Vincent (băiatul lui Theo), de natură și de omul muncitor, truditor al pământului, îndrăgostit de sudul Franței și mare admirator al creațiilor lui Gauguin, Monet, Pissarro, Toulouse-Lautrec, prietenii lui, și nu rivalii lui. Amiciția artistică dintre Vincent van Gogh (Kirk Douglas) și Paul Gauguin (Anthony Quinn) a constituit subiectul unui film din anii '50 ai vechiului trecut, care a rulat și la București.

Călătoria este „un fel particular de a vedea și de a simți”, spunea același Gérard de Nerval. În hazardul ei, ea îți oferă o hartă de tâlcuri. ■

Seara [...] tablourile prințului picturii olandeze erau luminate *a giorno* și *Rondul de noapte*, mai ales, era admirat cu încântare. Parcul, adevărat centru al acestei solemnități, mai avea să ne arate și alte minunății și alte cinstiri aduse lui Rembrandt. De ce o fi trebuit să treacă 200 de ani până ce marele artist să fie atât de unanim sărbătorit în orașul în care și-a petrecut aproape întreaga viață? (Însemnările unui călător entuziast). Monumentul prințului picturii olandeze, născut la Leiden, nu la Amsterdam, înfățișat ca un trubadur, operă a sculptorului Louis Royer, veghează de atunci, de alți aproape 200 de ani, canalele orașului.

Casa lui, deschisă publicului, și în care a trăit și creat între 1639 și 1658, este o clădire impunătoare, cu obloane roșii, îngustă, ca mai toate ale locului, cu o scară interioară strânsă și spiralată, pe care nu poate încăpea decât o persoană, și cu podele pardosite cu faianță în alb și negru. A putut fi restaurată, cu ajutorul unui inventar de epocă, cu mobilier, între care patul Saskiei și al fiului lor Titus, paturi tradiționale, în stil breton, opere de artă și obiecte

de menaj, dar și busturi sculptate, cumpărate de artist și datând din veacul al XVII-lea. În fiecare zi se organizează demonstrații cu tehnica de gravură și de pictură folosită de artist. De asemenea, se poate participa la un atelier permanent gratuit, unde îți crezi propria gravură în Atelierul Ucenicilor lui Rembrandt.

Apropo de ucenici, se spune că ei au răspândit zvonul că artistul era avar. Pictau pe bucăți de hârtie groasă ducăți și florini pe care îi împrăștiu prin atelier, ca să facă haz văzându-l cum îi adună. Rembrandt artistul își cheltuia într-adevăr toate economiile ca să cumpere arme, costume și curiozități care îi foloseau la tablouri. I s-a mai reproșat de contemporani că s-a însurat cu o țărăncă și că o dată a făcut pe mortul ca să dobândească sporul de preț la o vânzare după deces.

Altfel, majoritatea artiștilor vremii lui Rembrandt trăia în sărăcie. „Câte datorii, vânzări la licitații, câtă penurie, de la cei mai mari până la cei mai mici. Dacă ai fi vrut să vezi tablourile lui Vermeer din Delft

în timpul vieții lui, ar fi trebuit să le cauți la brutari, unde erau amănate pentru datorii. În jurul artiștilor se învârtuau cămătari primejdioși. Rembrandt se împrumută de la câțiva aristocrați de dată recentă, care se pricep să-l execute, atunci când

Afișul expoziției Dineu cu țarii, de la Hermitage

nu-și poate achita datoriile“, scrie Schmidt Degener, un istoric de artă olandez.

La ora când am vizitat-o, casa lui Rembrandt fremăta de vocile copiilor care lucrau aplicat la măsuțe, undeva la un etaj superior al clădirii, sub supravegherea unei profesoare. Jos, la intrare, obișnuita sală de film, cu scaune comode, introducea vizitatorul în atmosfera „secolului de aur“ olandez și, mai ales, în biografia acestui al șaselea copil al unui morar și al unei fiice de brutar. Casa adăpostește colecția aproape completă a celebrelor sale gravuri și un spațiu expozițional prezentând permanent publicului o selecție a lor. Într-o nouă aripă a Muzeului sunt regulat programate expoziții temporare ale unor artiști predecesori sau contemporani, ca și expoziții de grafică modernă și contemporană.

După o grandioasă expoziție consacrată *Drumului Mătăsii*, recent închisă, Muzeul Hermitage, „antena“ Nr. 1 a Muzeului omonim de stat din Sankt Peterburg (care împlinește 250 de ani, în vreme ce puilul lui din

Dam, piața centrală a Amsterdamului

Călător asiduă și avizat, colecționar, estetic, scriitor, critic de artă, autor al unor volume de referință despre arta și arhitectura goticului și a barocului, Sir Sacheverell Sitwell (1897-1988) este fiul cel mai mic al unei familii aristocratice engleze. Împreună cu fratele, Sir Osbert, și sora, Dame Edith Sitwell, a alcătuit ceea ce s-a numit în cercurile intelectuale londoneze de după Primul Război Mondial „Triada Sitwell” sau „Cuibul de Tigri”, probabil din cauza severității acide cu care îi judecau pe cei ce doreau să treacă pragul saloanelor literare la modă în vremea aceea sau să fie invitați să apară în antologiile lor anuale de versuri, *Wheels* (Roți, 1916-1921), ceea ce însemna, în epocă, o consacrare de necontestat. Grupul lor literar, activ între anii 1916 și 1930, a devenit un rival recunoscut al grupului „Bloomsbury”, patronat de Leonard și Virginia Woolf, împreună cu Roger Fry, Vita Sackville-West, Harold Nicolson, numindu-se în epocă un „Bloomsbury alternativ”.

Fără lecturi pregătitoare

„Puiul de leu cu fața lată”, „Henric al VIII-lea copil”, cum îl poreclise afectuos pe Sacheverell fratele său Osbert, s-a născut la Renishaw, reședința de țară a familiei, lângă Scarborough (North Yorkshire). Ca mezin al familiei, a fost în mare măsură cruțat de ambițiile părintești care s-au revărsat asupra fraților mai mari și a putut avea astfel o copilărie mai visătoare, mai poetică. A urmat prima parte a studiilor la Eton, apoi le-a continuat la Oxford, abandonându-le la un moment dat, din cauza izbucnirii războiului, când s-a înrolat pentru câțiva ani.

După încheierea războiului, Sacheverell își urmează fratele în Franța, unde plonjează amândoi în viața artistică și literară pariziană,

aflată în plină efervescență – Modigliani, Braque, Matisse, Picasso, Juan Gris, De Chirico, Derain, Maurice Ravel, Cocteau, André Breton, Debussy, Gershwin, Diaghilev și baletul rusesc; frecventarea acestora îi fascinează în așa măsură, încât își propun să le aducă la Londra. Astfel vor organiza în 1919 o expoziție de artă modernă franceză, concerte și spectacole ale baletelor rusești. La scurtă vreme după imersiunea în aceste vârtejuri artistice pariziene, Sacheverell își extinde călătoriile europene, începând cu Italia, unde tatăl său cumpărase, lângă Florența, o veche proprietate pe care începuse să o restaureze, continuând mai apoi cu Spania, Portugalia, Grecia, țările scandinave, Rusia. Odată cu preocupările sale literare, începe să studieze și publică volume despre arta barocă din Italia, Spania, Portugalia (cu ramificații în Mexic și America de Sud), despre goticul din nordul Europei (Germania și țările scandinave), țări în care a călătorit și a căror artă și arhitectură le cunoștea în amănunțime.

Acestea îi erau, pe scurt, parcursul intelectual și locul în societatea britanică în momentul când Sacheverell Sitwell primește cu bucurie invitația de a face o scurtă călătorie în România, în 1937, cu puțină vreme înainte de izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, fiind astfel unul dintre ultimii martori culturali ai unei Românii aflate atunci în plină înflorire și modernizare, cu o viață intelectuală strălucitoare și păstrându-și totodată încă nealterate tradițiile și un mod de viață patriarhal, ce aveau să dispară pentru totdeauna.

„Este o țară îndepărtată”, scrie el în scurta introducere pe care o face cărții. „Dacă te sui în tren, hotărât, din cine știe ce motiv, să pornești în călătoria cea mai lungă cu puțință din Europa, este foarte probabil că te vei da jos din el peste patru zile în gara Constanța, desco-

Mănăstirea Cozia

Călători străini prin Țările Române

SIR SACHEVERELL SITWELL, LA 1937

MARIA BERZA

Relatările celor dintâi călători englezi în Țările Române datează din secolele XVII-XVIII, când deja informațiile esențiale pentru documentarea unor veacuri de istorie, dificil de reconstituit (XIV-XVI) din lipsă de date, se diversifică și devin izvoare prețioase pentru studierea trecutului românesc.

Nicolae Iorga a fost cel care a deschis în România calea cercetării sistematice a trecutului prin călători, iar numeroasele tomuri pe care le-a destinat subiectului de la o vârstă încă foarte tânără stau mărturie, mai cu seamă Istoria

Românilor prin călători, al cărei prim volum avea să apară în 1920, urmat de alte trei. Aici, prima mențiune

despre un călător englez se referă la anul 1792, fiind vorba despre John Hurt, urmat, în 1828, de căpitanul Charles Colville Frankland, drumet prin Banat, Ardeal și Muntenia, până la București. Iorga prețuiește mult mărturia consulului din 1833 al Marii Britanii, E.M. Blutte; din nefericire, manuscrisul acestuia, de dimensiuni considerabile, scris în limba franceză, cu înțelegere și admirație, care cuprindea descrierea țării și a începuturilor poporului român, nu s-a păstrat în întregime. Următorul englez a cărui relatare de călătorie o consideră prețioasă este J.K. Skeene (1853), cu informații foarte valoroase despre Muntenia și Moldova – politice, sociale, moravuri, viața locuitorilor, religie, așezăminte.

Cu aproape un veac mai târziu, Alan Ogden, în Romania

revisited, apărută și în românește în anul 2000, face o clasificare interesantă a conaționalilor săi călători care l-au precedat pe pământurile românești, de la primii (secolele XVII-XVIII), pe care îi denuiește „aventurieri și mercenari“, urmați de „trecători“, „primi turiști“, „codificatori“, „diplomați și oameni de arme“, „jurnaliști, fotografi“, „romantici“, „scriitori“, „doamne“, „gentlemen“ și „călători de lux“. În ultima categorie, ceea ce nu ne va împiedica să îl plasăm și în penultima, face parte, după criteriile lui Ogden, Sacheverell Sitwell, cel publicat în traducerea mea, la Editura Humanitas, în anul 2011.

Sir Sacheverell Sitwell, în 1927

Mănăstirea Sucevița,
fotografie realizată în 1938
de Kurt Hielscher

Biserica Mănăstirii Hurezi

arhitecturii din lemn, formulată de [istoricul de artă polono-austriac Josef] Strykowski [1862-1941], ce cuprinde toată zona dintre Marea Neagră sau Marea Caspică și se întinde până la Marea Baltică“.

Mănăstirea Hurezi, la care ajunge apoi, „departe de a fi cea mai veche, este cea mai tipică și cea mai plăcută dintre mănăstirile românești“. Ea este „un model perfect în sine, un exemplu convingător al stilului autentic românesc, înfățișat în coordonate optime și adus la cel mai înalt grad al său de frumusețe [...] Curtea interioară de la Hurezi este absolut fascinantă. În mijloc se înalță clădirea bisericii, cu turlele sale și, de jur-împrejur, un șir dublu de colonade vâruite îi completează unicitatea [...] Biserica de la Hurezi era cea mai frumoasă din câte am văzut până atunci [...] Ctitorul ei a fost domnitorul Constantin Brâncoveanu, al cărui portret, împreună cu soția și copiii lui, reprezintă fala mănăstirii. Această frescă descinde în tradiție directă de la Ravenna, unde mozaicul reprezentându-i pe Iustinian și Teodora, la San Vitale, constituie modelul acestui tip de compoziție“.

Ridicată de domn cu sânge latin

Călătorul pasionat nu se poate stăpâni în a face comparații și în ceea ce privește calitatea peisajului, declarând chiar, în mai multe rânduri, în entuziasmul său, câte un loc drept „cel mai frumos din România“! Așa este cazul, dintre multe altele, al ținutului ce se întinde după ce părăsești Mănăstirea Hurezi, „o altă Toscană“, „cu aceleași coline albastrii, ce ar putea la fel de bine să străjuiască deasupra Pistoiei, iar în depărtare, dacă e zăpadă,

Una dintre ilustrațiile ediției englezești a cărții lui Sitwell

seamănă cu povârnișurile de la Vallombrosa. Așa arată acest încântător petec de țară, ce îți mai amintește și de Provența, în măsura în care împrejurimile de la Aix sau Avignon creează și ele o paralelă cu Toscana“.

Cât despre Bucovina, prin bisericile sale pictate, ea oferă lumii principala sa contribuție, „întru desăvârșită bucurie estetică“. Cea mai mare și mai completă dintre ele, Sucevița, „e așezată într-un loc sacru în poiană, scena unui miracol, într-un asemenea loc ca acelea unde păstorii au viziuni și peste veacuri se ridică o biserică de pelerinaj“. „Această primă imagine a bisericii

pictate, așa cum se arată când treci de zidul auster de incintă al Suceviței, înseamnă una dintre cele mai puternice revelații ale întregii lumi bizantine.“ Uimitoare este sublinierea pe care o face legată de importanța Suceviței pentru România, anume „autenticitatea ei românească, faptul că a fost ridicată de domnitori de sânge latin“. În cazul Suceviței, spune autorul, deși este cea mai târzie dintre bisericile pictate bucovinene, „trebuie să se țină seamă de importante criterii estetice și de atracția fulgurantă pe care o exercită culorile ei atât de vii“.

Cu siguranță, așa cum se va afirma mai târziu și într-o monografie închinată Mănăstirii Sucevița, „nu preocuparea estetică a prilejuit în primul rând desfășurarea acestei vaste policromii murale [...] Nu se poate vorbi pentru această vreme de un simplu program artistic. Zugrăvirea din cupolă și până mai jos, [...] din altar și până în pridvor și de aici pe zidurile exterioare este, pe lângă expresia unui program de cult, și aceea a unui program cultural. Căci mănăstirea are rolul unui centru de cultură, nu numai pentru clerici, ci și pentru mulțime; podoaba pictată a

perind că ai ajuns, fără să fi știut probabil, în Tomisul lui Ovidiu [...] Astfel, România e la capătul Europei.“

Sitwell declară încă de la început că a refuzat să se documenteze înainte de călătorie, pentru a păstra nealterată prospețimea impresiilor. O atitudine asemănătoare întâlnim, de pildă, la Goethe, care declara în tinerețe, înainte de începutul primei sale călătorii în Alsacia: „O privire atât de proaspătă într-o țară încă necunoscută, unde este vorba să rămânem câțva timp, are particularitatea, și plăcută și neliniștitoare, că ne aduce în față parcă o tablă încă nescrisă.“

Biserica de la Hurezi, cea mai frumoasă

Lăsând la o parte faptul că după întoarcerea sa din România nu a putut găsi informații decât limitate la istoria țării și nu a avut probabil niciodată răgazul necesar de a citi prea multe relatări ale unor predecesori ce au străbătut Țările Române în veacurile anterioare, avantajul este că, mulțumită vastelor sale lecturi și disponibilității de a cunoaște și absorbi noi culturi, a reușit să depășească în bună parte cele câteva locuri comune, stereotipii și considerații superioare întâlnite îndeobște în orice relatare despre România și locuitorii ei, cum ar fi dorința de a fi păstrată neatinsă viața patriarhală de la țară, așa cum era ea, dimensiunile relativ modeste ale orașelor, prin urmare un soi de ultimă rezervație de inocență a Europei. Firește, fără a scăpa din vedere adevăruri de neocolit precaritatea drumurilor, alternativa noroaielor/vârtejuri de colb, sărăcia, pasivitatea, peșcheșurile, agricultura de subzistență, contrastele enorme pe plan social.

O piesă „din marea tradiție a arhitecturii din lemn“, biserica din Vinița, regiunea Cernăuți, foto de Kurt Hliischer

De aceea sunt cu atât mai prețioase și mai autentice adevăratele fulgurații culturale, legăturile și filiațiile, noi sau deja acceptate, îndeosebi în ceea ce privește bisericile și mănăstirile sau arhitectura, locuitorii României și extraordinara sa diversitate etnică, natura și peisajele încărcate de magie.

Iată cum descrie, de pildă, contactul cu prima mănăstire vizitată: „Cozia [...] se înalță deasupra râului, într-o vâlcea idilică și roditoare, unde poți cultiva orice poftesti. Grădina mănăstirii avea cel mai mare și mai plin de flori trandafir din câți am

văzut [...] Mănăstirea a fost întemeiată în secolul al XIV-lea și a fost construită, după opinia specialiștilor, în stilul sârbesc de pe Morava. Dacă este așa, atunci trebuie să existe asemănări între Cozia și mănăstirea sârbească Chiliandari [Hilandar] de pe Muntele Athos, ridicată cam în același timp. În exterior îți atrag atenția ancadramele ferestrelor minunate sculptate, obișnuitele fresce cu Raiul și Iadul de fiecare parte a ușii de la intrare, iar interiorul este înzestrat cu frumoase fresce și are venerabila solemnitate a Bisericii Ortodoxe. Este necesară o oarecare experiență în ceea ce privește această aură religioasă, înainte de a ajunge să preferi, în sufletul tău, o biserică de rit grecesc, față de oricare alte biserici creștine. Poate datorită tradiției estetice rămase vie, niciodată încălcată timp de 15 veacuri, fără curente gotice, renascentiste sau baroce, care să o modifice, faptul că o biserică, fie și într-un stil bizantin hibrid, rămâne adevăratul potir al emoției religioase.“

Sau Mănăstirea Dintr-un Lemn, care îi oferă teren pentru alte asocieri: „Aceasta, cu o înfățișare foarte românească, seamănă mult cu bisericile din lemn din Norvegia sau Suedia; ea face parte, de fapt, din marea tradiție a

Clio anunță

ARHIVĂ BIBLIOTECĂ ALBUM

Se poate vorbi despre o astronomie pe meleaguri românești încă din epoca civilizației dacice, dar astronomie științifică poate fi considerată abia din Evul Mediu și mai ales începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

De-a lungul a mai bine de un veac și jumătate s-au adunat documente privind cercetările multor astronomi români, realizate în mai multe observatoare din România, dar poate mai puțin cunoscute decât ar fi meritat.

De la unii s-au păstrat documente, fotografii, lucrări, de la alții abia dacă s-a salvat câte ceva. Dar cât s-a scris despre ei? Și ei au avut o viață, și încă nu una obișnuită. Au stat nopți de-a rândul sub cerul liber urmărind bolta înstelată, au îndurat gerul nopților de iarnă sau arșița Soarelui, pe care-l studiau în amiaza mare. Au calculat, au studiat, au citit, au iubit, s-au certat, au avut familii care uneori i-au susținut, alteori dimpotrivă. Viața multora ar fi subiect de roman, iar călătoriile lor în lume documente ale istoriei. Până se va găsi cineva care să scrie această istorie, ne-am gândit să adunăm ce a rămas de la ei, atâta cât s-a putut păstra sub povara timpului și a timpurilor.

A fost o muncă migăloasă, când plină de satisfacții, când cu dezamăgiri: sunt atâtea astronomi de la care abia am găsit o fotografie sau o pagină de „autobiografie”... La alții, dimpotrivă, s-a păstrat aproape totul, fie prin grija urmașilor, fie dintr-o pură întâmplare.

A venit un moment în care a trebuit să oprim selectarea documentelor, scanarea sau clasarea lor: pe zi ce trecea apărea altceva, descopeream altă hârtie îngălbenită de vreme, altă fotografie. Va fi loc, așadar, pentru o ediție următoare.

Până atunci iubitorii istoriei astronomiei, dar nu numai, pot consulta primul DVD dedicat acestui subiect fascinant și niciodată complet cunoscut (Magda Stavinschi, *Istoria astro-*

nomiei românești, Institutul Astronomic al Academiei Române, București, 2014, ISBN 978-973-0-17090-0).

Sunt incluse fișele a 35 de personalități (începând cu secolul al XVIII-lea), cu prezentarea lor, fotografii, documente și mai ales lucrări. Faptul că cele mai multe au fost publicate în franceză sau engleză face ca acest DVD să poată fi folosit și de cercetători din străinătate, chiar dacă nu știu limba română. Pot fi astfel consultate articole, teze de doctorat sau chiar cărți la care, uneori, când volumul acestora este mare, am inserat doar coperta și tabla de materii. Cu alte cuvinte, o adevărată bibliotecă.

Câteva exemple: puteți citi celebra teză de doctorat a lui Spiru Haret sau găsi fotografii ale lui Nicolae Donici de la diferite congrese la care a participat, puteți auzi vocea lui Gheorghe Demetrescu sau face o vizită virtuală la opt observatoare astronomice din țară, puteți rememora cele două eclipse totale de Soare vizibile în ultimele decenii din România, cea din 15 februarie 1961 și, mai ales, cea din 11 august 1999, al cărei maxim a fost în țara noastră. În fine, aveți la dispoziție o importantă bibliografie, formată din articole sau cărți în care a fost prezentată istoria astronomiei românești, în română, engleză sau franceză.

Desigur, fișele astronomilor nu corespund importanței lor pentru cercetarea științifică, ci cantității de informație pe care am avut-o de la fiecare. Acest DVD este arhivă, bibliotecă, album, dar și o sursă – departe de a fi epuizată – de istorie adevărată, care trebuie scrisă odată. ■

Magda STAVINSCHI

bisericii ține locul unei cărți deschise, inteligibilă tuturor. Înăuntrul zidului de incintă se dezvoltă meșteșugul și arta. Călugări, orășeni sau țărani, zugrăvi, zidari, sculptori în lemn, caligrafi păstrează tradiția artei creștine și împletesc învățăminte venite din afară cu tradiția populară și viziunea lor proprie. Meșteșugul lor se îmbină îmbogățindu-se cu cel al străinilor veniți de peste munți, din Ardeal sau din Țara Românească, de peste hotare, din Rusia, Polonia, Italia, din îndepărtata Armenie, din Bizanț“.

Zidurile Mănăstirii Sucevița, foto de Kurt Hielscher

venna, Palermo), de la Constantinopol, în lumea arhitecturii și artei bisericești din Grecia, Rusia și Armenia.

(Va urma)

PENTRU UNGARIA E GREU SĂ TREACĂ PESTE TRECUT

(Urmare din p.14)

S-a văzut acest lucru și în ultimii ani, cu ocazia acordării în mod facil a dublei cetățenii unor sute de mii de maghiari de dincolo de granițe, decisă de guvernul Viktor Orbán. Măsura a fost primită cu calm relativ în Serbia și în România, state care nutresc un „proiect“ propriu de anexare/reunificare în arii extinse ale Bosniei-Herțegovina și în Republica Moldova. A suscitată însă opoziția violentă a autorităților ucrainene și mai cu seamă slovace, potrivit cărora cetățenii cu dublă cetățenie nu sunt loiali instituțiilor statului în care trăiesc și reprezintă o potențială „coloană a cincea“.

În aceeași optică a complexului Trianon poate fi ci-

tită abordarea maghiară a Uniunii Europene: entuziasă în ceea ce privește „spiritualizarea“ granițelor, liberalizarea pieței muncii, extinderea zonei Schengen la state precum România sau extinderea UE către regiunea balcanică. Cu toate acestea, reafirmarea propriei suveranități naționale, acompaniată, în viziunea actualului guvern, de o Europă a națiunilor, contrară principiului unui super-stat continental, intră în contradicție cu proiectele naționale similare și potențial concurente cu cel maghiar.

În fond, termenii dezbaterii politice din regiunea Europei Centrale și Orientale fac să răzbată încă ecoul tonurilor din perioada interbelică și ridică aceleași

semne de întrebare. Ce înseamnă și cui i se aplică principiul de autodeterminare? Până unde poate ajunge un stat în numele principiului suveranității și al non-ingerinței în afacerile interne? Ce atitudine trebuie să adopte în fața unui plebiscit secesionist?

Revenirea principiului național ar putea părea o paradoxală răzbunare a istoriei „îndelungatului“ veac XX sau o ciudățenie efemeră în lumea globalizată și post-modernă în care trăim. Oricum ar fi, cazul maghiar, deloc izolat, demonstrează necesitatea de a regândi încă o dată trecutul pentru a putea înțelege prezentul.

Versiune românească de Carmen BURCEA

*Primul sediu al Gimnaziului „Sf. Petru și Pavel”,
ridicat după planurile arhitectului Alex. Orăscu
(azi, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova)*

1911. Fanfara liceului, care deschidea parada premianților pe bulevard

ALBUM ISTORIC

Consacrăm aceste pagini de fotografii sărbătoririi celor 150 de ani ai Colegiului Național „Ion Luca Caragiale” din Ploiești.

Școala primară de băieți nr. 1, unde, în noiembrie 1864, a fost înseris, în clasa a doua, elevul Caragialli Ioane și de unde a început istoria gimnaziului

1911. În laboratorul de fizică, la ora prof. ing. Ludwig

Clădirea Liceului „Sf. Petru și Pavel”, refăcută într-un stil total străin lui, după 1945, în care se află astăzi Colegiul Național „Mihai Viteazul”

Foști elevi ai liceului, promoția 1961: acad. Mircea Petrescu, ing. Ștefan Negulescu, acad. Eugen Simion, ing. Sergiu Utză Băicoianu (ultimul din dreapta), colegi de promoție cu poetul Nichita Stănescu, filolog Ioan Groșescu (penultimul din dreapta)

Clădirea Liceului „Sf. Petru și Pavel”, construită în 1895-1898, după planurile arh. Toma Dobrescu. Această clădire fiind grav deteriorată de bombardamente în aprilie 1944, liceul s-a mutat în Palatul Școalelor Comerciale din str. Gh. Doja, unde se află și astăzi. Din 1952, liceul a primit numele „Ion Luca Caragiale”, iar în 1997 a devenit Colegiu

1965, în curtea liceului de pe bulevard, întâlnire a promoției 1945 (în centru, în picioare, doi profesori „de legendă”: Stoica Teodorescu și N.I. Simache)

Contemplând New Yorkul, mi-am adus aminte cum veniseră, cu ani și zeci de ani înainte, ba chiar sute, primii emigranți în Lumea Nouă, cu cele trei corăbii aducând refugiați religioși din Anglia, apoi alte corăbii mai mari, încetul cu încetul și cu emigranți din Europa continentală. În fine, vapoare de pasageri sau vapoare de mărfuri, în care locul emigranților era în cala vaporului. Desigur, nu călătoreau în cele mai bune condiții, dar îi mâna gândul că se duc spre o lume nouă, spre o realizare a „visului american“. Îi întâmpina, cu timpul, în rada portului New York, faimoasa Statuie a Libertății, dar al poporului francez, care simbolizează „Libertatea care luminează toată lumea“.

Aceleași cuvinte ne-au întâmpinat așadar pe Heidi, soția mea, și pe mine. Deși călătoria noastră s-a desfășurat în alte condiții, primirea în portul New York a urmat aceleași reguli. În zorii zilei a început debarcarea. Deoarece Heidi vorbea engleza, a asigurat traducerea la Biroul celor care efectuau ultimul control în vederea imigrării. Eu vorbind bine germana, destul de bine și engleza, încă în timpul călătoriei, am fost folosit pentru a comunica diverse mesaje de la megafonul de pe puntea de comandă. Să fi fost un semn că acesta îmi va fi viitorul,

Nava „General Stewart“ la scurt timp după ce a părăsit Bremenhaven

când am început să lucrez la „Vocea Americii“ și apoi la „Europa Liberă“?!

Noi doi am coborât ultimei de pe vapor. Pe chei nu mai rămăsese decât un singur domn ceva mai în vârstă, o ladă de campanie și un geamantan.

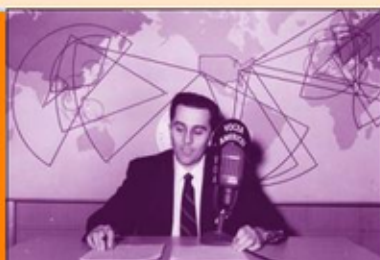
Ne-am dus drept la el și amabilul domn, după ce și-a scos pălăria de paie, a sărutat mâna lui Heidi, mi-a dat mie mâna, s-a prezentat în românește: „Sunt doctorul Sabin Manuilă și mă ocup de emigranții români la Church World Service [Organizația de Caritate pentru emigranții protestanți și ortodocși]“. Pentru emigranții catolici era organizația „Caritas“, iar pentru cei evrei „Joint“. „Vă spun, bine ați venit în America și o să vă conduc acum la sediul din port al organizației, de unde veți primi biletele de avion pentru călătoria în California. La San Francisco vă așteaptă, domnule Carp, o slujbă [oferită prin intermediul familiei Bădescu, prieten vechi de la Salzburg, care emigrase înaintea noastră]“. Dar eu deja îmi schimbasem părerea, de când eram pe vapor, și mă hotărâsem să rămân la New York, unde, prin intermediul bunului meu prieten, Matei Ghica-Cantacuzino, mă aștepta o angajare la Comitetul Național pentru Europa Liberă (din care făcea parte și postul de radio

Mircea Carp s-a născut la 28 ianuarie 1923. A absolvit cursul gimnazial la Liceul „Gheorghe Lazăr“ din Sibiu, apoi Liceul Militar „Nicolae Filipescu“ de la Mănăstirea Dealu. A fost înălțat la gradul de sublocotenent de cavalerie, în iunie 1944. A participat pe Frontul de Est, ca și pe cel de Vest, unde a fost rănit și decorat cu ordinul „Coroana României“. A fost dat afară din armată pentru atitudinea pro-monarhică. A fost arestat mai târziu. A reușit să fugă în străinătate, în 1948. După trei ani de refugiu politic în Austria, a trăit în exil în Statele Unite, din 1951 până în 1973, timp în care a fost comentator politic și apoi șef al Serviciului Românesc de la postul de radio „Vocea Americii“. Din 1973 revine în Europa, ca director asistent, cu atribuții de director adjunct, la radio „Europa Liberă“.

După evenimentele din decembrie 1989, colaborează îndeaproape cu Fundația Academia Civică – Memorialul Sighet, Fundația și revista *Memoria*, cu Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc. Este membru de onoare al Alianței Naționale pentru Restaurarea Monarhiei (A.N.R.M.).

1951-1973

Cu nouă ani în urmă (Magazin istoric, nr. 8/2005), domnul Mircea Carp depăna amintiri legate de anul 1944, pentru cititorii revistei noastre. Revine începând cu acest număr cu alte amintiri.

*Semnatarul rândurilor ce urmează,
la microfonul postului de radio
„Vocea Americii”*

ROMÂNI ȘI COMUNITĂȚI ROMÂNEȘTI DIN AMERICA

MIRCEA CARP

Era după-amiaza zilei de 25 iunie 1951 când în fața ochilor mi-a apărut cetatea de zgârâie nori, New Yorkul. Eram la sfârșitul unei călătorii de aproximativ zece zile de la Bremenhaven, unde avusese loc îmbarcarea mai multor sute de noi emigranți. Scurt timp după ce am văzut pentru prima oară New Yorkul, s-a lăsat seara și cetatea s-a luminat brusc, feeric. Am stat toți câțva timp pe punțile vaporului admirând acele imagini.

Imigranți privesc de pe insula Elis către New York

Am făcut călătoria cu una dintre navele militare americane ce transportau militari americani în Europa și aduceau emigranți noi în America. Nava noastră se numea „General Stewart”. În timpul războiului, aceeași flotă de vapoare tip „General Stewart” transportase soldați americani pentru luptele împotriva Germaniei naziste și adu-

cea acasă soldați răniți sau bolnavi. Aceste nave aveau de bună seamă puține cabine pentru personalul de comandă, infirmieri etc. În schimb, aveau dormitoare mari, pe care le ocupau acum noii emigranți. Bărbații și femeile dormeau separat, iar acestea din urmă erau însoțite de copii până la vârsta de 5-7 ani.

unele case transformate în lăcaș de rugăciune, totodată loc de întâlnire, măcar o dată pe săptămână, duminica. Trecând anii, au început să-și ridice chiar bisericițe românești, deseori în stilul din regiunile de unde veneau. Și, astfel, în jurul lor se organizau cercuri culturale, unde obiceiurile de acasă și chiar limba erau învățate de preoți veniți cu vremea din România sau de emigranți mai noi dintre cele două războaie mondiale și mai ales de după. Dar asupra unor exemple voi reveni cu cele văzute, auzite și întâmplare mie în câteva din cele mai populate centre din America: Cleveland și Ohio, Vatra Românească și Detroit, Pittsburg, Omaha – Nebraska și, bineînțeles, New York.

Să revenim la momentul când am ajuns, Heidi și cu mine, în Lumea Nouă, în iunie 1951. Am rămas la New York. În așteptarea unui angajament la „Europa Liberă“, am fost temporar angajat la „Vocea Americii“, o dată sau de două ori pe săptămână, iar soția mea a primit un angajament de ajutor de infirmieră la un spital dintr-un cartier al New Yorkului. În felul acesta, am început și noi, ca atâția români de-a lungul anilor, să ne câștigăm un minimum de existență. Am fost apoi angajat la Comitetul pentru Europa Liberă (Departamentul de Presă și Documentare), iar Heidi la un magazin luxos de îmbrăcăminte. Între timp, am încercat să cunoaștem câți mai mulți români-americani și am început să frecventăm acele cercuri.

Primul drum a fost astfel la Biserica ortodoxă română „Sf. Dumitru“, unde, spre plăcuta mea surpriză, l-am întâlnit paroh pe fostul meu coleg de la Liceul „Gheorghe Lazăr“ din Sibiu, mai mare decât mine, originar din Statele

Unite, Vasile Hațegan. Îl voi revedea câțiva ani mai târziu, când voi vizita orașele Cleveland și Detroit (Vatra Românească, sediul Episcopiei Ortodoxe Române din America). Părintelui Hațegan i-a urmat părintele Florian Gâldău, refugiat politic după instalarea regimului comunist la noi acasă.

Aici îmi permit o mică întrerupere, amintind că după Primul Război Mondial, mulți americani de origine română

și-au trimis copiii în țara de baștină, tocmai spre a cunoaște cât mai bine locurile de unde veniseră strămoșii lor. Locuind la bunici sau la alte rude, ei s-au dus la școli și mai târziu la universități din România. S-au împrietenit cu tinerii de vârsta lor din țară, dar i-a prins izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial în România. Nu s-a făcut nicio deosebire între ei, cetățenii americani, și ceilalți români. De abia după război, când Statele Unite au trimis două vapoare cu ajutoare (alimente, îmbrăcăminte, medicamente) pentru regiunile înfometate și sinistrate, li s-a oferit prilejul să se reîntoarcă

în America. Marea majoritate a profitat de acest lucru, mai ales că în țara noastră se instalase regimul comunist. Dar au fost și unii care au rămas, care chiar au participat la viața politică de după 23 august 1944, alăturându-se mai ales P.N.Ț. Au avut de suferit, căci au fost arestați, întemnițați și chinuiți. Îmi amintesc că în închisoarea de la Văcărești, unde fusesem întemnițat în toamna lui 1947, am întâlnit astfel de români-americani angajați în viața politică românească, între care pe cel care avea să-mi devină bun prieten, Gheorghe Jurebie, din Timișoara.

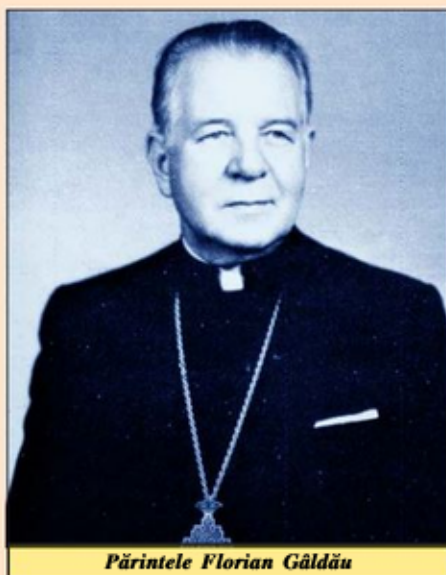

Părintele John Trutza, episcopul Valerian Trifa și părintele Vasile Hațegan

„Europa Liberă“). „Nicio problemă“, mi-a spus dr. Mănuilă, și scurt timp după aceea s-a aranjat rămânerea noastră la New York.

Înainte de a continua, revin la moșii și strămoșii noștri, emigranții români, mai ales cei dinaintea Primului Război Mondial. Coborâți de pe vapoare, erau repede trimiși pe insula Elis (Elis Island), unde li se întocmeau documentele de deplasare fie spre locurile dinainte stabilite, fie spre cele care li se ofereau pe loc. Românii noștri veneau mai ales din Ardeal, din Banat și unii din Bucovina, foarte puțini din Vechiul Regat. Aduceau cu ei doar bocceluța luată de acasă și voința de a începe o altă viață în Lumea Nouă. Mulți știau unde se duc: fuseseră chemați sau informați de rude sau prieteni din satele de unde veneau. Aveau unele nume destul de ușor de pronunțat în limba engleză, altele maghiarizate (Fekete – Negru, sau Nagy – Mare), altele greu de pronunțat. Atunci intervenea funcționarul de la vamă sau de la Serviciul de imigrare. Așa se întâmpla că primeau din oficiu alte nume, ușor de pronunțat în engleză, oricum apropiate, sau altele fără nicio legătură cu numele originale. Am întâlnit, mult mai târziu, în peregrinările mele prin America, la Pittsburg, o familie pe nume Buzella, care neîndoios la origine fusese Buzilă.

Cu timpul, la microfonul „Vocii Americii“, am avut posibilitatea, timp de 20 de ani și mai bine, să cunosc mulți dintre urmașii acestor primi emigranți români, stabiliți nu

Părintele Florian Găldău

bună a copiilor lor. Unii s-au întors acasă după ce au avut în buzunar acea mie de dolari. Alții și-au dorit încă 1.000 de dolari și drumul de întors acasă. Pe la 3.000 de dolari au început să se hotărască să rămână în noua lor țară. Și-au adus „muieri“ de acasă, au întemeiat o familie și au început să se înstărească, unii mai modest, alții mai mult, acolo unde s-au stabilit.

Unii dintre ei erau analfabeți, alții vorbeau stâlcit engleza. Copiilor unora dintre ei le era rușine de acest lucru, astfel încât învățau engleza pe stradă sau la școală și doreau să aibă cât mai puțin de-a face cu limba părinților lor. Acești români au reușit totuși să se afirme în viața americană, să devină oameni respectați, iar copiii lor, care nu vorbeau decât limba engleză, au simțit nevoia să afle de unde vin strămoșii și chiar să învețe, dacă nu limba, cel puțin obiceiurile românești. Umăr la umăr, și cei mai în vârstă, și cei mai tineri, au început să-și facă bisericile lor românești, ortodoxe sau greco-catolice. Mai întâi în

Nicolae Dunca

Casa din Constanța care i-a aparținut lui Mihail Kogălniceanu, azi dispărută

COLECȚIA DE ARTĂ A LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

GABRIEL BADEA-PĂUN

Deși este adesea evocată pentru a ilustra istoria colecțiilor românești în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, colecția lui Mihail Kogălniceanu (1817-1891) este foarte puțin cunoscută.

A reconstitui această colecție, considerată excepțională de către contemporani, pare o sarcină dificilă, dat fiind că documentele din arhive sunt rare și adesea lapidare, dar calitatea câtorva tablouri, localizate cu precizie, ne încurajează, totuși, să încercăm.

Interесul lui Kogălniceanu pentru artă se naște, probabil, în timpul studiilor sale de Drept la Universitatea din Berlin, unde sosește în 1834, împreună cu frații Dimitrie și Grigore Sturdza. Mai târziu, în timpul mandatelor politice ca prim-ministru al Moldovei și ministru interimar al Cultelor, el arată un atașament special față de inițiativa tânărului pictor Gheorghe Panaiteanu-Bardasare (1816-1900) de a fonda la Iași, în 1860, o Școală de Belle Arte și o Pinacotecă. Kogălniceanu avea obiceiul de a petrece ore întregi vizitând Pinacoteca când se afla la Iași, nu o dată deplângând faptul că

sălile erau fără vizitatori. Grație susținerii sale, la 15 ianuarie 1861, se inaugurează primul curs de desen, sub conducerea lui Panaiteanu-Bardasare. Impresionat de frescele realizate, între 1858 și 1861, la Mănăstirea Agapia, de tânărul Nicolae Grigorescu (1838-1907), el îi acordă acestuia sprijinul în obținerea unei burse de studii în Franța, înscrisă în bugetul Moldovei.

Recunoscut pe scena politică românească, prim-ministru al Principatelor Unite între 11 octombrie 1863 și 26 ianuarie 1865, om de încredere al prințului Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) și coautor al principalelor sale

reforme, Kogălniceanu se bucură în acei ani de o anumită disponibilitate financiară, asigurată de poziția politică și profitul terenurilor agricole și viilor sale. În anii 1860-1880, realizarea unei frumoase colecții, oriunde în Europa, nu face doar dovada gustului și mijloacelor materiale, ci întărește mai mult poziția socială. Domnitorul Carol I scria despre Kogălniceanu că „s-a aruncat cu totul în brațele artelor frumoase“.

Imbogățirea colecției sale coincide cu construirea unui hotel particular pe Șoseaua Kiseleff, la nr. 20, pe un teren aparținând parcului

Dintre cei care s-au întors în America după Al Doilea Război Mondial o voi menționa și pe Letiția Stoica, o tânără care își făcuse în întregime liceul și universitatea la Sibiu și care a devenit înalt funcționar pentru emigranți în orașul Cleveland și apoi în statul Ohio. Ea i-a

ajutat foarte mult pe noii emigranți; și pe mine m-a ajutat foarte mult atunci când era vorba de anumite relații sau aveau loc manifestări în acest stat, bineînțeles atunci când interesau și „Vocea Americii“.

Desigur, au fost cu vremea tot mai mulți români angajați în domenii mai reprezentative. Nu este încă nici locul, nici spațiul să menționez aici aceste nume, dar le veți găsi cu vremea atunci când mă voi opri și la alte orașe cu mari comunități românești din America.

Dar chiar în istoria începutului prezenței românești în America s-au remarcat și personalități care au participat la războiul de secesiune al Statelor Unite. Astfel, cronica ne amintește pe căpitanul Nicolae Dunca, originar din Șieu, care s-a evidențiat în timpul războiului civil și a căzut pe frontul de luptă de la Cross Keys. Un alt român care a rămas înscris în istoria românilor-americani, în același război civil, a fost George Pomuț, care a ajuns chiar la gradul de general. După război a fost numit consul general la Petersburg. Urmașii lor le-au cinstit faptele dând numele lor unor asociații de români-americani. Iar nu-

Sediul postului de radio „Vocea Americii“

mele unui alt român care a căzut pe frontul de luptă, în fața portului Havana, este Paul Theodorescu, fochist pe nava militară „Maine“. Numele lui l-am găsit înscris pe mausoleul închinat luptătorilor de pe acea navă, în faimosul cimitir militar „Arlington“ din Washington. Desi-

gur, românii-americani și-au făcut datoria și în alte războaie la care au participat Statele Unite (cele două războaie mondiale, Coreea și Vietnam), lăsând pe câmpul de bătălie aproximativ 15.000 de camarazi. Aș vrea să menționez din nou numele unui român, care a luptat de data aceasta în Al Doilea Război Mondial, locotenent-colonel Codrea, pe care l-am întâlnit la Washington, mai târziu, fiind, alături de mine, unul dintre ctitorii primei bisericii ortodoxe române, „Înălțarea Sfintei Cruci“, din capitala americană.

(Va urma)

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
 luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
 cultural.srr.ro

Dacă, în catalogul licitației „Heberle“, operele contemporane nu sunt deloc numeroase și nu poartă semnăturile unor artiști cunoscuți – cu două excepții notabile, Hans Makart (1840-1884) și Wilhelm von Kaulbach (1805-1874) –, Kogălniceanu nutrește visul de a comanda deja celebrului pictor polonez Jan Matejko (1838-1893), creatorul imaginariului istoric polonez, o scenă a istoriei Moldovei sau Țării Românești. Un intermediar din Iași, a cărui identitate ne scapă, căci semnătura sa rămâne ilizibilă, îi înfățișează, în limba franceză, la 11/23 februarie 1875, condițiile în care pictorul ar realiza opera, propunându-i totodată și mai multe subiecte. Matejko îi răspundese cu oarecare întârziere, la 25 ianuarie 1876, acelui intermediar, motivând că avusese nevoie de un timp de gândire. Pictorul polonez solicita extrase din cronici, pentru a putea cunoaște mai bine momentele ce se puteau transforma în subiecte ale unor tablouri istorice. Propunea câteva subiecte: victoria lui Ștefan cel Mare la Codrii Cosminului contra regelui polon Ioan-Albert, din 1497; înfrângerea lui Petru Rareș la Obertyn, în 1531; confruntările lui Ștefan cel Mare cu sultanul otoman Mehmed al II-lea, din 1475, respectiv 1484, cu Bayezid al II-lea; prestarea jurământului de credință de către Ștefan cel Mare în fața regelui polon Cazimir, la Colomea, în 1485; logodna fiului lui Bogdan Hmelnițki cu fiica lui Vasile Lupu, la jumătatea secolului al XVII-lea. Matejko își comunica preferința pentru momentul 1531. Dimensiunile

tabloului nu puteau fi mai mici de 4 m lungime și 2 m lățime. Nu putea fi terminat mai devreme de doi ani și urma să coste 20.000 florini, plătibili astfel: 5.000 la lansarea comenzii, alți 5.000 după un an și restul de 10.000 la terminarea tabloului. Mai cerea Matejko și piese de mobilier, arme și costume de epocă. Accepta fotografii doar dacă nu i se puteau furniza piese originale. Mai dorea și fotografii ale unor oameni din Moldova. Costul foarte ridicat cerut de Matejko l-a făcut probabil pe Kogălniceanu să se răzgândească în privința comenzii.

Simțindu-se din ce în ce mai slăbit din cauza bolii și a vârstei, Kogălniceanu își întocmește testamentul la 6 august 1882, dispunând examinarea colecției lui de

post al Cultelor și Instrucțiunii Publice, D.A. Sturdza (1833-1914), Al. Odobescu (1834-1895), Th. Aman (1831-1891) și N. Grigorescu a fost formată la câțiva vreme după pentru a considera propunerea.

În 1885, împins de „nevoi familiale“, Kogălniceanu adresează Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice o scrisoare în care-l informează despre vânzarea în străinătate a colecțiilor sale, sperând că, înainte de a fi nevoit să îndeplinească această dureroasă hotărâre, Guvernul român ar putea să se constituie în cumpărător, „căci muzeul meu conține numeroase obiecte de o mare valoare artistică și istorică pentru România“. Se declară „hotărât de a face sacrificii și de a accepta prețuri mai mici, în speranța că aceste nu vor părăsi țara“.

Mai multe scrisori din corespondența lui Kogălniceanu, publicată în volumul *Scrisori, Note de călătorie*, lasă să se înțeleagă că ministrul a însărcinat o comisie formată din Gr. Tocilescu, C.I. Stăncescu (1837-1909) și Dim. C. Butculescu (1846-1896) pentru a realiza inventarul colecției, reținând acele piese ce puteau interesa muzeele românești și pro-

artă de către experți, urmând să fie vândută statului pentru o sumă cu 20% mai mică decât valoarea sa. O primă comisie compusă din Ion Ghica (1816-1897), ministrul în

Tabloul lui Hans Makart, *Imblânzitoarea de șoimi*, oferit în dar lui Hitler

Mogoșoaia, cum era numită atunci lotizarea creată în jurul Șoselei. Un prim lot dublu fusese cumpărat de la stat într-o licitație din iulie 1864. El a fost mărit cu un lot suplimentar în martie 1868. Partea locuibilă avea la dreapta, decalată și perpendiculară, o altă clădire, compusă dintr-un salon și două camere, consacrate, începând cu 1882, muzeului, prima inițiativă de acest gen din România. Cele mai importante piese ale colecției se găseau aici, dar nu există nicio descriere a expunerii lor. Edificiul a găzduit, din 1935 până în 1949, Fundația „Kogălniceanu”, înființată de nepotul său omonim. A fost demolat la o dată necunoscută și pe locul lui a fost construit actualul hotel „Triumf”.

Arhivele Fundației „Kogălniceanu”, aflate în prezent la Arhivele Naționale, Biblioteca Academiei Române (fonduri parțial inventariate) și Biblioteca Națională a României, ne furnizează informații privind compoziția și achiziționarea anumitor lucrări ale colecției. În anii 1870, Kogălniceanu urmărește activ piața de artă europeană, grație contactelor cu galerii, case de licitație sau persoane care pun în vânzare lucrări de artă. Are legături cu mai mulți negustori străini și urmărește vânzările importante din toată Europa.

Cu toate că piața de artă bucureștenă se afla la începuturile sale – în arhive nu se găsește, pentru acea dată, decât catalogul galeriei specializate în pictură „J. Schnell”, aflată pe Calea Mogoșoaiei nr. 74, în Casa Lahovary –, în colecția lui Kogălniceanu se găseau și opere realizate de

artiști români. La „Expoziția Artiștilor în Viață”, din 1870, el împrumută o *Femeie torcând* de N. Grigorescu, probabil cumpărată direct de la pictor.

Profitând de poziția sa oficială, Kogălniceanu nu ezită să ceară prefectilor și altor funcționari ai statului să-i trimită, pentru muzeul său, obiecte descoperite la săpăturile arheologice. Pereții exteriori ai casei sale din Constanța, construită la începutul anilor 1880, sunt împodobiți cu numeroase fragmente sculptate și inscripții, după moda italiană. Nu se poate estima valoarea acestor antichități, căci nu se cunoaște în prezent localizarea lor, dar o plângere adresată de Kogălniceanu prim-ministrului și îndreptată împotriva arheologului Grigore Tocilescu

Lucas Cranach
cel Bătrân,
Lot și fiicele sale

(1850-1909), care scoate o inscripție latină de pe pereții casei din Constanța cu ajutorul autorită-

ților, ne face să înțelegem că ele nu erau lipsite de însemnătate.

Adecea, Kogălniceanu își trimite misiții pe teren. Un anume A. Lukian urmărește pentru el operele demne de interes din colecțiile din Moldova, fie că acestea se aflau în biserici sau în casele unor particulari. Într-o epistolă expediată din Cernăuți, datată 25 decembrie 1874, Nicolae Hurmuzaki îl asigură că nu a uitat de rugămintea ce i-o adresase să caute icoane vechi și că găsise două provenind din vechea catapeteasmă a bisericii Mănăstirii de la Voroneț, reprezentând-o pe Sfânta Fecioară și pe Mântuitorul, dar că ele sunt în stare precară de conservare. De la maiorul Dimitrie Papazoglu (1811-1892) a cumpărat un caiet de 83 de pagini cu „modeluri” pentru pictura religioasă ce îi aparținuse lui Radu Zugrăv (Magazin istoric, nr. 8/2014), de la Mănăstirea Bunea (jud. Dâmbovița), caiet pe care îl va publica într-un articol în 1882, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*. În 1879, Kogălniceanu negociază cu familia Docan din Iași cumpărarea unui tablou de Philips Wouwerman (1619-1668); Constantin F. Robescu (1839-1920) îi cedează, la 22 aprilie 1880, un tablou atribuit lui Nicolas Poussin (1594-1665).

Casa de la șosea, și ea dispărută azi

Coperta catalogului licitației din decembrie 1887 și anului pentru una dintre licitațiile desfășurate în țară

rilor vândute. Doi ani mai târziu, în 1889, Kogălniceanu încearcă să vândă alte tablouri din colecția sa clubului Junimea, care, în lipsă de mijloace, declină oferta printr-o scrisoare datată 9 decembrie 1889, semnată de N. Kalinderu

(1835-1902), Ion C. Brătianu (1821-1891), M. Macca, Ion Lupulescu, Ion Vilacrose.

O ultimă etapă în dispersarea colecției muzeului lui Mihail Kogălniceanu este marcată de mai multe licitații postume, la cererea moștenitorilor. Prima se ține la 1 aprilie 1896, după câte știm noi, fără să fi fost publicat un catalog. O altă serie de licitații de „tablouri, obiecte de artă, statui, vase de bronz și de marmură“ are loc de joi 20 martie până la 15 aprilie 1897, în fiecare zi de marți și de joi ale săptămânii. Se derulează în casa Eftimiu, pe strada Carol nr. 62, primul etaj. Se pare că n-a fost publicat niciun catalog cu această ocazie. Nu se cunosc cu certitudine cumpărătorii, cu excepția unuia, Pinacoteca Statului, care cumpără cinci opere, păstrate, în prezent, la Muzeul Național de Artă al României: patru panouri ale unui altar din biserica de la Hurbei bei Biberech, pictat de Bartholomäus

Zeitblom, reprezentând, printre altele două, *Buna Vestire: Arhanghelul Gabriel în fața Fecioarei Maria* și celelalte două, *Sfânta Ecaterina din Alexandria* și *Sfânta Barbara*; de asemenea, o *Fecioară cu Pruncul* de Lucas Cranach cel Bătrân și o operă din Școala din Nürnberg, *Mariajul mistic al Sfintei Ecaterina*. În textul care însoțește prezentarea galeriei de artă europeană a muzeului, Octav Boicescu afirmă, fără să aducă, totuși, dovezile necesare, că anumite opere date Pinacotecii Statului de către juristul Ion I. Movilă (1846-1904) ar proveni din colecția Kogălniceanu. V.A. Urechia va reuni la Galați o infimă parte a obiectelor colecției, iar alte piese de artă religioasă au intrat, printr-o donație a descendenților săi, în patrimoniul Muzeului Național.

Grație catalogului Expoziției Societății Amicilor Bellelor-Arte din 1873, în care Kogălniceanu a expus 30 dintre picturile din școlile occidentale ale colecției sale și două portrete ale părinților de un pictor german, a analizei inventarului întocmit de Butculescu, la licitația „Heberle“ și a celor identificate din vânzările postume, din 1 aprilie 1896 și martie 1897, putem afirma că această colecție nu e un ultim capriciu al unui om politic copleșit de onoruri, ci pasiunea unei întregi vieți. Dacă visul său de a-și face colecția să dureze transformând-o în muzeu sau propunând-o statului spre vânzare n-a fost atins, operele strânse constituie, totuși, o etapă importantă în istoria colecțiilor românești. ■

punea pentru achiziționarea lor o sumă de 125.000 lei, care, după aprecierea colecționarului, nu reprezenta nici jumătate din valoare.

În inventarul întocmit de Tocilescu, Stăncescu și Butculescu sunt menționate 12 categorii de obiecte clasate cronologic în funcție de epoca de creație și specific. Colecția epigrafică era constituită din 80 de pietre cu inscripții grecești și latinești descoperite în Dobrogea și Bulgaria, relative la istoria politică, militară și administrativă a Moesiei Inferioare. Colecția de sculptură greco-romană reunea 60 de statui, busturi, basorelieuri, altare fără inscripții, sarcophage, fragmente arhitectonice ornate, toate datând din primele două secole ale Imperiului Roman. Colecția de ceramică antică era formată din 40 de vase atice negre și roșii, precum și din 31 de alte piese: lămpi din bronz, figurine din teracotă, sticlărie. Colecția de obiecte de metal conținea statuete de bronz și un fragment dintr-o mască mortuară purtând o inscripție în grecește. Evul Mediu era reprezentat de opt categorii: diverse sculpturi în os și lemn (șase statui, trei tablouri, șase sculpturi în lemn, 25 de alte obiecte realizate în atelierele germane între secolele al XVI-lea și al XVIII-lea).

Colecția de pictură, o mare parte a celei ce avea să fie vândută la Köln, și cea de sculptură modernă erau inventariate de Kogălniceanu însuși. Între sculpturi, el menționa marmure și fonte în bronz, fără îndoială contemporane, cu autori nespecificați: *Bacchus copil*, *Venus Pudica*, *Maria Magdalena*,

La Frileuse după Jean-Antoine Houdon (1741-1828), *Foro Romano* de Auguste Clésinger (1814-1883) și grupul în marmură *Copil plângând* de Pietro Bernasconi (1826-1896). O vitrină cu 20 de obiecte de metal și lemn prezentând un interes artistic și istoric, obiecte din porțelan, faianță, majolică, teracotă din Europa și Asia, icoane, triptice, modele de pictură religioasă, obiecte de cult completau ansamblul.

Pornind de la o notă a lui Kogălniceanu și bazându-se pe raportul comisiei de evaluare, ministrul Ion Ghica a întocmit expunerea de motive pentru achiziția tuturor pieselor alese, propunând suma de 165.000 de lei. El conchidea în raport că era vorba de „colecțiunea cea mai însemnată de antichități ce un particular a reușit să formeze la noi în țară, cu îndelungi eforturi și mari sacrificii...”. Aparent, un avans a fost vărsat colecționarului și anumite obiecte, nespecificate însă, au integrat colecțiile Muzeului Național, însă un răspuns definitiv se lăsa așteptat.

În fața tăcerii guvernului D.A. Sturdza, Kogălniceanu

redactează, la începutul anului 1886, un nou memoriu, precizând că a contactat Casa Heberle (J. Lempertz Sohne) din Köln, specializată în vânzarea colecțiilor prestigioase, și în contractul cu aceasta a rezervat statului român dreptul de „a alege din colecțiile sale operele privind istoria

Grigore Tocilescu și o inscripție de pe un sarcofag grecesc

României sau pe cele care pot prezenta un interes și de a le păstra în țară”. Nici acest al doilea memoriu nu primește răspuns. O mare parte a colecției de pictură ia calea Germaniei.

Intro scrisoare, expediată din Köln și datată 30 decembrie 1886, Heberle îl informează pe Kogălniceanu că lucrează la catalogarea colecției pentru ca licitația să aibă loc la sfârșitul lunii martie sau începutul lui aprilie și că a asigurat-o contra incendiilor la societatea „Colonia” pentru considerabila sumă de 100.000 franci (80.000 mărci). În final, licitația va avea loc în 9 și 10 decembrie 1887.

În prezentarea făcută în catalog sub rezerva că atribuțiile vechi nu s-au schimbat de atunci, grație cercetărilor de istoria artei, și că dimensiunile pot varia cu unul sau

și aveam ameteți [...] la îndemnul lui Bartus, am început să merg la cârciumă să beau vin acru [așa era numit vinul sec]. După o vreme, am început să simt o ameliorare. Erupțiile de pe față s-au retras, ametețile au încetat și mă simțeam mai bine” – scrie el.

Sărbătoarea Crăciunului a început cu participarea la slujba de la miezul nopții. Preotul paroh Dwucet a citit evanghelia în șapte limbi. S-au cântat colinde în cinci limbi. La sfârșitul slujbei, polonezii au cântat *Boże cos Polske* [cântec religios catolic, polonez; după câștigarea independenței Poloniei, în 1918, a fost propus ca imn de stat, alături de *Mazurka lui Dombrowski* – n. tr.].

Pe atunci, Crăciunul era sărbătorit în România timp de trei zile. Încă din ziua de ajun, activitatea colindătorilor se intensifica. Ei se deplasau în grupuri mai mici, pocneau din bice. Nu rareori [polonezii] cântau *Jeszcze Polska nie zginęła* [*Mazurca lui Dombrowski* sau *Cântecul Legiunilor Poloneze din Italia*, cântec patriotic polonez compus de Jozef Wybicki în iulie 1797; din 26 februarie 1927 a devenit imnul oficial de stat al Republicii Polone – n. tr.].

La 6 ianuarie, în România este celebrată sărbătoarea Iordanului – Boboteaza. „Patriarhul aruncă atunci o cruce de aur în râu, câțiva

De Bobotează, principele Nicolae aruncă crucea în râul Dâmbovița

bărbați sănătoși se aruncă în apă, iar cel care scoate crucea, a aceluia va rămâne. Dar în Ploiești nu există niciun râu. În locul lui este utilizat un bazin mare cu apă, instalat într-un loc liber, pentru ca un număr cât mai mare de oameni să poată participa la acest ritual” – relatează Aleksander Koj. În continuare, el descrie alte obiceiuri pe care le-a observat, cum ar fi sacrificarea unei păsări de curte. Iată cum prezintă el acest obicei: „În România, femeile sunt foarte superstițioase. Dacă vor să taie o găină, ies pe stradă cu găina și cuțitul, așteaptă până trece un bărbat căruia îi dau cuțitul,

rugându-l să taie gâtul găinii. Lăsată pe trotuar, aceasta sare în sus și se zbate până i se scurge tot sângele. Așa stând lucrurile, oricine știe în ce familie se va mânca la prânz sau la cină carne de pasăre”.

El face, de asemenea, o descriere a ritualului înmormântării la românii ortodocși, foarte diferit

de obiceiurile din ținutul lui. La decesul cuiva, ceremonia-l începe cu arborarea unui steag pe peretele casei unde locuiește familia îndoliată. Până în momentul în care sicriul este scos din casă, spre ora prânzului, în fața porții se adună o orchestră de lăutari – de cele mai multe ori țigani – și cântă marșuri, polci, tangouri, foxtroturi și alte melodii vesele. În timpul ceremoniei de înhumare, orchestra de suflători cântă neîntrerupt. Înainte de înmormântare cântă melodii vesele, iar după aceea, marșuri funebre. La toate intersecțiile de străzi, convoiul mortuar se oprește și se spun

rugăciuni. Dricul este tras de un atelaj format din patru sau șase cai. Dacă mortul a fost un copil sau o persoană necăsătorită, caii sunt îmbrăcați cu mantii albe. În celelalte cazuri, ei sunt îmbrăcați în negru. Rudele apropiate merg în urma sicriului pe jos. Popii, care de obicei sunt doi, și ceilalți participanți la ceremonial merg în

Aglomerare pe străzile Bucureștiului

Exclusivitate

Povestea pribegiei refugiaților silezieni continuă (Magazin istoric, nr. 11/2014), redată pe baza jurnalului rămas de la un participant.

Aleksander Koj la o partidă de cărți, în casa din Ploiești a lui Adam Lata; și, în dreapta, tot el, în fața aceleiași case, pe rândul al doilea, primul din stânga

1939. BEJENIA SILEZIENILOR ÎN ROMÂNIA

MARIUSZ TRACZ (Polonia)

Aleksander Koj s-a deplasat de două ori la București. Acolo s-a întâlnit cu câțiva cunoscuți. Încă din octombrie, mulți refugiați se îndreptau spre Franța, pentru a se înrola în armată.

La 1 noiembrie 1939, la cimitir, a fost organizată o slujbă de parastas pentru comemorarea soldaților polonezi căzuți la datorie. Luna noiembrie i-a adus lui Aleksander Koj o criză de diabet. A petrecut două săptămâni în spitalul de pe Strada Peuton Ciuta [probabil, Plutonier Ciută – n. tr.]. Dr. Strzoda a făcut numeroase demersuri pentru a obține finanțarea spitalizării de către Crucea Roșie. „Spitalul e curat, dar hrana proastă. Pierd în greutate văzând cu ochii și mă simt din ce în ce mai slăbit” – se plânge Aleksander Koj. O parte dintre polonezi au fost tranferati la Bucov.

În decembrie, vremea s-a răcit simțitor. De cele mai multe ori, Aleksander Koj își petrecea serile lungi în locuința lui Adam Lata, jucând cărți. Lata avea sobă cu gaz, care [pentru el] era gratuit. Astfel, Koj putea să mai economisească din banii de încălzire, pentru că lemnul de foc devenea din ce în ce mai scump. Cu ocazia sărbătorii „Barbórka”, a minerilor, dr. Strzoda i-a dus pe Koj și pe Lata într-o excursie la Sinaia, unde regele României avea trei castele. Seara, toți silezienii au sărbătorit „Barbórka”, au cântat cântece sileziene și minerești, au spus dife-

rite povești cu mineri și spiriduși Skarbnik [duh legendar care păzește comorile subpământene, personaj popular în poveștile minerilor silezieni – n. tr.].

La 6 decembrie, în centrul orașului Ploiești a fost instalată o stea mare, luminată. Copiii, în grupuri de câte 10-20, au început să umble din casă-n casă, cu colindul. Unii dintre ei purtau costume de păsări sau care reprezentau moartea. Sub steaua luminoasă veneau școli întregi și cântau colinde.

Problemele de sănătate ale lui Aleksander nu s-au rezolvat. „Eram tot timpul bolnav

paroh era neamț. Clădirea bisericii fusese de fapt construită de un polonez, Struzyna, din Silezia. Având în vedere problemele sale cu diabetul, Aleksander Koj își pregătea singur micul dejun și cina. Pentru prânz, se ducea la silezianul Pander, la care primea

mâncare dietetică. La Craiova, primăvara s-a instalat repede și tarabele au fost deodată inundate de roadele pământului. Posibilitatea de a-și cumpăra legume și fructe proaspete de la piață a constituit o mare ușurare pentru bugetul refugiaților.

În oraș existau multe restaurante, cafenele și cabarete, unde aveau loc numeroase spectacole. În cursul lunii mai, când vremea s-a încălzit, localurile și-au mutat toată activitatea în grădinile de vară. Polonezilor le plăcea cel mai mult să meargă la hanul lui Florescu. „Era un proprietar bogat, cinstit și care ținea la curățenie; avea o barbă lungă, bine îngrijită, și oferea clienților săi un vin de bună calitate. Din cauza bărbii, noi îi ziceam Barbarosa” – mai adaugă Aleksander Koj. El a perceput Craiova ca pe un oraș curat și bine întreținut, cu străzi pavate, cu clădiri publice și biserici frumoase. În castelul prințului moștenitor al tronului României a locuit până în noiembrie 1939 președintele Poloniei, Ignacy Moscicki [de fapt, mai întâi la Bicz, în palatul lui Carol al II-lea; între 5 noiembrie și

„Basarabia”, nava cu care au plecat din Constanța mulți refugiați polonezi, în toamna lui 1940

25 decembrie 1939 a locuit în Palatul Mihail din Craiova – n.tr.].

Viața nu era scumpă în România, dar se simțeau deja consecințele războiului, pentru că prețurile au început să urce. O adevărată plagă erau copiii de țigani care forfoteau în număr foarte mare prin mahalale. Ei cereau tot timpul bacșiș și erau foarte agasanti.

În iulie, refugiatul Suleja s-a întors în Silezia. Prin intermediul lui, Aleksander Koj a trimis familiei de acasă o valijoară [cu diferite lucruri]. Totul a ajuns în perfectă stare. Spre deosebire de pachetele precedente, trimise prin intermediul lui Cichy din Ligota și al lui Kotas din Bogucice, care n-au mai ajuns la destinație.

Spre sfârșitul lunii, în mare secret, a început să se răspândească zvonul că refugiații urmează să fie trimiși în Cipru. Acest secret s-a difuzat rapid și, în scurt timp, toată lumea era la curent. La sfârșitul lui august, zvonul s-a confirmat. Evacuarea spre Cipru urma să aibă loc la 1 septembrie. Și exact așa s-a și întâmplat.

Refugiații au fost transportați mai întâi la București, cu trenul, și-au petrecut noaptea în gară, în vagoane, apoi cu același tren au fost duși la Constanța. Pentru Aleksander Koj, îmbarcarea pe vapor a fost o trăire cu totul ieșită din comun. De altfel, pentru

cei mai mulți dintre refugiați, aceasta urma să fie prima călătorie pe mare din viața lor.

După controlul [vamal], fiecare trebuia să se ducă în cabina lui, dar din cauză că hamalii erau în grevă, slăbit de boală cum era, Aleksander Koj a reușit cu greu să-și târască singur bagajele pe vapor, până în cabină. Călătoria a avut loc cu nava „Basarabia”. Potrivit descrierii lui Aleksander Koj, „[...] era o navă nouă, de-a dreptul luxoasă. [...] era ora 21.30. De teamă că o să sufăr de rău de mare – pentru că era prima mea călătorie cu vaporul –, cu ultimii lei mi-am cumpărat o sticlă de vin și am băut-o. Apoi am ieșit pe punte, unde m-am întâlnit cu dr. Grudzik și cu Kornke. Ei au făcut cinste cu o sticlă de coniac la restaurant. Era un coniac grecesc, dar atât de bun, încât nu-mi găseam cuvintele pentru a-l lauda. Apoi m-am dus să mă culc” – relatează Koj. Dimineața, vaporul ajunsese deja în zona Strâmtoarei Bosfor, pe care refugiații au admirat-o de pe punte.

Traducere de
Vasile MOGA

căruțe trase de cai. Una dintre căruțe transportă și merindele pentru decedat. Sicriul este deschis. Capacul se pune abia la cimitir.

La 21 ianuarie 1940 s-a sărbătorit ziua națională a României [21 ianuarie fiind o zi de duminică, sărbătoarea Unirii din 24 ianuarie a fost probabil celebrată anticipat – *n.tr.*]. Cu această ocazie a avut loc o paradă militară, iar fanfara armatei a concertat în piață. Populația dansa sub cerul liber.

Iarna a fost bogată în zăpadă. Nămeții n-au fost îndepărtați de pe trotuar, ba chiar în mahalale, zăpada din stradă a fost aruncată pe trotuare. Era foarte greu să te deplasezi. Dar încă din februarie soarele a devenit atât de puternic, încât zăpada s-a topit foarte repede. Atunci au apărut o sumedenie de muncitori care au curățat trotuarele. Toată iarna, sătenii din jur au adus la oraș butoaie imense cu vin. „Boii de tracțiune erau potcoviți” notează Koj.

După sărbătoarea Paștilor (24-25 martie), la sfârșitul lui martie și începutul lui aprilie 1940, un grup numeros de polonezi a plecat în Franța. Dr. Gunia [Antoni Gunia, directorul Biroului de Asigurări Sociale al Voivodatului Silezia între 1924 și 1939, cu alte cuvinte șeful ierarhic al lui Aleksander Koj – *n.tr.*], împreună cu soția, șoferul și alți

*Skarbnik, duh legendar
care păzește comorile subpământene*

funcționari îmbarcați în cinci mașini pleaseră încă din 26 martie. Pentru întreținerea sa și a personalului, el a obținut suma de bani corespunzătoare. Gunia a încercat să-l convingă și pe Aleksander Koj să plece în Franța, folosind ca argument puterea pe care o reprezintă Imperiul Britanic și Franța. Dar acesta a rămas sceptic. El afirma că chiar și două mari puteri ca Anglia și Franța vor ceda în fața loviturilor Germaniei, lovituri care se vor abate asupra lor în mod inevitabil, pentru că sunt slab pregătite pentru război.

O altă soartă și-a ales dr. Kujawska, plecând împreună cu cele patru fiice ale ei la Crikvenica, în Iugoslavia [în nord-vestul Croației de astăzi – *n.tr.*], unde a înființat un

pensionat pentru fetele refugiaților polonezi. Costurile instalării și întreținerii pensionatului urma să fie suportate de Crucea Roșie elvețiană. Adam Lata a vândut tot și a plecat cu familia în Franța, la muncă. Avocatul Bartus, de asemenea, și-a legat destinul de Franța. Și-a vândut mașina

și, la 12 aprilie, a plecat să se alăture armatei poloneze de pe teritoriul Franței. În aceeași zi au părăsit Ploieștiul și refugiații care mai rămăseseră. Toți au fost escortați, chiar și cei care plecau cu propriile mașini. Un grup s-a îndreptat spre Câmpulung, altul spre Slatina, iar cel mai numeros spre Craiova. Aleksander Koj a nimerit în grupul pentru Craiova și a locuit la Constantin Voșeanu, pe strada Frații Golești, la nr. 110, nu departe de biroul și cantina refugiaților, iar mai târziu, când biroul și cantina au fost mutate, s-a mutat și el tot în apropiere, pe str. Unirii 55.

Sărbătoarea Paștilor a fost celebrată timp de trei zile. În prima zi, străzile Craiovei erau pustii și nimic nu tulbura o liniște desăvârșită. Nu se auzea dangăt de clopote, pentru că toată lumea fusese la biserică în timpul nopții, la Înviere. Înainte de sărbători fusese adusă în oraș o turmă mare de oi, pentru că, în România, de Paști, se consumă carne de miel. Polonezii s-au dus la o biserică al cărei preot

*Craiova, al doilea oraș în care a locuit
în România Aleksander Koj*

De la stânga la dreapta:
Mircea Vulcănescu,
Dimitrie Gusti, Vlădescu Răcoasă
și H.H. Stahl

pe lângă Arhivele Statului, autor de lucrări fundamentale de grafologie și paleografie, de istorie și literatură, astronom pasionat cu un adevărat observator instalat în podul casei din strada Izvor, Henri Stahl a fost toată viața îndrăgostit de București, pe care îl cunoștea ca nimeni altul, parcurgându-i neobosit ulițele și mahalalele, fotografiind case și oameni, copiind inscripții. Fiul său își amintește de acei ani în memorii. „Tatăl meu, îndrăgostit de istoria orașului București, obișnuia să cutreiere străzile și mahalalele, fotografiind, luând însemnări, pe care le-a folosit în cartea sa *Bucureștii ce se duc* [1910, ediția a doua 1935; reeditare recentă]. Ne lua adeseori și pe noi, copiii, adică pe mine și pe sora mea Henriette, îndemnându-ne, odată ajunși acasă, să facem «compuneri» despre ce am văzut și făcut. Avea un dar deosebit de a sta de vorbă cu oamenii simpli, bătrâni și tineri, câștigându-i prin simplitatea cu care le sta la egalitate, vorbind pe limba lor, în duhul mentalității lor... Dar pasiunea lui era mai ales reconstituirea a ce fuseseră cândva Bucureștii. Cu hărți vechi în mână, cutreiera mahalalele, vorbea cu bătrânii, strângea informații, având în special o deosebită plăcere în citirea pisaniilor de prin biserici și a epitafelor de pe morminte. De la el am învățat tehnica prin care se pot scoate copii de pe inscripțiile săpate în piatră. Folosea hârtia groasă și negru de fum.”

grafiati toate cursurile, conferințele și prelegerile la Universitate, la Academie și în diverse alte ocazii. Profesor de expertiză grafică la Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie de

Henriette-Yvonne Stahl

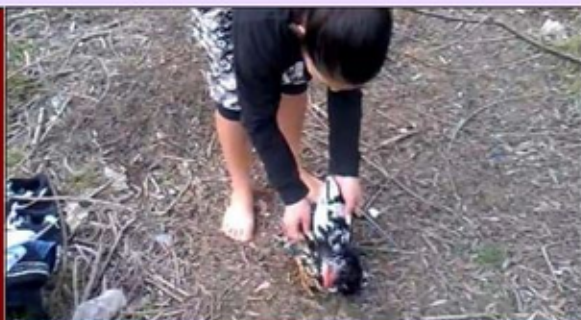
Calitatea sa principală, cea care ne interesează aici, era simțul observației pe viu, înregistrarea detaliilor de tot felul, o curiozitate mereu trează. Așa se explică și notița despre femeia așteptând un trecător milos care să-i taie găina, o imagine pe care am întâlnit-o și eu în Bucureștii anilor 1950-60. Ba chiar, spre deosebire de el, am tăiat și eu găini și chiar curcani pentru gospodinele care mă rugau frumos să le dau o mână de ajutor, căci eram bărbat. Ceea ce nu înseamnă că eram un sadic sau un „însetat de sânge”, chiar dacă am făcut o teză de doctorat despre Vlad Țepeș Dracula, „împăratul vampirilor”, cum îl numește Bram Stoker. Or, în mod straniu, actul decapitării unei găini este asociat de o personalitate contemporană ca Mircea Malița cu faptul de a fi „sângvin” sau „răutăcios”. Căci iată ce spune domnia sa într-un interviu recent despre personalitatea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej: „Nu-l văd pe Dej nici măcar tăind o găină. Nu văd ceva sângvin la el sau ceva răutăcios.” (*Adevărul* din 19-21 aprilie 2013). O afirmație care, venind de la un matematician, deci un om obișnuit cu exactitatea, te lasă pe gânduri...

Ceea ce nu am înțeles eu – și văd că nici Henri Stahl – este sensul profund al acestei operații pe care nu am mai întâlnit-o la niciun călător sau observator, român sau străin, în trecere prin București sau prin alte orașe. Că acest obicei exista la noi, dar nu este evocat de autohtoni (după cunoștința noastră), nu trebuie să ne mire. Pentru aceasta trebuia ochiul unui străin,

Șerban Voinea

● Un îndrăgostit pătimas de București ● Era Dej în stare să taie o găină? ● Călătorii care văd drumețind, nu văd nimic ● Statutul femeilor, mai bun la noi decât la ruși ● Românele robotesc fără încetare ● Clausturarea femeilor din înalta societate dispare cu ocupațiile rusă și austriacă ● Misoginul Pliniu cel Bătrân ● Bărbatul taie și împarte carnea la masă

LA PORTITĂ, O FEMEIE CU O GĂINĂ ÎNTR-O MÂNĂ ȘI UN CUȚIT ÎN ALTA

MATEI CAZACU

„În dreptul unei case cu tablă de la Credit, o bucătăreasă miloasă, cu o găină într-o mână și un lung cuțit de bucătărie în cealaltă tentaculă, așteaptă să treacă gardistul ce-o curtează ori chiar un simplu găzar, ca să decapiteze în locu-i inocentul biped. E atât de milos românul! Chiar când o fi unguroaică... (cazul nostru). Un cocoș de pe stradă, martor ocular al asasinatului ce se pune la cale, sare cu creasta zbârlită pe gardul vecin și, închizând ochii, strângându-i cât poate mai tare, răgușește cutcurigind, protestând pe limba lui contra canibalismului nepedepsit al bimanilor civilizați!”

Aceste rânduri scrise între 1906 și 1910 aparțin unui personaj din galeria celor mai originali și fecunzi autori români din prima jumătate a secolului trecut – Henri Stahl (1877-1942). Se născuse la București ca fiu al lui Iosif Stahl (1820-1890), un bavarez din Ingolstadt, instalat în România ca profesor, un om cult care cunoștea 12 limbi și a publicat la București un dicționar german-român, în 1855. Henri Stahl a făcut studii superioare în Franța, unde s-a însurat cu o femeie de condiție modestă, care i-a fost o formidabilă tovarășă de viață și colaboratoare științifică. Întors în țară în 1901, el a deschis o școală de dactilografie și de stenografie – prima de acest fel de la noi – pe care o conducea cu grație și competență doamna Stahl. Născută Boeue, era la origine o simplă spălătoreasă, tânără și frumoasă, care creștea singură un băiețel pe nume

Gaston, născut în 1893 dintr-un tată tot român, un student la Paris care o părăsise. După căsătorie, soții Stahl au mai avut doi copii – o fată, Henriette-Yvonne, și un fiu, Henri – care au ajuns personalități importante în lumea literelor (Henriette-Yvonne) și a sociologiei (Henri H. Stahl, zis Ricu). Mai puțin cunoscut este destinul fratelui lor vitreg, care s-a afirmat ca unul dintre principalii teoreticieni marxști din România sub pseudonimul Șerban Voinea.

Icasă grea cu trei copii l-a obligat pe Henri Stahl să practice stenografia, în care a excelat, devenind director al serviciilor stenogramelor Camerei Deputaților de la București. Pasiunea lui pentru istorie și venerația pe care o purta lui Nicolae Iorga l-au transformat într-unul dintre cei mai importanți colaboratori ai istoricului, căruia i-a steno-

Desen de la 1640 înfățișând o „femeie-scroafă”, potrivit credinței populare din Occidentul Europei, ajunsese așa pentru că măncase prea multă carne de porc

(anonim otoman, la 1740). „Pe cât de mult pierd bărbații valahi în comparație cu alți bărbați [e vorba mai ales de „hărnicia intermitentă“], pe atât de mult câștigă femeile în comparație cu semele lor din alte locuri. Femeile valahe sunt foarte supuse, prietenoase,

amabile și foarte vrednice. Femeia muncește la câmp, are grijă de copii și de gospodărie, toarce și țese pentru nevoile casei și pentru vânzare, își coase și spală straiul, crește păsări, duce sau cară păsări la târg, mănuieste fusul mergând sau în căruță” (călător german, la 1785). „Femeile românce servesc la masă și mănâncă după aceea, de obicei în picioare, văzându-și mai departe de treburile gospodăriei. În afară de clipele ce preced nașterea și de foarte puține ce urmează nașterii, ele robotesc fără încetare” (călător italian, 1812). „Româncele sunt, fără excepție, vrednice și îndemânate. Nici măcar fetițele nu pot fi văzute, decât arareori, fără furcă; nici când sunt venite la târg, femeile nu se despart de fus ori cos la ornamentațiile cămășii lor. Femeia țese postavul gros de care are nevoie bărbatul, pânza ș.a. Ea are grija întregii case și-și ajută bărbatul la munca câmpului și la grădinărit, în vie și la pădure” (călător german, 1876).

Aceasta era situația la sate. În orașe, în casele boierești și mari burgheze, situația era diferită și claustrarea, adoptată la Curtea domnească din vremea fanarioților, era regula. Astfel, generalul rus Frederic Wilhelm von Bauer scria la 1778: „Ca-

merele locuite de femei sunt totdeauna închise cu asemenea ferestre [bășici de porc], căci românii, ca și turcii, își ascund femeile și caută să le ferească de ochii lacomi ai străinilor”.

Câteva decenii mai târziu, Vincenz Batthyany, care a călătorit la 1805 în Moldova, observa la Iași că „sexul frumos este tratat aici aproape ca în Orient. Fetele sunt cu totul excluse din relațiile sociale, femeile își fac vizite, dar numai între ele. Numai intimitățile soțului sunt prezentați unei femei și ea nu apare niciodată alături de el. Femeile apar în societate fără să se bucure, ca la noi, de acel omagiu care este semnul distincției și auxiliarul unor moravuri mai rafinate”.

Claustrarea femeilor din înalta societate dispărea odată cu ocupațiile rusești și austriece ale Principatelor Române, când boierii sunt obligați să-și aducă soțiile la recepțiile și balurile de la Curte. Doar fetele nemăritate sunt în continuare claustrate și de aceea caută să-și obțină libertatea prin căsătorie, chiar la o vârstă fragedă, urmată repede de un divorț care le da statutul râvnit de femeie liberă.

Prin urmare, interdicția de a sacrifica animale este un punct comun cu Rusia secolului al XVI-lea și ea corespunde unei gândiri arhaice pe care a observat-o un inginer austriac, Ignaz von Born (1742-1791), în vremea unei călătorii printre românii din Transilvania și Banat: „Riturile sau ceremoniile acestui popor aduc mai mult cu păgânismul decât cu religia pe care o mărturisesc ei; de exemplu, niciodată o femeie la ei n-ar îndrăzni să omoare un animal

Româncele sunt, potrivit călătorilor străini, femei harnice: tot timpul cu furca de tors...

dar al unui străin atent la detalii aparent ne semnificative și care nu ezita să le înregistreze în scris. Sau, cum spunea un călător francez în Moldova, contele d'Hauterive în 1785: „Călătorii care văd drumețind, nu văd nimic și judecă prost“. Abia după trei luni de ședere, adaugă el, „ochii și urechile încep să mi se obișnuiască. Găsesc acum firesc ca lucrurile să se întâmple cum le văd întâmplându-se; sunt aproape surprins de mirarea noilor veniți“.

Acesta a fost și cazul baronului Siegmund von Herberstein (1486-1566), umanist și diplomat, care a publicat cea mai importantă descriere a Rusiei în secolul al XVI-lea. Fruct al observațiilor sale în cursul celor două ambasade imperiale pe care le-a efectuat în 1516-1518 și 1526-1527, *Moscovia* a apărut la Viena în 1549 și în ediție definitivă, corectată de autor, la Basel, șapte ani mai târziu. Iată ce scrie Herberstein despre situația femeii în Rusia în vremea domniei marelui cneaz Vasile al III-lea, tatăl lui Ivan cel Groaznic: „Femeile au o situație [condiție] demnă de milă, căci ei [rușii] consideră că este cinstită numai aceea care trăiește închisă în casă și o supraveghează cu atâta severitate, că ea nu iese niciodată afară. Ei consideră aproape impudică pe aceea pe care străinii sau oamenii de afară pot să o vadă. Și, închise în casă, ele se mărginesc a coase și a toarce, fără a avea cel mai mic drept sau activitate casnică. Toate muncile domestice sunt executate de robi. Tot ceea ce a fost ucis de

Țarul Vasile al III-lea

o mână de femeie, fie că e o găină sau un alt animal, este considerat spurcat și îndepărtat cu oroare. Desigur, la acei care sunt prea săraci, muncile casnice și bucătăria sunt făcute de femei; dar,

când vor să taie o găină în absența soțului sau a robilor, ele se postează pe pragul porții, ținând găina (sau alt animal) și cuțitul și roagă trecătorii să binevoiască să taie animalul cu mâna lor. Ele sunt foarte arareori primite în bise-

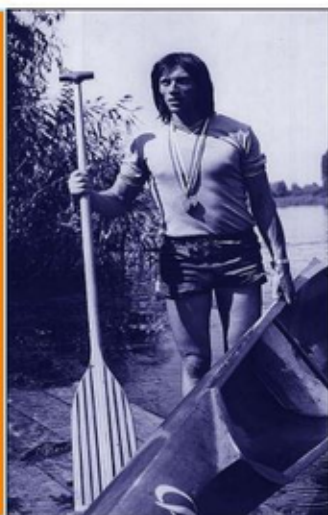
Siegmund von Herberstein

rici și destul de rar la adunări între prieteni, și doar atunci când sunt foarte bătrâne și deasupra oricăror bănueli. Cu toate acestea, la anumite sărbători ale anului, ei permit femeilor și fetelor să-i întovărășească la iarbă verde; acolo, ele se instalează pe un fel de roată asemănătoare roții Destinului și se mișcă alternativ în sus și în jos; sau se leagă de o frânghie suspendată în aer, stau așezate și se lasă duse înapoi și încolo, după impulsul pe care îl dau [scrânciob, lanțuri]; sau, în fine, se distrează cântând sau bătând din palme, dar nu dansează deloc.“

Această mărturie veche de aproape cinci secole aduce o lumină nouă și interesantă asupra chestiunii care ne interesează, în privința statutului femeii în societatea arhaică rusă, dar și, până la un punct, română. Detaliile pe care le dă Herberstein dovedesc totuși că claustrarea femeilor ruse nu era atât de strictă pe cât s-ar părea la prima vedere și că ea privea mai ales femeile aparținând clasei nobiliare și eventual burgheze, orășenești. Rămâne totuși faptul că la români, în special la țărani, statutul femeilor era mai bun, chiar dacă viața lor era foarte grea. Iată cum o descriu diferiți călători străini care au vizitat Țările Române în ultimele trei secole: „Femeile lor [ale românilor] sunt nespuse de frumoase și tratate cu mare cinste, astfel că cele mai multe treburi se află în mâinile lor“

Ivan Patzaichin, unul dintre eroii olimpismului românesc, cu participări la cinci ediții ale Olimpiadei, a avut amabilitatea de a acorda un interviu pentru cititorii revistei noastre. Un dialog aparte, în care am încercat să facem o punte între trecut și viitor, în viziunea unei legende a sportului românesc.

IVAN PATZAICHIN: CARIERA MEA NU A FOST DOAR CE S-A VĂZUT LA TELEVIZOR

– Ce ne poți spune despre familia dumneavoastră ?

– Familia era una normală din Deltă. Singura modalitate de a-ți câștiga existența era pescuitul. Toți bărbații din sat erau pescari. Mama era croitoreasă, dar de multe ori îl ajuta pe tatăl meu. Cam așa arătau toate familiile din Mila 23. După absolvire, aveai doar două opțiuni: să pleci din Deltă ori să te faci pescar. La 16 ani m-am angajat ca ajutor de pescar, dar visam la altceva.

– V-ați născut în Deltă, deci alegerea canotajului a venit, se poate spune, de la sine. Cum ați ajuns însă să faceți mare performanță?

– Da, nu aveam prea multe opțiuni. Momentul important a fost în 1966, când trei consăteni au ieșit campioni mon-

diali, Afanasie Sciotnic, Serghei Covaliov și Victor Calabiciov. Bunicul era abonat la ziare și le-am văzut poza acolo. I-am văzut și la televizorul de la Căminul Cultural, unde se uita tot satul, iar atunci mi-am spus că nu sunt mai prejos și pot și eu să ajung acolo. I-am rugat pe ai mei să mă înscrie și pe mine la canotaj. Pentru că atunci nu existau cluburi sportive în zona Deltei, selecția se făcea pentru cluburile Steaua sau Dinamo. În primăvara lui 1966 m-au chemat la clubul Dinamo, unde am început cu stângul, pentru că, până atunci, nici nu văzusem cum arată o asemenea ambarcațiune. M-am răsturnat de câteva ori și eram circumspect în privința priceperii mele la sportul acesta. Antrenorul Radu Huțan l-a rugat pe Simion Ismanciuc, fostul campion olimpic de la

Melbourne, care era antrenor secund, să mă învețe lucrurile de bază. Mi-a arătat cum să-mi țin echilibrul și cum să vâslesc, ca să merg drept. În câteva zile am deprins totul și am evoluat, iar cei de la Dinamo m-au oprit la club.

– Ce însemna o ediție a Jocurilor Olimpice în vremea când participați dumneavoastră și ce mai înseamnă azi? Cum au schimbat banii spiritul olimpic?

– E o diferență mare, pentru că între timp sportul s-a comercializat masiv. În plus, acum a devenit și o chestiune de securitate, prea multă teamă, față de anii '60-'70, când Olimpiadele erau pur și simplu o adunare de oameni, fără niciun sentiment de frică, insecuritate sau manifestări antisemite, rasiale. Mi-aduc aminte

de orice fel ar fi. "Aici e vorba de țărani, prin urmare cauza interdicției de a sacrifica animale ține mai degrabă de credința arhaică a „impurității” femeilor în perioada menstruală și după nașterea unui copil, când lehuza trebuie „purificată” prin rugăciuni la biserică înainte de a fi admisă din nou în comunitatea credincioșilor. Este uimitor să citești rânduri precum cele scrise de Pliniu cel Bătrân (sec. I d.H.), în a sa *Istorie naturală*: „Cu greu se va găsi ceva mai răufăcător decât sângele sorocului femeilor. Prin apropierea lor, [femeile] fac să se înăcrească musturile; prin atingerea lor, bucatele [de pe câmp] devin neroditoare; se prăpădesc altoiurile, se ard răsădurile grădinilor și cad frunzele pomilor pe lângă care ele s-au așezat; prin uitătura lor, dispare lustrul oglinzilor, netezimea fierului și luciul fildeşului; mor albinele în stupi; chiar arama și fierul ruginesc imediat și dau o duhoare puturoasă; iar câinii ce gustă din acest sânge turbează și mușcătura lor infiltrează o otrăvă ce nu se poate vindeca... De altfel, toate plantele se ofilesc dacă se apropie de ele o femeie în vremea menstruației” (cartea VII, 13; cartea XIX, 57).

Toate aceste baliverne constituite în corpus de credințe populare au contribuit la menținerea femeii vreme de secole într-o situație inferioară. „Impuritatea” ei o îndepărta de la riturile religioase, atât în Antichitate cât și în creștinism, și ele nu au voie să calce pragul altarului bisericilor nici în ziua de azi, necum să devină preoți (doar la protestanți le este permis). Se mai considera că ereditatea se transmitea prin sânge doar în cazul bărbaților, cea a mamelor era numită „de lapte”, și câte și mai câte.

Să menționăm totuși că, în amintirea răpirii Sabinelor, dreptul roman stipula ca soția (matroana, deși mamă de familie) nu trebuia obligată la nicio muncă servilă, cu excepția torsului lânii, ocupație primordială a fetelor și femeilor de altă dată.

Definirea raporturilor de forță între bărbați și femei se constată, observă etnologii și nutriționiștii de azi, în multe societăți omenesti prin accesul la proteine animale, la carne, acces care

... sau cărându-și copiii în spate la lucru

este controlat de bărbați, vânători din preistorie și șefi de familie, cei care au dreptul să taie găina, gâsca sau curcanul la masă și să împartă bucățile celorlalți membri ai familiei: arpile la fete (pentru că vor zbura de acasă), copanele băieților (vor pleca pe jos), etc. La fel și pentru porc sau alte vietăți comestibile. Astfel, „carnea constituie 40% din regimul alimentar al bărbaților și abia 2% din cel al femeilor”, afirmă cercetătoarea Priscille Touraille într-o teză recent susținută la Ecole des Hautes Etudes Sociales din Paris. Rezultatul este că femeile sunt în regulă generală mai mici de statură decât bărbații, mai ușoare și deci mai slabe, mai vulnerabile, și că o friptură (deci o masă) este prețul pentru obținerea favorurilor sexuale (de unde expresia vulgară „fripturistă”).

Interdicția pentru femei de a sacrifica animale vii reprezintă deci o moștenire a unui trecut din fericire apus în cea mai mare parte. Prezentă în Rusia la începutul secolului al XVI-lea, această practică bizară – femeia cu găina și cuțitul așteptând un trecător pentru a sacrifica animalul – exista încă în anii '50-'60 la București și probabil în alte orașe și localități, într-un context de modernitate în devenire, de emancipare a femeii de sub povara unor mentalități arhaice, dar și de lipsa de produse proaspete sau congelate în magazine. De aceea, observația unei tinere călătoare engleze la 1836, la Schela Cladovei, anunța vremurile noi, sau poate doar o practică răspândită la sate, dar nu la orașe: descriind un grup de țărani români, ea adăuga că „dincolo putea fi văzută o femeie tăind gâtul unei orătănii”. ■

l-am întrebat eu. „Da, e o soluție!”. Am avut mereu probleme cu ei, și cu tunsul, deoarece eram în Ministerul de Interne și purtam părul lung. Am fost mai răzvrătit.

– Chiar și în armată ați purtat părul lung?

– Am îmbrăcat haina militară doar de două ori în viață, prima dată când am fost făcut locotenent și ulterior când am fost avansat maior. Dar eu n-am avut nici măcar uniformă, am împrumutat-o de fiecare dată. Problema lor a fost că eram ofițer și trebuia să mă facă membru de partid, dar nu voiam să mă tund. Am fost făcut ofițer în 1973, după Olimpiada de la München, și membru de partid am fost făcut abia la 30 octombrie 1978. În fiecare lună îmi propuneau să mă facă membru, dar condiția lor era să mă tund. Eu nu voiam și abandonau de fiecare dată. Asta până a venit unul Pințoiu, responsabil de partid la minister, și le-a spus celorlalți: „Faceți-l, mă, pe Ivan membru, că așa-l știe lumea!” – și așa am devenit membru de partid.

– Cum erau întâlnirile cu oamenii politici din perioada comunistă?

– O singură dată am dat mâna cu Ceaușescu, dar am fost primit de oameni politici, precum Bodnăraș. La München n-au fost rezultate prea bune. La Montreal a fost prima dată când n-am reușit să câștig. La fiecare Olimpiadă ne promiteau mașini, încă din 1968, dar numai în 1976 s-au și acordat, iar eu nu am primit, pentru că nu luasem medalie. N-am avut norocul acesta. Nu aveam niciun fel de discuții. Întindeam mâna, ne salutăm și atât. Eu aveam și părul lung și trebuia să-l ascund, să-l maschez. Eram ca un lup, care încerca să plece cât mai repede de acolo.

– Colegii ce părere aveau despre gestul dumneavoastră de a nu vă tunde?

– Am avut ambiția asta, pentru că în fiecare zi mi se cerea să mă tund, la fiecare raport, și în fiecare dimineață refuzam. Ajuns campion olimpic și mondial, era greu să mă dea afară numai pentru că nu mă tundeam. Eram conștient de treaba asta, nu exageram, dar aveam și câteva plăceri, dintre care una era să port părul lung.

– Astăzi, profesorii de matematică consideră că nu sunt suficiente ore pen-

tru materia lor, la fel cei de română. Despre predarea istoriei în școală să nu mai vorbim. Dar nici cele de sport nu ar fi de ajuns. Doar că înainte copiii făceau mult sport și în afara orelor de la școală. Cum explicați inapetența pentru mișcare a copiilor de astăzi?

– În ultimii 20 de ani s-au cam pierdut niște școli, niște metode și strategii de predare. Înainte sportul era amplu susținut. Aveam un sport de masă, care includea campionatele școlare, campionate universitare, aveam „Daciada”, căreia dacă i-ar fi schimbat numele era o competiție bună. După 1990 nu prea s-a mai investit în sport. Dimpotrivă. S-au desființat cluburi, secții întregi și s-au închis baze sportive. Asta a dăunat mult și sportului de performanță de astăzi. Niciun partid care a fost la conducere nu a avut sportul ca prioritate. Existența unui minister al sportului este un pas înainte. Să dea Dumnezeu să ne redresăm, pentru că riscăm ca la Jocurile Olimpice de la Rio de Janeiro să ne uităm doar la poze cu campioni.

**A consemnat
Pompiliu-Nicolae
CONSTANTIN**

Ivan Patzaichin s-a născut la 26 noiembrie 1949, la Mila 23, în județul Tulcea. Are în palmares patru titluri olimpice, trei la proba de canoe dublu 1.000 de metri și una la canoe simplu 1.000 de metri, trei titluri de vicecampion olimpic. A fost de nouă ori campion mondial; are alte patru titluri de vicecampion al lumii și nouă medalii de bronz la campionatele mondiale.

Ivan Patzaichin aprinde flacăra olimpică la noul sediu al Comitetului Olimpic Român

că în Mexic erau niște garduri fragile, iar lumea intra pe stadion după fiecare competiție și nu se întâmpla nimic cu sportivii. De la acel septembrie negru de la München, când au murit sportivii israelieni, s-au schimbat lucrurile. De atunci

s-a schimbat sportul. Sportul a avansat din punct de vedere științific, dar și pe plan comercial.

– Ați rămas celebru pentru cursa cu pagaia ruptă de la Olimpiada de la München. Puteți rememora pentru cititorii Magazinului istoric și alte astfel de episoade, mai puțin cunoscute, din carieră?

– Mai am multe, pentru că mereu am început cu stângul, în întreaga mea carieră, abia apoi am continuat cu dreptul. La început, la un concurs intern de juniori, am venit pe locul secund, deși eram favorit, și am fost descalificat. Nu cunoșteam regulamentul, am pus mâna pe adversar, el m-a tras cu vâsla, eu am pus mâna pe el, ne-a văzut arbitrul și m-a descalificat. La prima cursă în străinătate, în Germania, la Grünau, l-am bătut pe campionul olimpic de la Tokio, am câștigat, dar m-au descalificat pentru că au zis că am depășit cu vâsla culoarul. Pe urmă, prima mea cursă la Olimpiadă, în Mexic, în cursa de 1.000 m, după ce am condus 900 de metri, m-am dezechilibrat și am înțepenit, sosind pe

locul șapte. Cariera mea nu a fost doar ce s-a văzut la televizor, doar urcatul pe podium și medalia de aur. A fost muncă și ambiție de a demonstra că pot. Chiar și în Mexic, după ce am pierdut acea probă de simplu, m-am ambiționat și m-am pregătit special să demonstrez ce pot la München. Când am intrat în competiție, s-a rupt vâsla. Noroc că a fost în serii și am reintrat în recalificări. În 1982, după prima probă am venit pe locul trei și pentru noi era o înfrângere, un dezastru. A doua zi am avut cursa de 10.000 de metri, trebuia să câștigăm. După 300 de metri ni s-a spart barca și ne scufundam. Am avut intuiția să trag cu pumnul invers, am așezat vâsla altfel, aveam o pompă în barcă, ca toată lumea, plutonul se dusese că-

teva sute de metri, am tras tare după ei, i-am prins și am câștigat.

Un alt eveniment a fost în 1983, la Tampere, în Finlanda. Era vânt lateral și câștigau doar culoarele nouă, opt și rar șapte, iar eu eram pe patru, unde nu câștiga nimeni. La fi-

nal am câștigat și lumea m-a întrebat cum am reușit. Le-am explicat că era simplu, vântul bătea în rafale albe și negre. Toată lumea avea tendința, când venea o rafală neagră și tare, să se opintească puternic, dar eu mă opinteam mai puțin, pentru că adversarii nu mergeau prea departe și pe final eu mai aveam resurse, iar ceilalți erau morți. Legătura cu natura mă învățase asta și aveam un avantaj. Trebuie să și gândești cum îți faci cursa. Degeaba lucrezi cu antrenorul dacă în cursă nu simți cum trebuie să tragi.

– Mulți sportivi din rândul minorităților au acceptat în perioada comunistă să le fie schimbate numele. Vi s-a propus să vă fie schimbat numele?

– Da, era secretarul de partid de la club, de la Dinamo. Îi reproșam că se scrie foarte puțin despre sporturile individuale și mai mult despre cele de echipă. La care răspunsul a fost: „de, pe tine te cheamă Patzaichin. Schimbă și tu numele ca să fie ceva mai românesc“. I-am cerut să-mi dea un exemplu. „Să fie ceva cu -escu“, mi-a spus el. „Patzaichinescu?“,

Pe cea mai înaltă treaptă a podiumului, la Olimpiada de la München

moșească“. La 14 septembrie 2002, când se efectua reparația generală a școlii, cu fonduri de la Banca Mondială și de la municipalitate, deschiderea anului școlar s-a făcut în prezența președintelui României, Ion Iliescu. Iar la 4 februarie 2004, Radu, principe de Hohenzollern-Veringen, a consemnat în Cartea de onoare a școlii: „Cu mult interes și cu infinită speranță, am venit să află de la elevii Colegiului Național «I.L. Caragiale» cum va arăta România de mâine“.

O școală cu o asemenea istorie nu putea să nu acorde, întotdeauna, un loc însemnat studierii disciplinei căreia încă din Antichitate i se atribuia rolul de „profesor al vieții“. Înșușirea și interpretarea faptelor, cercetarea și investigarea lor au constituit obiectivele permanente ale predării și învățării istoriei în școală. Enumerăm doar câteva exemple din bogata listă a performanțelor elevilor școlii. Remarcabilă a fost participarea lor, în trecut, la concursurile organizate de asociația Tinerimea Română. Elevul Andrei Rădulescu, viitor profesor universitar, președinte al Academiei Române, al Înaltei Curți de Casație și Justiție, a obținut premiu la concursul de istorie al Tinerimii Române în 1898. Alte premii s-au înregistrat în anii 1884, 1896, 1902, 1908, 1911 etc. După 1964, participarea și premierea elevilor liceului nostru la toate etapele olimpiadei școlare de istorie au devenit o tradiție. În afară de aceasta, elevii școlii au obți-

nut premii și la faza națională a sesiunilor de referate și comunicări ale elevilor: Târgu Jiu (1996, Irina Budeleanu), Slobozia (2014, Andreea Băjenaru), la concursul „Istoria în dimensiune virtuală“ (Iași) etc.

Teoretizată excesiv în ultima vreme și prezentată drept o noutate, ideea integrării școlii în viața comunității din care face parte s-a practicat la C.N.I.L.C. dintotdeauna. În acest spirit și-au desfășurat activitatea profesorii școlii noastre și în el au fost educați elevii. În mai 1877, elevii Gimnaziului „Sfinții Petru și Pavel“ au donat bani pentru „a ajuta ambulanța bravei noastre Armate Române... unde avem pe confrății noștri.“ 50 de profesori și foști elevi ai liceului s-au jertfit în războiul de reîntregire (1916-1918). Numele lor a fost gravat pe o tablă de onoare așezată în holul școlii.

În 1883, prof. C. Jenescu a fost ales în Adunarea Deputaților, iar în 1911, prof. I. Dem. Agraru era senator. Prof. I.A. Bassarabescu a fost prefect al județului (1918), iar prof. D. Munteanu-Râmnic ministru de Interne în guvernul N. Iorga

(1931-1932). Făcând un salt în timp, găsim exemple recente: prof. Preda Ion, deputat, Andrei Volosevici, primar al municipiului și senator, Virgil Petrescu, ministru al Educației Naționale.

Strânsa relație dintre școala noastră și istorie e atestată și de raporturile profesorilor și elevilor cu publicațiile de istorie. Între C.N.I.L.C. și *Magazin istoric* s-au creat, în ultima jumătate de secol, puternice legături întemeiate pe pasiunea pentru istorie a profesorilor și elevilor școlii, pe faptul că revista răspunde așteptărilor acestora de cunoaștere a trecutului. Revista este prezentă în școală, iar elevii și profesorii școlii sunt prezenți în revistă. Performanța elevilor școlii de a se număra printre câștigătorii concursului Eustory din anul 2000 a fost menționată în paginile revistei *Magazin istoric*. Echipele claselor câștigătoare au fost primite și premiate atunci, la Palatul Cotroceni, de președintele Emil Constantinescu. Pasionați de cercetarea științifică și de publicistica istorică, unii dintre profesorii școlii

(Traian D. Lazăr, Vasile Moga) și-au văzut publicate rezultatele muncii în paginile revistei *Magazin istoric*.

În acest moment aniversar, urarea noastră este ca liceul să-și perpetueze prezența în Istorie, iar Istoria să continue a călăuzi rațiunea și sufletul profesorilor și elevilor școlii. ■

În orașul lui Caragiale, personajele marelui scriitor

Eveniment

Colegiul Național „Ion Luca Caragiale” (C.N.I.L.C.), din Ploiești, descendent din stirpea Gimnaziului „Sfinții Petru și Pavel”, înființat în 1864, sărbătorește 150 de ani de existență. Se spune că structura și funcționalitatea unui organism biologic au înscris în ele istoria întregii specii. Afirmatia este valabilă și în cazul C.N.I.L.C., în al cărui CV poate fi regăsită istoria învățământului românesc din ultimul secol și jumătate: organizarea și tipologia unităților de învățământ, obiectele, programele școlare, metodele didactice, notarea, admiterea, absolvirea etc.

ȘCOALA ÎN ISTORIE. ISTORIA ÎN ȘCOALĂ

TRAIAN D. LAZĂR

CN.I.L.C. se individualizează în această istorie a învățământului prin prezența la catedrele și în băncile sale a unor profesori și elevi care au lăsat urme distincte în mersul istoric al instrucției și educației.

Între profesorii școlii s-au numărat autori de manuale școlare și publicații cu caracter științific ori didactic, precum: Stoica Teodorescu, I. Niculescu-Dacian, V. Șerbănescu, Paul Popescu, Olga Petrescu, Petre Năchilă, Anton Negrilă etc.

Școala a asigurat pregătirea optimă, după tiparul vremurilor, a numeroși specialiști în toate domeniile, care s-au afirmat la nivel local, național și internațional. Dintre ei, 26 au făcut sau fac parte din Academia Română: M.C. Drăgănescu, Nichita Stănescu, Eugen Simion, Basarab Nicolescu, Ioan Tomescu, M.St. Petrescu, Cr. Hera, V. Cotea etc.

Individualitatea C.N.I.L.C. este probată și de faptul că evoluția sa a fost legată de evenimente și personalități consemnate în „mica istorie” a comunității ploieștene, dar și în „marea istorie” națională și europeană. Chiar în primul an de existență, școala a fost vizitată de domnitorul Al.I. Cuza. În mai 1877, clădirea ei a servit drept reședință marelui duce Nicolae al Rusiei, comandantul trupelor rusești angajate în războiul cu Imperiul Otoman. La 11 iunie 1895, s-a pus piatra fundamentală a unui edificiu nou al școlii. La ceremonie, au fost prezenți: regele Carol I, regina Elisabeta, ministrul Instrucțiunii, Take Ionescu. Regele a pus prima cărămidă, folosind o mistrie de argint.

Cu ocazia manevrelor regale din 28-30 septembrie 1906, regele Carol I a fost găzduit în liceu. În octombrie 1914, prima cohortă de cerce-

tași constituită în școală a depus jurământul în fața principelui Carol, viitorul rege Carol al II-lea. Membrii Asociației Învățământului Secundar Internațional au vizitat școala în 1928, când și-au ținut congresul la București. La 14 mai 1948, școala, aflată în ruine după bombardamentele din 1944, a fost vizitată de dr. C.I. Parhon, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, fost elev al liceului. Un moment deosebit în istoria școlii s-a înregistrat la 18 septembrie 1995, când Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Teoctist, a asistat la deschiderea anului școlar. Am reținut din cuvintele rostite atunci de înaltul ierarh: „Rog pe Dumnezeu să reverse din Lumină în cugetul profesorilor și elevilor iubire, devotament, stăruință, întru zidirea ființei noastre naționale prin instrucție, educație și credință stră-

Pagină cu date statistice

conțin căsătoriile, divorțurile, nașterile și decesele, conform registrelor de stare civilă din perioada acoperită de respectivul buletin. La căsătorii, se poate afla numărul acestora în fiecare oraș, împărțirea căsătoriilor „după religie”, unde sunt incluse patru rubrici: religia ortodoxă, catolică, mozaică și „alte religii”, „după statul cărui aparțin, în români, străini și nesupuși niciunei protecțiuni”, fiind, totodată, înscris și numărul divorțurilor. Capitolul dedicat nașcuților vii cuprinde rubricile: numărul nașcuților vii, după sex, având ca subrubrici: „băieți și fete”, după starea civilă, cu subrubricile: legitimă și nilegitimă și găsiți, după „religiunea ce li s-a dat, cuprinzând cele patru subrubrici arătate, cât și după statul cărui aparțin părinții.”

Un alt capitol este rezervat morților, cu specificarea că nu sunt cuprinși „nașcuții morți”. La acest capitol rubricile se referă la: numărul morților, după sex – bărbați, femei; după vârstă – mai mici de 15 ani, de la 15 ani până la 60 ani și peste 60 ani; după religie, cu cele patru subrubrici amintite, după statul căruia aparțin, cu cele trei rubrici enunțate, cât și după domiciliu, cu subrubricile: „cari aveau domiciliul în comună” și „cari nu aveau domiciliul în comună”. O rubrică separată cuprinde „nașcuți morți” cu subrubricile: legitimi și nelegitimi. Un asemenea buletin este o sursă de informații utilă pentru cunoașterea aspectelor demografice ale societății românești.

O altă statistică publicată în *Monitorul Oficial* o constituie „tabela resumativă de numărul bolnavilor tratați în spitalele rurale, atât în spitale, cât și la consultațiuni gratuite”, în cursul anului în care sunt înscrise spitalul și județul unde este situat, cuprinzând „totalul aflaților și intraților” în fiecare spital, al „eșilor”, cât și al celor morți, pe sexe, al „zilelor de căutare”, dar și „bolnavi ambulanți tratați la consultațiuni zilnice”. Există și o rubrică privitoare la „boalele principale” în care sunt enumerate: sifilis, „diferite afecțiuni palustre”,

pelagra și „boale diferite”, diferențiindu-se numărul acestora după sexul bolnavilor. Acest tabel este emis de Direcțiunea generală a serviciului sanitar din cadrul Ministerului de Interne și reflectă o situație ce poate conduce la concluzii edificatoare asupra stării sănătății populației la acea dată. De altfel, Ministerul de Interne emite un

buletin săptămânal cu situația „nascierilor” și deceselor, care, spre deosebire de buletinul emis de celălalt minister, detaliază la rubrica „morți după etate” astfel: până la 1 an, de la 1-5 ani, de la 5-20 ani, de la 20-30 ani, de la 30-40 ani, de la 40-60 ani, de la 60-80 ani și de la 80 ani în sus. La rubrica „boalele predominante de cari au murit” sunt cuprinse subrubricile: „choleră”, „gastro-enterită”, „febră-tifoidă”, „tifos”, „angină difterică”, „scarlatină”, „pojar”, „variolă”, „tuse convulsivă”, „tuberculosă”, „pneumonie”, „meningită”, „grup” și „diferite alte boale”. Detalierea din acest buletin reușește să ofere o imagine cât mai clară asupra cauzelor medicale care au generat decese, cât și cunoașterea exactă a deceselor în raport de opt grupe de vârstă, putând înțelege și media vârstelor până la care se trăia în acel an.

Pentru stingerea datoriilor primăriei

Monitorul Oficial al Regatului României publica în fiecare număr și „depeși telegrafice” puse la dispoziție de Serviciul privat al acestuia, care transmiteau zilnic informații externe, comunicându-se sursa sau cel puțin localitatea de unde s-au primit. În acest context, o știre poate să-și găsească corespondent în informații din mai multe țări și, astfel, se putea aprecia modul în care este tratată problema care o

Dreyfus, al doilea din dreapta, subiectul unui scandal de spionaj în Franța, cu conotații antisemite

Clădirea construită în 1882 pentru Monitorul Oficial, azi sediul Arhivelor Naționale, și frontispiciul publicației

Studiind un an de la sfârșitul secolului al XIX-lea, am avut ocazia să pătrund în tainele unui izvor plin de informații, care reflectau realitatea chiar din momentul în care evenimentele aveau loc: paginile Monitorului Oficial al Regatului României. Acest document oficial cuprindea o informare – aproape exhaustivă – despre cele întâmplate atunci. În paginile sale se întâlneau informații oficiale, cum ar fi

legile și alte acte normative emise în perioada respectivă, activitățile suveranului României și ale membrilor familiei regale, activitatea Parlamentului ori a Guvernului, numiri de persoane în funcții publice, acte administrative până la nivelul organelor de stat locale. Tot acolo se pot afla informații legate de activitatea Academiei Române sau a unor instituții de cultură, dar și informații privind modificările periodice (la interval de 15 ori 30 de zile) ale populației României în principalele orașe capitale de județ sau alte orașe mai mici, rapoarte cu privire la situația medicală din fiecare județ sau cu privire la starea meteorologică din țară în diverse perioade, pe care buletinele de specialitate le transmiteau cu lux de amănunte.

UN IZVOR BOGAT ÎN INFORMAȚII „MONITORUL OFICIAL AL REGATULUI ROMÂNIEI“

IANFRED SILBERSTEIN

O atenție deosebită se dădea alegerilor legislative pentru cele două Camere, comunicându-se rezultatele la nivelul fiecărei circumscripții electorale, inclusiv în urma balotajului; cunoaștem astfel calitățile deținute la acea dată de personalitățile politice și culturale ale vremii. Se poate încropi biografia publică a unor astfel de personalități cu un rol activ în istoria țării. Se publica, de asemenea, o situație a prezenței la lucrările fiecărei Camere, absențele motivate, cât și cele nemotivate ale aleșilor.

Născuți și decedați, sănătoși și bolnavi

Din informațiile statistice aflăm structura populației, din punct de vedere etnic sau religios, situația nașterilor și a deceselor în scurtul interval ce face obiectul *Buletinului lunar al mișcării populației în orașele României*, emis de Direcțiunea statistică generală a României din cadrul Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor. Rubricile unui asemenea buletin

Revoluționari macedoneni

transmite: „conform adresei onor Tribunalul Ilfov, secția comercială, No 5872 din 1895, se publică spre generală cunoștință că, în ziua de 17 aprilie 1895, începând de la orele 11 a.m. înainte, se va vinde cu licitație publică, pe piața Tribunalului Ilfov, București, averea mobilă urmărită a d-lui Conrad Szabo, spre despăgubirea d-lui George Pană. No 7465-1895, Aprilie 5”. Sau „Judecătoria de pace Buzău: Având în vedere cartea de judecată No 171 din 1894, pronunțată de această judecătorie, prin care Ioana Petrescu, fostă cu domiciliul în orașul Buzău, iar acum necunoscut, este condamnată a plăti amendă, în folosul comunei Buzău, suma de lei 5, pentru faptul prevăzut și penat de art. 300, 396, alin. II și 60 din Codul Penal; având în vedere că această carte este rămasă definitivă; invităm pe toți agenții fiscali ca să încaseze de la sus-numita condamnată suma de lei 5, amendă în folosul comunei urbei Buzău. Dat la 30 martie 1895. No 4259.”

Printre documente se pot afla mandate de aducere sau mandate de arestare, cum ar fi cel emis de judele de instrucție al Tribunalului Prahova No 840 dat la 7 aprilie 1895, în care se scrie: „În numele legii și al M.S. Regelui, Noi, C. Scorțianu, jude instructor al Tribunalului Prahova, secția II, în virtutea facultății ce ne dă legea de procedură criminală, mandatăm și ordonăm ca Petre Ștefan, ce face pe precupețu, de fel din Ploesci, iar acum dispărut, să fie adus la cabinetul nostru, de îndată, spre a-i se lua interogatoriul ca inculpat pentru faptul de furt prin spargere, fapt prevăzut și penat de art. 310, alin. II din Codul Penal; cu executarea acestui mandat se însărcinează agentul puterii publice, care se va conforma cu art. 99, 101, 110 și următoarele din zisa procedură”. Sau mandatul de arestare No. 5310, dat la 14 martie 1895 de parchetul Tribunalului Ilfov, în care se notează: „În numele legii și al M.S. Regelui Noi, primul-procuror pe lângă Tribu-

nalul Ilfov, în virtutea sentinței acestui tribunal, secția II civilo-corecțională, cu No. 1596 din 26 noiembrie 1892, care condamnă pe Iosif Balint, cu domiciliul necunoscut, la închisoare pe timp de 5 zile, în locul amendei de 25 lei, pentru rănire, delict prevăzut și pedepsit de art. 239 din Codul Penal. Mandatăm și ordonăm directorului penitenciarului de la Văcărești a primi și reține pe sus-numitul și a se face să-i se execute sus-citata pedeapsă, al cărei termen se va calcula de la arestare și la expirare se va libera.” Textele citate pot oferi și o imagine concretă a procedurii juridice din epocă, atât prin formulare, cât și prin temeiurile legale invocate pentru a se asigura legalitatea actelor și a măsurilor întreprinse.

Mulțumit pe toată coprinderea actului dotal

Și organele administrației locale dau anunțuri cu privire la licitații publice. În acest sens, cităm ca exemplu: „Prefectura județului Bacău Serviciul județean. În ziua de 20 aprilie 1895, orele 3 p.m., urmează a se ține licitație publică orală pentru darea în antreprisă a aprovizionării a 10 kgr biosulfat de chinină, necesare serviciului sanitar județean, din cari: 5 kgr împărțite în pachete de câte 0,50 centigrame fiecare și 5 kgr în pachete de câte 0,25 centigrame. Garanția provizorie este de 4%, în numerar sau efecte. Garanția definitivă este de 6%, asupra valorii antreprizei. Condițiunile antreprizei se pot vedea, în orice zi de lucru, în grefa serviciului județean al acestei prefecturi. Licitațiunea va avea loc în sala prefecturii Bacău. No 1344, 1895 Aprilie 5.”

La rubrica „anunțuri administrative” întâlnim acte ale instituțiilor locale. Astfel, se

Piața Teatrului Național din București

cuprinde. Spre exemplu, referirile la revoltele din Macedonia de la mijlocul lui 1895 sunt relatate astfel în diverse depeşe: 26 iunie, „scirile din Sofia, de la 23 iunie, asupra revoltelor districtelor... sunt desminţite în mod formal de Turcia“; 28 iunie, Constantinopol, „deşi situaţia în Macedonia trebuie să fie considerată ca asigurată, informaţiunile însă privitoare la această afacere provoacă oare-care nelinişte, pentru că configuraţia terenului face dificilă închiderea graniţei în contra invasiilor bandelor mici şi că nisce lupte eventuale repetate ar putea să aducă consecinţe grave“; Sofia, 29 iunie: „Agenţia balcanică anunţă că de patru zile nicio scire oficială sau privată nu a sosit asupra răskoalei din Macedonia. Autorităţile bulgare de la graniţă au priimit ordine severe de a nu lăsa să treacă niciun om armat“; Viena, 30 iunie: „correspondenţa politică află din Constantinopol că scirile din Sofia asupra răskoalei din Macedonia nu au priimit confirmarea acestor sciri. Se crede că este vorba numai de nisce lupte între trupele turce şi nisce bande cari rătăcesc tot anul, lupte fără însemnătate... Totuşi, se urmăreşte cu o vie atenţiune evenimentele din Macedonia pentru că suprimarea bandelor presintă dificultăţi mereu crescânde şi că mari încurcături se pot produce în urma exagerărilor răspândite de obicei în Macedonia, în Bulgaria şi în străinătate. Se scie bine în cercurile turce că suprimarea repede a încercărilor de revoltă a comitetului macedonean depinde, mai cu deosebire, de atitudinea Bulgariei şi de organele sale. Se asigură că cercurile competente turce au încredere în guvernul bulgar şi că par decise să-i înlesnească continuarea atitudinii sale corecte.“

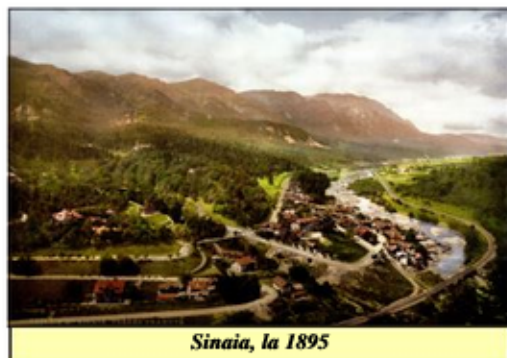
Inaugurarea canalului Kiel

Din citirea acestor depeşe de la sfârşitul lunii iunie 1895 se poate observa modul de abordare oficial şi al mass-media din unele capitale privind evenimentele în desfăşurare. Desigur, există articole dedicate altor evenimente din acel an, referitoare la problema armeană, în care marile puteri europene s-au implicat activ, căutând să preîntâmpine tragice întâmplări – aşa cum vor avea loc două decenii mai târziu, când s-a consumat genocidul contra armenilor –, conflictul chino-japonez, cunoscuta afacere Dreyfuss (*Magazin istoric*, nr. 8-9/1998) sau inaugurarea canalului Kiel, cu implicaţii în relaţiile din Europa.

Se pot întâlni acte referitoare la probleme de interes obştesc. Astfel, *Monitorul Oficial al Regatului României* din 13 aprilie publică prospectul pentru „împrumutul oraşului Bucureşti de 4½% în valoare nominală de lei aur 32.500.000 = mărci 26.325.000“, descriind toate aspectele legate de acest împrumut de interes obştesc, căci „este destinat pentru săvârşirea lucrărilor de însănătoşire privitoare la apă şi canale, pentru întreprinderi, hale şi pieţe, ospelul comunal, scoale, pavage, plantaţiuni, expropiări şi orice alte lucrări municipale, precum şi pentru stingere din datoriile primăriei de cel puţin lei 15.000.000.“

Spre generală cunoştinţă, licitaţie publică

În *Monitorul Oficial* sunt publicate comunicări ale instanţelor judecătoreşti, ale corpurilor portăreilor instanţelor, ale comisarilor de urmărire la nivel local, citaţii şi somaţii pe diverse probleme de natură penală sau civilă, acte care cuprind datele persoanelor în cauză ca şi temeiurile legale care justifică aplicarea procedurii respective. Interesul pentru modul de redactare a actului ne face să cităm unele exemple. Corpul portăreilor tribunalului Ilfov

Sinaia, la 1895

110 ANI DE LA FUNDAREA A.C.R.

NICOLAE MACOVEI

Examen auto (1908).
Candidatul, conducând cu înfulea potrivită,
caută să nu calce pernele aruncate în fața automobilului
din diferite părți

Primul sediu al instituției a fost în incinta Grand Hôtel du Boulevard, din București. Se pare că inițiativa i-a aparținut lui George Valentin Bibescu, un pasionat al automobilelor și avioanelor. A.C.R. a avut 24 de membri fondatori. În afară de prințul Valentin Bibescu, pe listă se regăseau, printre alții, prințul Constantin Basarab Brâncoveanu, Leon Leonida (proprietarul garajelor și magazinului auto cu același nume), Grigore Cantacuzino. Au existat și doi membri de onoare în acest stadiu incipient: prefectul Poliției Capitalei și primarul Bucureștiului, Constantin F. Robescu. În total, în anul 1905 existau 67 de membri, printre care și două femei. Numărul membrilor nu a crescut foarte rapid. A.C.R., care din 1914 a devenit Automobil Club Regal Român (A.C.R.R.), avea înscrisi în 1920 – 341 membri societari activi și 20 de membri turiști; în 1926 erau 643 de membri, dintre care 27 de femei, iar în 1939 a ajuns la aproximativ 1.200 membri.

Primul președinte al organizației a fost Mihail Sutz, iar Valentin Bibescu împreună cu George Assan (*Magazin istoric*, nr. 7/2008) erau vicepreședinți. Între anii 1905-1924 Bibescu a exercitat funcția de președinte, urmat de Ion Mitileneu, până în 1946.

Tot în anul înființării au fost create și 12 secții județene în Botoșani, Brăila, Buzău, Dâmbovița, Ialomița, Ilfov, Mehedinți, Muscel, Prahova, Romanai, Tecuci și Vlasca. Ideea care a stat la baza fondării acestor organizații locale era ca delegații regionali să asigure asistență oricui ar fi tranzitat prin zonă, prin

Automobil Clubul Român (A.C.R.) a fost întemeiat în anul 1904, la 5 aprilie, ca o „societate de încurajare, al cărei scop este de a desvolta în țară gustul, mișcarea și industria automobilelor, precum și tot ce este în legătură cu acest sport“. În acel moment mai existau 12 automobile cluburi în lume dintre care 10 naționale: Franța, Marea Britanie, Germania, Austro-Ungaria, Belgia, Danemarca, Rusia, S.U.A., Olanda, Italia și alte două regionale, cu sediul la Nisa și Moscova.

aceasta înțelegând mai mult oferirea de informații cu privire la drumuri sau la locurile de unde se puteau procura piese și consumabile pentru automobil. Cluburi regionale în adevăratul sens al cuvântului au apărut mai târziu, după Primul Război Mondial, primul dintre ele fiind cel din Cluj, înființat în 1921, urmat de Automobil Club Regional Banat-Crișana, Automobil Club Regional Moldovenesc, Automobil Club Regional Cernăuți și de Automobil Club Regional Basarabean. Numărul minim de membri era de 30, iar dacă aveau sub 50 de membri, urma să plătească o cotizație anuală către A.C.R.R.

Nu toți membrii clubului aveau și automobile, ci doar 51 dintre ei, și nu

toți proprietarii le și conduceau, aceasta fiind o practică comună în acea epocă, întrucât conducerea cerea un anumit nivel de cunoștințe mecanice și, deseori, forță fizică. Mai mult, dintre cele 64 de automobile, în acel moment doar 36 erau

Jean Cămarășescu,
membru A.C.R.,
la startul cursei București-Giurgiu

poate citi „Regulamentul pentru igiena și salubritatea orașului Câmpu-Lung“ ori cel similar al „urbei Sinaia“.

Monitorul Oficial al Regatului României oferă și informații cu caracter privat privind persoane juridice și persoane fizice, ținând seama de necesitatea publicării unor documente sau anunțuri în acest organ oficial.

În numeroase numere ale *Monitorului Oficial* se pot întâlni acte dotale. În vederea căsătoriei fiicei lor, părinții încheie acte prin care stabilesc, în mod concret, sumele de bani și bunurile pe care le asigură cu titlul de dotă. Citim în numărul din 13 aprilie actul dotal prin care „Constantin I. Chichiopulo, de profesiune comerciant, domiciliat aici în București, strada Polonă No 86, în vederea căsătoriei ce prea iubita mea fiică Amalia contractează cu d. Teofani D. Șorovacu, de profesiune comerciant, domiciliat asemenea în București, strada Țărani No 89, îl constituie din propria sa avere și anume: 6.000 lei noi în numerar, pe cari mă oblig a-i răspunde în termen de zece ani de zile, calculați de astăzi, și cu procente de lei noi zece la sută pe an, din cari procente, pentru primul an, în sumă de lei noi 600, le-am plătit acum de mai înainte, iar pentru cei-alți nouă ani de zile mă oblig a plăti procente de mai sus, de 10 la sută pe an, în două rate egale semestriale, la finitul fie-cărui semestru, cu condițiune că aceste procente poate fi primite și de fiica mea Amalia și viitoarea soție a d-lui Teofani D. Șorovacu, pentru trebuințele sale personale, sub chitanța sa proprie și simplă, fiind autorizată prin aceasta, în mod irevocabil, de a primi aceste procente când va voi. 1.600 lei noi în trusou, garderobă și bijuterii; 7.600 lei noi peste tot pe cari le dau fiicei mele Amalia cu cea mai mare mulțumire.“ Se consem-

Ploiești, la 1895

nează data și locul încheierii actului „București 12 Ianuarie 1895“; semnează tatăl, fiica și ginerele, aceștia din urmă menționând: „Subsemnata, Amalia C. Chichiopulo, declar că priimesc cu mulțumire și recunoștință dota ce-mi constituie scumpul meu tată, prin actul de față“ și, respectiv: „Subsemnatul, Teofani D. Șorovacu, declar sunt mulțumit pe toată cuprinderea acestui act dotal și am priimit cele de mai sus în trusou, garderobă și bijuterii, dobândă de lei noi 600 pentru primul an.“ În final, se arată că actul a fost „scris de mine, cu voința părții, C. Tașulescu, avocat, strada Vultur No 83“, după care „urmează legalizarea Tribunalului Ilfov, secția de notariat, la No 277 din 1895. Grefa Tribunalului Ilfov, secția comercială. Prezenta copie, fiind conformă cu originalul, se legalizează. p. Grefier, Niculescu“.

Cum spațiul nu ne permite, am prezentat numai unele dintre tipurile de acte ce se pot găsi în cuprinsul *Monitorului Oficial al Regatului României* și care pot constitui mărturii cu privire la varietatea de acte consemnate la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Monitorul Oficial al Regatului României se dovedește un izvor de informații, cu caracter istoric, ce nu trebuie neglijat în studierea epocii respective. ■

NUMISMATICA

(Triverb: 5, 7, 3)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului COLOSUL DIN RODOS, din nr. 11/2014

HC – FENICIAN – HERCULE – ARKA – ILIADA – AMIAZ – PIUS – DORIENI – EOS – PAHAR – DR – RS – AL – O – OLII – I – MTIR – ASIA – OC – ANTIC – N – O – NATII – RHODON – FARURI – ROMA – GELO – IALISOS

Soluția jocului **Soția lui Sarkozy**, din nr. 11/2014

CARLA BRUNI

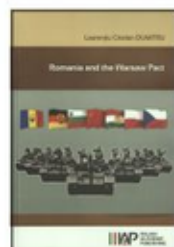
(CA – R – LA – B – R / UN – I)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **THE MUNICH CONFERENCE (SEPTEMBER 1938). THE PATH TOWARDS THE DESTRUCTURING OF DEMOCRACY IN EUROPE** (sub egida Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Institutul de Istorie din cadrul Academiei de Științe a Republicii Cehe și Ambasada Republicii Cehe din București; coord.: Mihail E. Ionescu și Eva Semotanová)

Military Publishing House, Bucharest, 2014, 334 pp.

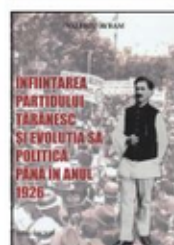
● **Laurențiu Cristian Dumitru – ROMANIA AND THE WAR-SAW PACT**

Italian Academic Publishing, 2014, 337 pp.

● **Florian Bichir – CORSARI UITAȚI AI ADÂNCURILOR. DELFINUL, RECHINUL, MAR-SUINUL**

Editura Militară, București, 2014, 326 pp.

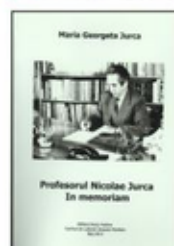
● **Valeriu Avram – ÎNFIINȚAREA PARTIDULUI TĂRĂNESC ȘI EVOLUȚIA SA POLITICĂ PÂNĂ ÎN ANUL 1926**

Editura Scrib, 2014, 99 pp.

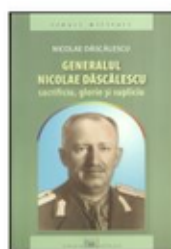
● **Alexandru Purcăruș – „TOVARĂȘUL DE LUPĂ” CARAGIALE. ANIVERSAREA LUI NENEA IANCU DIN 1952**

Editura Nomina, București, 2013, 163 pp.

● **Maria Georgeta Jurca – PROFESORUL NICOLAE JURCA. ÎN MEMORIAM**

Editura Buna Vestire, Centrul cultural Jacques Maritain, Blaj, 2013, 190 pp.

● **Nicolae Dăscălescu – GENERALUL DĂSCĂLESCU. SACRIFICIU, GLORIE ȘI SUPLICIU**

Editura Militară, București, 2014, 384 pp.

● **Eugen Ichim – GENERALUL SĂNĂTESCU. PENTRU ȚARĂ ȘI TRON**

Editura Militară, București, 2014, 120 pp.

● **Aurel Ionescu – STRĂZI DIN BUCUREȘTI ȘI NUMELE LOR. VOL. II: NUME DE MILITARI ȘI EROI**

Editura Vremea, București, 2014, 214 pp.

● **GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ** (Revistă de teorie și știință militară editată de Statul Major General al Armatei Române)

Anul XXV, nr. 3, serie nouă, 200 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)

Serie nouă, Anul IX, Nr. 4 (113), aprilie 2014, 48 pp.

● **RESTITUIRI** (Revistă-document a Centrului Cultural Pitești)

Anul XII, nr. 2 (32)/2014, Serie nouă, 31 pp.

înregistrate la Prefectură, printre cele mai bine reprezentate mărci numărându-se Oldsmobile, Fiat și De Dion-Bouton. Viteza maximă reglementată era de 15 km/h, considerată a fi echivalentă cu traul calilor.

Simpla deținere a unui automobil era văzută ca o curiozitate și aducea un anumit nivel de prestigiu. S-ar mai putea adăuga și că automobilele se diferențiau unele de altele, în unele cazuri destul de mult, așa că fiecare automobil utilizat implica și o familiarizare destul de detaliată cu acesta. Una dintre diferențele des întâlnite era cea de dispunere a volanului. După cum considera Alexandru Davila, în România ar fi fost poate mai ușor de introdus circulația automobilelor pe partea stângă a drumului, deoarece țărani își încăreau și își mânau animalele de cele mai multe ori de pe partea stângă, iar folosirea plugului și a biculului se făceau tot din partea stângă.

Cu toate că primul permis de conducere i-a fost emis lui George Assan, având numărul „1 Bc.”, s-a luat măsura ca Valentin Bibescu să primească un permis cu numărul „0 Bc.”, deoarece își adusese automobilul în țară, un Vermorel, cu mult timp înaintea lui Assan, în anul 1899. Se pare că Bibescu nu îl folosea în Capitală în acea vreme, ci doar pe drumurile dintre Posada și Sinaia, uneori deplasându-se cu el și la Ploiești.

A.C.R. a avut și un organ de presă oficial, *Revista Automobilă*, care a apărut între anii 1906-1930, iar între 1926 și 1929 a purtat denumirea de *Automobil și Sport*.

Primul concurs organizat de A.C.R. a fost cel din 22 septembrie 1904. Traseul avea o lungime de 120 km, care corespundea rutei București-Giurgiu-București. Dintre cei 10 concurenți înscriși, doar șase au luat startul, punctul de plecare fiind Fântâna Cantacuzino

Ion Maican, primul român care a participat la o întrecere în afara României

de la Filaret. Patru dintre automobile au fost conduse de proprietarii lor, printre care Valentin Bibescu și Leon Leonida, în timp ce celelalte două au fost conduse de mecanicii proprietarilor. Startul a fost dat de către prefectul Poliției Capitalei, la ora 09.30, urmând ca fiecare concurent să plece din cinci în cinci minute, în ordinea puterii motorului. Pentru ca întrecerea să se desfășoare în condiții de siguranță, de la linia de start până la cimitirul Bellu au fost plasați sergenți care asigurau eliberarea traseului, în timp ce în afara Bucureștiului la fiecare kilometru era dispus câte un jandarm.

Prima cronometrare a fost realizată la intrarea în Giurgiu, Valentin Bibescu fiind la egalitate cu Leon Leonida, cu un timp de 58 minute, în vreme ce următorul clasat a sosit în două ore, iar ultimul a ajuns în două ore și 32 minute. În afară de primii doi, toți au avut parte de diverse incidente pe parcurs. Pentru parcurgerea celei de a doua părți a cursei, pe traseul Giurgiu-București, startul s-a dat la ora 15.30. Cel mai rapid, de această dată, și în același timp câștigătorul primei curse de automobile desfășurate în România a fost Valentin Bibescu, cu un timp final de o oră și 48 de minute, realizat cu o viteză medie de 66,600 km/h. El a fost urmat de Leonida, cu un timp de două ore, Alexandru Darvari, Alexandru Prager, Claude Vidal, care a rămas mult timp la Jilava, linia de sosire trecând-o mult mai târziu, cu un timp de șapte ore și patru minute. Ultimul concurent, Nicolas Niculescu-Ianca, a rămas la Giurgiu. Premiile au constat într-o medalie comemorativă, primită de către primii patru clasati.

Ulterior, numărul competițiilor sportive a crescut substanțial, iar A.C.R. a devenit o instituție cu tradiție în organizarea acestora. ■

Prințul Bibescu așteptând la Giurgiu semnalul plecării

Democrația ateniană a reprezentat rezultatul unui proces îndelungat, derulat în secolele VIII-VI î.H. Încercând să surprindă elementele definitorii ale sistemului contemporan, dar, mai ales, lacunele lui, mulți dintre analiști au făcut comparații cu democrația ateniană. Trăgând linia și contabilizând, rezultatul a fost unul șocant: cele mai multe asemănări priveau disfuncționalitățile. Participarea cetățenilor, implicarea lor, a rămas la fel de problematică și astăzi, ca și în trecut, însă vechii eleni au încercat să o rezolve prin introducerea de bonificații financiare pentru săraci și, respectiv, amenzi, pentru cei bogați. Iar pentru a asigura respectarea legilor, tot ei s-au bazat nu pe numărul lor sau pe duritatea pedepselor incluse, ci pe crearea unei comunități educate, întemeiate pe virtute și dreptate, considerând că, altfel, nicio comunitate politică nu mai poate să existe.

Cunoaștem însă adevăratele atribute ale democrației ateniene?!

Acropole (Atena) văzută
de pictorul german Leo von Klenze (1784-1864)

DEMOCRATIA GRECIEI ANTICE ÎN CINCI ÎNTREBĂRI

DORINA MIHALCEA

1. Cine au fost inventatorii democrației?!

În general, veacul al V-lea î.H. a fost identificat, în mod automat, cu perioada lui Pericle, așa-numita „vârstă de aur a democrației”. Procesul apariției noului regim politic a fost rezultatul unei îndelungate transformări a societății grecești antice, determinată, în special, de angajamentul politic al unor personalități precum Dracon, Solon și, mai ales, Clistene.

Pentru mulți, numele de Ephialtes se confundă cu trădătorul lui Leonidas din bătălia de la Termopile, intens mediatizată în ultima vreme. Însemnând „coșmar” în greaca veche, Ephialtes i s-a potrivit atât fiului lui Eurydemus din Malis, cel care le-a destăinuit secretele perșilor conduși de Xerxes cel Mare, cât și reformatorului atenian, despre care majoritatea istoricilor moderni spun că ar fi părintele democrației radicale, cu tenta „coșmar” pentru ceilalți conducători sau pentru puterea Areopagului.

Prima mențiune a sa în istorie datează din jurul anului 465 î.H., când Ephialtes Atenianul s-ar fi făcut remarcat ca strateg aflat la comanda unei flote în Marea Egee. Un an mai târziu, pe când spartanii suferau de pe urma unui cutremur ce destabilizase orașul, o dispută l-a scos din nou în evidență. Confruntându-se cu revolta hilotilor (membrii populațiilor cucerite de spartani), locuitorii din Sparta le-au cerut ajutor orașelor ce făceau parte din Liga elenică. În Atena, s-au format rapid două tabere: una, condusă de cel mai influent om politic și general al momentului, Cimon (510-450 î.H.), s-a declarat pentru acordarea ajutorului; cealaltă, sub influența lui Ephialtes, plecând de la ideea rivalității dintre Atena și Sparta, a clamat faptul că cetățenii ar fi trebuit să se bucure de necazul celorlalți și nici pe departe să îi ajute. Bineînțeles că cel mai puternic a ieșit învingător, dar, cum soarta, de cele mai multe ori în istorie, joacă teribile feste, odată ajuns Cimon cu o armată numărând 4.000 de oameni, spartanii le-au refuzat implicarea. Cu

UNDREA

21

1613. O scrisoare a lui Galileo Galilei către matematicianul Castelli, în care ridiculizează unele teze religioase și combate afirmații din Scriptură, este considerată drept o provocare directă la adresa Bisericii. Imediat, de la amvonul bisericii dominicane, doctrina lui Copernic, al cărei adept era și Galilei, este declarată eretică, matematica o „artă diabolică” și se cere exilarea din toate statele a autorilor unor astfel de erezii. Pe baza unui denunț perfid, aceeași scrisoare a lui Galilei ajunge la 7 februarie 1615 în mâna Inchiziției. Vaticanul hotărăște să ia poziție împotriva „ereticilor” Galilei și Copernic și ordonă Inchiziției să deschidă un proces care să fie un exemplu.

26

1999. Abia mijesc zorile, când o furtună ce se abate asupra unei părți din Franța devastează parcul castelului de la Versailles. Spectacolul este de coșmar: 18.500 de arbori sunt culcați la pământ, între care tulipierul Mariei Antoaneta, plantat în 1783, sau cedrul de Atlas, omagiul lui Napoleon pentru Maria-Luiza. O muncă de secole aneantizată într-o clipă. Ce fac contemporanii? Grădinarul-șef al domeniului și echipa sa se apleacă asupra documentelor de arhivă, planurilor lui André Le Nôtre, cel pus de Ludovic al XIV-lea să refacă parcul, în 1661. Fusese atunci o sarcină titanică, pentru că terenul era mlăștinos, necesitând o rețea de drenaj și multe instalații hidraulice care să alimenteze numeroasele bazine și fântâni. Peste 10.000 de arbori tineri sunt replantați, în special la Marele Trianon. Sunt însă necesari 40 de ani ca domeniul să-și recapete splendoarea. Uraganul are și el partea lui bună, pentru că mulți arbori erau foarte bătrâni. Actualmente, în urma unei campanii de mecenat lansată după catastrofa din 1999, domeniul numără 350.000 de arbori.

27

1867. În localul Manejului din Moscova se organizează o mare întâlnire a publicului cu compozitorul și criticul muzical francez Hector Berlioz. Oricine poate intra cu un bilet de trei ruble și 25 de copeici. Maestrul prezintă un program ce întrece așteptările oricărui meloman: creație proprie, dar și Simfonia a V-a de Beethoven și o lucrare a lui Glinka. Publicul aclamă prezența lui Berlioz pe podium, interpretarea, repertoriul. Lumea este în delir. La Conservator se organizează, trei zile mai târziu, un prânz de gală în cinstea oaspetelui de la Paris, în timpul căruia se țin discursuri. Piotr Ilici Ceaikovski, și el prezent, este foarte impresionat. Asemenea evenimente sunt totuși destul de frecvente. Încă din vremea lui Petru cel Mare și a Ecaterinei a II-a la Moscova și în alte orașe importante ale imperiului sunt aduși artiști străini care animă viața culturală.

29

1610. Contesa Elisabeta Bathory, cunoscută și drept Elisabeta Nadasdy sau Contesa Dracula, o femeie deșteaptă, care vorbea fluent latina și germana, o fire încăpățanată și independentă, este arestată de Gyorgy Thurzo, văr al ei și palatin al împăratului habsburg Matthias, încoronat încă din 1608 ca rege al Ungariei (de fapt, teritoriile ajunse în stăpânirea habsburgilor, după dispariția Ungariei, în 1526), la porunca celui din urmă. Deținuta este puternică, are aliați în Polonia, condusă de Ștefan Bathory, și Ungaria, este foarte bogată. Matthias, veșnicul datornic, n-are de gând să-și plătească datoriile – cu care ea l-a săcâit și iritat – și atunci recurge la această pedeapsă, pentru a-și elimina creditoarea. Thurzo îi intenționează proces de vrăjitorie, cu martori falși, cumpărați, o acuză că practică magia neagră în castelul ei, că a torturat și jertfit tinere pe altarul ei satanic, așa că Bathory este găsită vinovată. I se confiscă mare parte a averii și pământurilor și este obligată să trăiască în castelul ei din Carpați, pe care să nu-l părăsească niciodată. Va muri, din cauze naturale, patru ani mai târziu, la 54 de ani. Despre distracțiile ei, băi în sânge de fecioare, va scrie, după un secol, un ieziut țăcănit, Laszlo Turoczy (*O scurtă descriere a Ungariei și a regilor ei*, 1729), care a vrut să confere volumului lui o doză de senzațional. O minciună bună face jumătate din înconjurul lumii înainte ca adevărul să-și tragă cizmele, spune un vechi dicton.

Cimon

pildă, în a sa lucrare dedicată *Economiei*, artizanul era prezentat ca o persoană demnă de dispreț, de nefrecventat, incapabilă să lupte pentru apărarea cetății, trădătoare și lașă. Platon, în *Legi*, a mers chiar și mai departe: nu numai cetățeanul nu trebuia să mun-

cească în vreun fel, inclusiv servitorul său trebuia să-și păstreze mâinile curate și să fie, la orice oră, mereu disponibil la chemarea stăpânului.

Astfel, politica reprezenta apanajul unei minorități educate, o știință pe care nimeni altcineva nu o putea stăpâni. După cum, sec, Aristotel avea să concluzioneze, plecând de la întrebarea „putem oare să-i includem pe muncitori printre cetățeni?": „nu îi putem admite pe toți cei care se dovedesc indispensabili orașului!”. Cetatea perfectă era mereu în căutarea perfecțiunii. Și, pentru a o atinge sau a fi cât de cât aproape de țintă, o diferențiere trebuie făcută încă din start între *Homo politicus* – cetățeanul adânc implicat în viața urbei și, respectiv, *Homo economicus* – celălalt, non-cetățeanul, sclavul, străinul aflat în trecere, cel mai adesea ca negustor. Două lumi se considera că trebuie să prindă contur: o agoră economică, consacrată tuturor activităților din acel domeniu; și una politică.

Însă la Atena a funcționat o singură agoră – spațiu laolaltă politic, social și economic. Legile ei nu au interzis niciunui cetățean să lucreze. A face politică nu a reprezentat acolo o afacere de clan, ci un lucru deschis, supus dezbaterii. Realitatea a ieșit cu atât mai mult în evidență odată cu discursurile lui Protagoras (487-420 î.H.). Pentru cel care a considerat omul „ca măsură a tuturor lucrurilor“, a devenit clar că, atunci când va fi vorba de interesul general al orașului, în caz de război sau de

pace, constructori, fierari, marinari, negustori, săraci și bogați, nobili și oameni de rând, toți trebuie și pot să-și exprime părerea.

Mai ales că numărul non-cetățenilor a fost mereu impresionant. Cu toate că societatea ateniană nu a fost una aplecată spre statistici, istoricii moderni au putut face câteva estimări, conform cărora, în perioada secolelor V-IV î.H., la o populație de 250.000-300.000 de locuitori, erau cetățeni doar cel mult 40.000!

3. Cetățeanul atenian era un plătitor de impozite?

O cetate cu o armată puternică, mereu gata de luptă, avea nevoie de finanțe puternice. Începând cu veacul al V-lea î.H., cheltuielile militare puteau să fie acoperite printr-un tribut, cerut de atenieni aliaților. Odată însă cu primii ani ai războiului peloponesiac, care a pus față în față Atena cu Sparta, după spusele lui Tucidide, s-ar fi impus, înspre 428 î.H., pentru prima dată un gen de taxă de război – *eisphora* (contribuție) –, în valoare de 200 de talanți. Dar aceasta a fost o măsură extraordinară. Impozitul, în maniera pe care îl cunoaștem astăzi, a rămas necunoscut atenienilor. Numai tiranii puteau să le ceară supușilor să plătească dijme. Bineînțeles că au existat tot soiul de altfel de taxe: în special erau taxate mărfurile ce intrau și ieșeau din cetate sau unele tranzacții. Dar ele îi priveau pe particulari, și nu statul!

În spirit de binefacere, de asemenea, mulți dintre cei înstăriți ofereau sume destul de considerabile pentru diverse activități, precum:

Solon încearcă să își convingă concetățenii că reformele sale sunt necesare

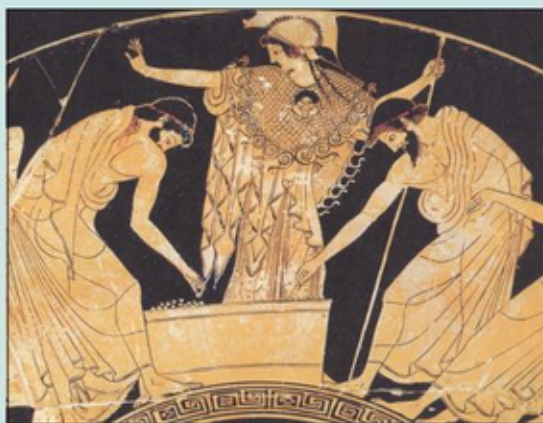
mândria distrusă, fostul comandant a fost ostracizat, lăsând, astfel, loc ascensiunii mișcării democratice mult mai radicale conduse de Ephialtes.

Pentru a-și conserva, dar, mai ales, a-și mări puterea, Ephialtes împreună cu aliații politici au început să atace sistematic instituția Areopagului, consiliul compus din vechii arhonți, prin definiție, emblema conservatorismului din cetate.

Încetul cu încetul, Areopagul și-a pierdut din prestigiu. Atât tragerea la sorți a membrilor, cât și faptul că mulți au fost învinuiți de proastă administrare au lăsat amprente puternice. Apoi, câteva reforme importante privind redistribuirea puterilor au dat lovitură de grație. Areopagului i-au rămas doar unele atribuții în chestiuni religioase.

Din păcate, Ephialtes nu a mai trăit să-și vadă puse în aplicare visurile. În 461 î.H. a fost asasinat. Detaliile conjurației au rămas în mare parte necunoscute, ca și principalii vinovați. Aristotel, în a sa *Constituție atenică*, l-a culpabilizat pe un anume Aristodicos din Tanagra. Conform unor speculații de dată recentă, acel Aristodicos ar fi fost unealta chiar a lui... Pericle, care dorea să-și omoare rivalul, pentru a ajunge, astfel, mai repede, la guvernare!

Tradiția istorică, atât de reținută în ce îl privește pe Ephialtes, i-a numit „părinți ai democrației” pe Solon și pe Pericle: primul pentru că a instituit, în jurul anului 594 î.H., o constituție cenșitară (averea cetățeanului și deci apartenența la o clasă socială sau

Atena prezidează tragerea la sorți a armelor lui Ahile, după moartea lui în războiul Troiei. Artistul din secolul al V-lea î.H. transpune o realitate din vremea sa, votul, într-o epocă cu trei secole înainte

alta fiind determinată de măsurile de grâu, ulei și vin posedate), iar al doilea fiind identificat, un secol și jumătate mai târziu, cu apogeul sistemului democratic elenistic.

Dar ambii s-au bazat și pe reformele propuse de un alt important personaj din trecutul democrației grecești antice: Clistene (565-492 î.H.). Herodot și Aristotel au insistat pe implicarea poporului, în vremea lui Clistene, în

exercitarea puterii și lărgirea corpusului cetățenesc, prin crearea așa-numitului „nou cetățean”, cu drepturi depline.

2. Cine era cetățeanul atenic?

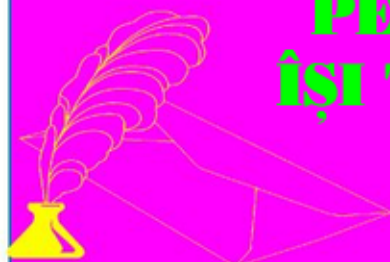
Într-una dintre cele mai cunoscute definiții ale cetățeanului atenic, Aristotel a mers pe varianta excluderii: eliminându-i din start pe toți cei care nu făceau parte din acea categorie și, în special pe meteci (cei lipsiți de drepturi politice, dar și de posibilitatea de a dobândi proprietăți imobiliare, categorie alcătuită din străinii stabiliți într-o cetate). Înțelesurile deveneau clare – participarea la viața judiciară a orașului, ca și posibilitatea depunerii de candidaturi, ofereau statutul de cetățean cu drepturi depline.

Însă numai într-o cetate ideală, virtuoasă, bine guvernată, pașnică și dreaptă, cum apărea în scrierile filozofilor, puteau să fie prezenți doar aceștia. Urbea reală, vie, nu putea trăi astfel. Căci un cetățean nu putea practica nicio activitate lucrativă. Mai mult chiar, percepția asupra celor care prestau munci de diverse feluri era una evident negativă. Pentru Xenophon, de

Pictând scena în care Ahile se luptă pentru a răzbuna moartea lui Patroclos, artistul ne descrie armamentul hopliților din vremea sa

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

„Limba de lemn“ constatată în scrierea documentelor comuniste, în discursul cutărui secretar de partid e prezentă și în corespondența particulară. Pieseile pe care le publicăm în continuare le-am recuperat, la Brașov, dintr-o pungă destinată tomberonului. Prima scrisoare, opera unui adolescent de 17 ani, pe lângă urme livrești amintind de calitatea sa de școlar, face o descriere elocventă a Bucureștiului noroios din anii '70. Următoarele misive sunt datorate unei dactilografe dintr-o editură (de altfel, sunt bătute la mașină). Ele recompun universul meschin al vieții cotidiene din același răstimp: serviciu banal, ședințe inutile, cu participare silnică, lipsuri alimentare, utilizare complicată a frigiderelor rusești. Și totul convertit într-o limbă sintetizată altă dată de un umorist: activistul care se adresează consătenilor săi cu „dragi tovarăși și naș Floreo!“. Și aici corespondenții nu îndrăznesc să pună semnul egalității între destinatară („doamnă“ sau „Balica“) și soțul ei („tov. Balica“). Timpuri revolote care au lăsat totuși urme durabile în exprimarea și comportamentul multor concetățeni de ai noștri.

București, 17 XII 1969 (Puchenisburg)

Doamnă Balica,
tovarășe Balica,

Ne cerem scuze pentru întârzierea destul de mare cu care răspundem amabilei Dvs. ilustrate. Explicația ar sta în ocupațiile noastre atât de variate și totalitare, care absorb bună parte din energia noastră fizică și sufletească și ne aruncă în torentul treburilor zilnice atât de des prozaice.

Am dori să știm la început cum v-ați acomodat mediului orașului de sub Tâmpa, care, suntem siguri, a adus un spor de liniște și odihnă în comparație cu trepidanta existență bucureșteană. Atmosfera cal-

mă și Dvs. familiară sunt atribute de primă importanță pe care orașul de munte, desigur, le are.

Trecând în revistă starea noastră actuală, v-am putea spune că tata a ieșit bine din gripa siderală care la (!) necăjit o săptămână. Activitatea profesională intensă pe care o desfășoară îi răpește mare parte din timp, menținându-l într-o atmosferă de încordare continuă. Cele mai plăcute clipe sunt desigur cele petrecute cu toată familia, care, din nenorocire, se reunește numai cu prilejul mesei de seară.

Mama este pe punctul de a schimba stăpânul în persoana juridică a uzinei „Vulcan“, fapt determinat de mutarea C.C.P.C.-ului în Berceni. Tre-

burile casnice și pregătirile pentru mereu mai ipotetica cină îi iau mult timp, ca totdeauna. Găsim totuși o oră de mare fericire când suntem seara pt. poate numai două ore toți trei.

În ce mă privește, mă găsesc la capătul primului trimestru și gata de a face toate eforturile pentru trecerea acestei lungi vacanțe. Cred că o să mă chinuiesc puțin, dar nu contează.

Am să încerc acum să vă zugrăvesc în câteva cuvinte peisajul bucureștean în acest decembrie de toamnă. Nu știu să posed calități literare și poate lectura poemelor fluviale ale lui Bacovia ar face acest oficiu mult mai bine.

Încercați să vă închipuiți un București noroios, sub o

susținerea reprezentațiilor teatrale, finanțarea sacrificiilor publice, întreținerea atleților pe parcursul marilor sărbători religioase sau, după ce flota a devenit suportul puterii militare ateniene, echiparea corăbiilor.

O dată cu nașterea celei de a doua Confederații ateniene (377-355 î.H.), ce a strâns laolaltă cetățile egeene, sub conducerea Atenei, împotriva, inițial, a Spartei, și apoi a Imperiului Persan, când sistemul de grupare a cetățenilor atenieni a luat o nouă formă, alcătuindu-se așa-numitele *symmorai* – coparteneriate sau companii de cetățeni, și taxele de genul *eisphora* au început să se multiplice, primii trei cei mai bogați din cadrul fiecărei asemenea organizații fiind obligați să le achite.

4. Femeile – cetățeni în Atena?!

Pentru vechii greci, dar și pentru mulți dintre contemporani, orice lucru își are explicația într-o poveste, într-un mit. După una dintre ele, într-o bună zi, în același timp au răsărit la lumina soarelui un măslin viguros și un izvor dătător de viață. Două adevărate miracole pentru locuitorii aridelor regiuni ale Eladei. S-au grăbit să consulte oracolul. Răspunsul, în loc de a-i clarifica, i-a pus pe gânduri. Măslinul ar fi fost încarnarea Atenei, iar apa a lui Poseidon. Cetățenii trebuia să se decidă însă căruia dintre zei să îi închine așezarea. La vot, după cum era de așteptat, femeile au votat Atena, iar bărbații Poseidon. Au avut câștig de cauză primele, fiind mai numeroase. Înfuriat, Poseidon s-a apucat să distrugă orașul. Pentru a-i potoli mânia, s-a decis ca femeile să îndure trei

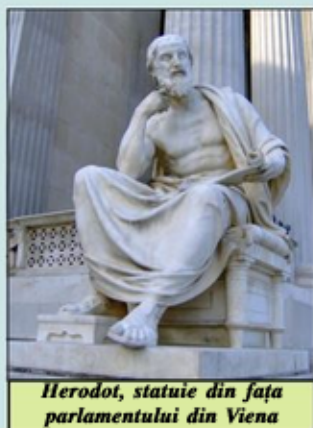
pedepse: nu vor mai avea drept de vot, niciun copil nu va mai purta numele mamei, iar ele nu vor mai fi denumite ateniene. Și, astfel, până în epoca lui Pericle, femeile au rămas deoparte.

Prin legea promulgată în 451 î.H., soției i-a fost acordată paritatea cu bărbatul în drepturile de transmitere a cetățeniei. Până atunci, fusese suficient să te fi născut dintr-un tată atenian pentru a beneficia de drepturile complete de cetățean. De acum încolo, se impunea ca, alături de tată, și mama să fie o ateniană liberă și legătura dintre ei să fie una legitimă.

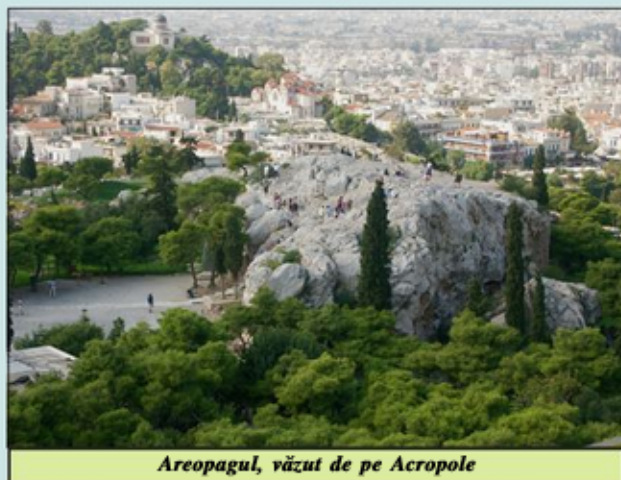
5. Atena – raiul specialiștilor?!

Prin sistemul democratic instituit de legile promulgate de Clistene, cetățeanul atenian activ din punct de vedere politic nu era remunerat în vreun fel pentru timpul petrecut în rezolvarea afacerilor urbei. Astfel, în mod logic, doar cei avuți își puteau permite... luxul politicii. Odată cu Pericle, spre 450 î.H., a fost instituit un salariu pentru toți cei care fuseseră aleși să îndeplinească o funcție oficială. A fost cazul a 6.000 de judecători distribuiți în diferitele tribunale ale orașului. Încetul cu încetul, măsura a fost extinsă și la alte categorii, precum arhonții, magistrații sau soldații din trupele de uscat sau din flota maritimă. Aproape 20.000 de cetățeni atenieni primeau în fiecare an un salariu ce le permitea să se consacre liniștiți treburilor publice.

Cu toate acestea, ideea unei profesionalizări în domeniu le rămânea scandalosă! Toată lumea se credea capabilă să îndeplinească oricare dintre funcțiile necesare orașului. Fiecare putea fi, la fel de bine, judecător, responsabil cu lucrările publice sau însărcinat cu buna aprovizionare. N-avem nicio nevoie de experți sau de specialiști! era afirmația curentă. ■

Herodot, statuie din fața parlamentului din Viena

Areopagul, văzut de pe Acropole

„Nenorocirea cu inundațiile“

8.VI.1970

Dragă Balica,

Am primit 2 c.p. și nu ți-am răspuns până acum, furată de alte griji. Nenorocirea cu inundațiile parcă a creiat (!) o atmosferă apăsătoare și nu-ți arde de nimic. Noi am fost ca orice cetățean și ne-am depus obolul, acum sunt liberă și îți scriu.

Îmi pare bine când văd că nu ne uiți, după cum nu te uităm nici noi. Eri (!) mi-a telefonat tov. Hristescu și mi-a transmis complimentele trimise. Nu prea am noutăți, doar că m-am plictisit de ședințele de la *Luceafărul* și intenționez să ne mutăm la organiz. de care ținem.

Tov. Hristescu este supraîncărcat de muncă și ședințele au devenit anoste și interminabile, lumea nu vine la ședințe, ea este veșnic încurcată de acei care nu au bunul simț să-și achite cotizațiile. De altfel, se aude că din luna octombrie toată lumea trece la circa de care aparține.

I-am trimis Tinei complimentele trimise și mi-a cerut adresa să-ți scrie. Nu știu ce se

întâmplă cu Mateescu de la o vreme, respectiv de când soțul ei a rămas acasă. Am avut ședință pe 29 mai și în ultimul moment s-a anunțat că nu este la *Luceafărul*, ci la *Steagul Roșu*, m-am înțeles cu Mateescu să mergem împreună, dar nu numai că n-a venit la ședință, dar nici un telefon n-a dat. Îți spun drept că mi-e penibil acum să telefonez eu. Ea nu vine nici la ședințele de birou.

Alte noutăți nu sunt.

Vremea s-a mai îndreptat, dar e capricioasă ca o femeie răsfățată, ba e lumină, ba întuneric, ceea ce-ți creează o stare psihică proastă, legată de celelalte, bineînțeles.

Mă gândesc cu drag la Dta. Te rog să transmiți tov. Balica și surorilor cele mai sincere salutări. Surorile sunt bine, dar nu circulăm prea mult, liftul este în reparație și așteptăm să fie gata.

Nu mă uita, aștept să ne mai scrii,

Elise

P S. Ai avut succes cu referatul? Ești în aceeași (!) organiz. cu tov. Balica, ți-au dat o muncă concretă? Eu nu mai fac nimic, căci nu sunt dispusă

să adun nici fier vechi, nici să smulg rădăcini prin parcuri. Altă sarcină nu este. Mă mărginesc la participarea la ședințe, așteptând să ne mute. La voi este o atmosferă mai vie?

Cu dragoste,
Elise

29.VI.1972

Dragă Balica,

Să nu crezi că dacă îți răspund cu întârziere înscamnă că te-am uitat. Dar a fost o perioadă de aiureală, care m-a făcut să nu am timp.

În primul rând am avut mult de lucru și scriind două romane deodată, m-am zăpăcit cu Anghelina și Măriuța și alte personaje, cărți care nu știu când vor apare.

Apoi a fost: micro, grupa sanguină, o serie întreagă de ședințe în legătură cu ordinul 20 și multe altele.

Acum avem o ședință extraordinară, la care am fost pe ziua de 26 și nu s-a ținut, neavând prezența reglementară, așa că mâine mergem din nou.

Nu știu ce comunicări au de făcut, probabil să ne citească din ziare ceea ce noi am citit.

Adevărul este că lumea e rea, exemplul Mihalea, care e toată ziua pe stradă, dar nu vine la ședință și alții la fel. Nu știu ce rost au ședințele astea lunare de cartier.

Am vorbit cu dna Marinescu și era necăjită că un fiu al ei a fost accidentat. De tov. Hristescu nu mai știu nimic, Mateescu nici atât. De la Tina am primit o vedere de la [băile] Felix; relațiile diplomatice s-au rupt. De aceea sunt mândră că noi două ne

*Când nu erau înnoroițe sau pline de praf,
străzile orașului erau înzăpezite*

ploaie londoneză care nu se mai sfârșește decât ca să poată reîncepe, cu mulțimi de oameni ascunși sub pelerine și umbrele și antrenați în calvarul circulației pe străzi. Mașini noroite de sus până jos, împrăștiind pe nevinovații pietoni cu stropi de apă murdară care acoperă rigolele străzilor. Închipuți-vă mai ales un cer gri pe care se hlizesc luminile galben murdare ale becurilor, bătându-și joc de bunăvoința edililor care au încărcat bulevardele cu reclame luminoase și pomi de iarnă din becuțe care încearcă zădărnice să dea un aer vesel orașului. Magazinele sunt pline de nimicuri inutile și pot să vă asigure din experiență că dacă cauți ceva, nu găsești. Pe Lipscani, un Moș Gerilă categoric își bate gura toată vremea, propunându-ne, cu un aer de cioclu, cadouri pt. soți și soții și neuitându-i nici pe „copii”. Eroul care se încumetă să treacă din Calea Victoriei pe Magheru, prin Lipscani, merită cu prisosință laurii olimpici, măcar pentru răbdarea de a se lăsa călcat pe

picioare, împins și împuns de zeci de coate, strivit amical de o vitrină sau lovit tot prietenește cu un pachet. Și dacă este atlet complet, va intra într-un magazin (probă hipersportivă), unde va avea satisfacția să admire fețele quasi plictisite ale vânzătorilor care îi vor răspunde „nu avem” sau, dacă are noroc, „nu mai avem”.

Oricum, merită să vezi agitația acestei mulțimi care vrea să cumpere totul într-o singură zi.

Cartierul nostru seamănă câteodată cu o Veneție românească, măcar prin aerul de canale al străzilor. Dar apele se retrag și din Rahova și San Marco a noastră expune noroiul frumos adus cu mare perseverență de roatele basculantelor ce lucrează la șantierele de locuințe. În privința aceasta vă pot spune că lucrările sunt avansate până la genunchiul broaștei și există perspectiva să meargă și mai sus. Câțiva hippies ad-hoc, în cizme speciale, fac plimbări poetice în jurul mormanelor de cărămizi și alte materiale lăsate în plata bunului Dumnezeu și a Sfântului Ploaie.

Grădina noastră este teribil de tristă, cu toată bunăvoința a două achiziții mai noi ale bunicii care încearcă inutil să înveselească atmosfera cu strigătele lor guturale de curci plouate.

Am impresia că m-am întins prea mult cu aceste descrieri, dar am făcut-o din dorința de a vă reda măcar un fragment din ceea ce nu trebuie niciodată să regretați Bucureștiul.

Paul O.

Așa se circula cu mijloacele de transport în comun

A fost odată ca niciodată

DESPRE GOGEA,
VERGEL SAU VERGELAT

Dr. GEORGETA ROȘU

Practica magică de aflare a norocului (în special a ursitei) răspândită atât în Banat și Transilvania cât și în Moldova, Gogea sau Vergelul, este o întâlnire a tinerilor, fete și băieți,

In *Descrierea Moldovei*, Dimitrie Cantemir nota că această practică „este un fel de ghicire” prin care „moldovenii se încumetă să afle norocirea ce se va întâmpla”, iar printre elementele de recuzită menționează și părul de porc. Simbolistica este clară. Porcul, animal viguros care este asociat cu norocul, întruhipa în imagină populară și virilitatea și prolificitatea, fiind cunoscut și ca animal augural, prevestitor de bogăție și fericire.

Petrecerea de Vergel era o sărbătoare a întregii comunități, actanții fiind fetele și feciorii din sat. Scopul sărbătorii era acela de a se cunoaște între ei pentru a se căsători. Feciorii se întâlneau cu o săptămână înainte și stabileau locul unde urma să se țină petrecerea, tocmeau lăutarii și numeau doi chemători și un cămăraș, aleși dintre cei mai harnici și descurcăriți dintre feciori. Aceștia aveau să colinde satul în lung și-n lat, pentru a afla în care case erau fete de măritat, ca să le cheme la petrecere. Tinerii își procurau fiecare nielușe verzi (care simbolizau divinitatea), numite vergele (de aici și numele sărbătorii), și se adunau la gazdă, care purta numele de Gogea, Vestitor sau Vergelator. Din recuzită nu lipseau două vase cu apă neîncepută (străchini, cefe sau găleți), un așternut (lepedeu) sau o copaie. Tinerii petreceau cu muzică și dans și la un anumit moment aruncau inelele în vasele cu apă. Gogea era acoperit cu lepedeau sau copaia, pentru a nu vedea cui aparțineau inelele. Apoi, rostea o incantație în care invoca ajutorul divinității, pentru ca pământul și livezile să dea oamenilor roade bogate în anul care urma să vină. În acest timp, tinerii interpretau un cântec ceremonial,

în care petrec cu cântec și joc, în seara dinaintea Crăciunului sau de Anul Nou. Este un mod de a prezice soarta tinerilor, folosind ca recuzită niște bețe (vergele) și boabe de linte (sau bob).

O pereche de tineri la Vergel, zona Sibiului, la începutul secolului trecut

prin intermediul căruia îi cereau Vergelatorului ajutorul în aflarea ursitei. Acesta urma să scoată inelele tinerilor (simbolul căsătoriei) pe rând, unul din vasul fetelor, unul din cel al băieților. Urma „recunoașterea” proprietarilor acestora, stabilindu-se astfel perechea care avea să se căsătorească.

În Bucovina, feciorii alegeau cu mult timp înainte gazda, pentru a avea destul timp să procure băutura și mâncarea pentru petrecere și să angajeze lăutarii. În seara de Crăciun (în unele locuri de Anul Nou) toată suflarea satului era chemată de sunetele trâmbiței sau ale buciului. Gazda „fi omenea” pe toți cu mâncare și băutură, iar tinerii își aruncau în vasele cu apă inelele sau alte obiecte mici care le aparțineau (nasturi, cercei). Gogea, care stătea într-un colț al camerei, acoperit cu un așternut, nu vedea ale cui erau inelele sau obiectele aruncate în apă. Atingea cu nuiaua marginea vaselor, rostind urarea-colind menită să aducă prosperitate și bogăție în hambare și scotea, pe rând, inelele sau celelalte obiecte aruncate în apă, iar proprietarii și le recunoșteau. Obiectele erau arătate mulțimii prezente, scenele fiind însoțite de glume și bună dispoziție. Fiecare moment „era fixat” în calendar pe lângă un sfânt protector. Primele inele scoase consfințeau prima pereche. Aceștia aveau să fie încredințați primului sfânt în calendarul ortodox, Sf. Vasile. Celelalte perechi urmau ordinea celorlalte sărbători din calendar.

Azi, această practică rituală nu se mai păstrează. A suferit o mutație de funcție rămânând doar o petrecere a tinerilor, cu muzică, dans, bucate alese și multă veselie. ■

menținem de [!] poziții și ne amintim mereu una de alta. Un exemplu de ceea ce ar trebui să fie prietenia...

Noi acum suntem bine, profităm de zilele care nu sunt prea călduroase. Erau niște călduri sufocante. Aici e tare greu cu piața, trebuie să alergi după fructe parcă sunt aduse din Patagonia.

Balica dragă, nu vreau să te plictisesc cumva, dar repet din nou, că mi-a rămas o amintire neștersă de felul cum ne-am înțeles și nu am reușit (nici nu vreau) să te înlocuiesc.

Am luat acum de la bibliotecă 13 volume, din care n-am reușit să citesc nimic, nu am răbdare la pieile roșii etc.

Te rog, din când în când, când dispui de puțin timp, să-mi mai scrii. Ce face tov. Balica și surorile? În calitate de mandatară a surorilor și a mea personal, vă sărutăm și vă dorim numai bine,

Elise

13.VII.1972

Dragă Balica,

Chiar azi am primit scrisoarea și îți răspund fără

întârziere, ca să fii promptă cu sfatul gospodăresc ce mi-ai cerut.

Îmi pare rău că ai avut atâtea necazuri, dar bine că ai scăpat de ele, să fim mulțumiți cu fiecare zi care trece și nu știm de boală.

Azi și-a amintit Rica că tot timpul cât a fost bolnavă ai alimentat-o cu cărți, nici ea nu poate uita.

Și acum în legătură cu frigiderule: După câte știu eu, „ZIL”-ul are același prototip cu „Saratov”, numai că e diferență de capacitate. Mă miră că îl dezgheți cu apă fierbinte, așa scrie în prospect sau e o invenție personală? În legătură cu „Saratov”, am avut un prospect, dar fiind scris în rusește n-am înțeles nimic și nu mai știu ce am făcut cu el. Vara trecută „Saratov”-ul nostru a avut o mică defecțiune și am chemat de la Cooperativă: am nimerit un tehnician foarte bun, care ne-a dat îndrumări prețioase și iată cum procedez: scot din priză și îl las să se dezghețe, cu ușa deschisă, nu durează ore-ore, căci, când gheața s-a muiat, o scot cu mâna de pe congelator, unde formează gheața. În

maximum o oră este gata. Ne-a pus în vedere în niciun caz să nu punem apă caldă sau mâncare caldă, iar după ce îl dezghețăm (în fiecare săptămână), îl uscăm bine cu o cârpă, să nu aibă umezeală. Noi îl ținem la „economic” și când e mai cald la „normal”. Ne-a atras atenția să nu-l punem la altă gradăție, întrucât este amenințat motorul.

Noi suntem foarte mulțumite, e un frigider minunat și surorile au dreptate să-l gospodărească cum o fac.

De Tina nu mai știu nimic, nu i-am dat telefon, pe Mateescu n-o văd deloc, iar de tov. Hristescu nu știu nimic. Spunea că o să ne cheme acolo, dar a făcut bine că nu ne-a chemat.

Aici nimic nou, vremea este instabilă, mai ales după-amiază, te bagă în astenie. M-am dus la „Fortuna” și m-a apucat o ploaie, că am ajuns acasă ciuciulete. Agasantă vreme. Cum e pe la voi?

Aici au început să se găsească fructe, am făcut o cură de caise, acum suntem la piersici și au apărut mere de vară, pe care le mâncăm crude și coapte la cuptor. Ne ferim de carne de porc, dar ne folosim de [casa de comenzi] „Mercur”, care are carne de vacă, deși acum în perioada legumelor facem mai rar comandă.

Ți-am împuiat capul. Te rog să transmiți tov. Balica multă sănătate, la fel și surorilor. Din când în când să ne mai amintim una de alta, să nu rupem legătura.

Multă sănătate la toți,
Elise ■

„Aici e tare greu cu piața, trebuie să alergi după fructe parcă sunt aduse din Patagonia”

Nu călătorește pentru a ajunge undeva, ci numai de dragul călătoriei. Cea mai mare plăcere a vieții este să călătorești

Robert Louis Stevenson

luăm în calcul scrierile rămase mult timp nedescoperite ale lui Michel de Montaigne (*Jurnal de călătorie*), care, pentru a-și pregăti voiajul prin Elveția, Germania și Italia, a studiat intens lucrarea lui Estienne. Dar și numeroasele retipări: între 1552-1568, ghidul lui Estienne a cunoscut 28 de noi ediții. În câteva decenii, alte titluri asemănătoare au început să vadă lumina tiparului.

Odată cu dezvoltarea transportului, atât pe apă, cât și pe uscat, în anii 1840-1860, a apărut o adevărată nouă piață. A fost perioada marilor colecții, inițiate de Karl Baedeker (1801-1859) sau John Murray (1808-1892). În 1827, Baedeker a pus bazele unei edituri care s-a făcut imediat remarcată prin ghiduri bine documentate și atent realizate. La foarte scurt timp distanță, la Londra, contemporanul său britanic a lansat pe piață, în 1836, așa-numita *Red Book* (Cartea Roșie), primul ghid de călătorie prin Olanda, Belgia și regiunea Rinului. La Paris, în 1841, geograful Adolphe Joanne tipărea *Guide Joanne*, cel care, din 1919, avea să intre în uzul tuturor ca *Le Guide bleu* (Ghidul albastru).

Pe lângă orașe, regiunile bine individualizate – din punctul de vedere al formelor de relief – în special, cele montane au devenit, la rândul

lor, atractive. Din 1857, londoniezii puteau să devină membrii primului Club Alpin, urmat, la doar câțiva ani distanță, în 1862, de cel austriac, în 1863, de cel elvețian și italian, iar, în 1869, de cel german. Marea majoritate a acestor asociații au fost înființate ca filiale ale clubului britanic, aristocratic, prin definiție, însă ascensiunea montană a cucerit rapid societatea europeană, rupând orice bariere sociale și punând, astfel, bazele unui nou sport, cu impact enorm.

Pentru vacanță de trei ori ura!

Melbourne, un orașel din ținutul Derbyshire, 22 noiembrie 1808: în familia lui John și a Elizabeth Cook se naște primul copil, botezat Thomas, după numele bunicului matern. Soarta i-a hărăzit însă o copilărie dură, după stingerea din viață atât a tatălui natural, cât și al celui vitreg (Elizabeth recăsătorindu-se la nici un an de la moartea soțului). Thomas a fost nevoit, de mic, să se descurce și chiar să își întrețină familia. Aproape că nu a existat meserie pe care să nu o încerce: ajutor de grădinar, de tâmplar, tăietor de lemne, dar și predicator, iar, mai târziu, preot baptist, tipograf și editor. După ce a văzut, încă din primii ani de

viață, efectele devastatoare produse de consumul excesiv de alcool asupra celor din jur, Cook a devenit unul dintre cei mai aprigi susținători ai campaniilor de promovare a abstenenței.

Mereu pe drumuri, distribuind pamflete sau ținând tirade pline de pilde și îndemnuri moralizatoare, lucrând de colo-colo, de-abia câștigându-și existența, tânărul Thomas nu putea fi însă împiedicat să viseze. Iar am-

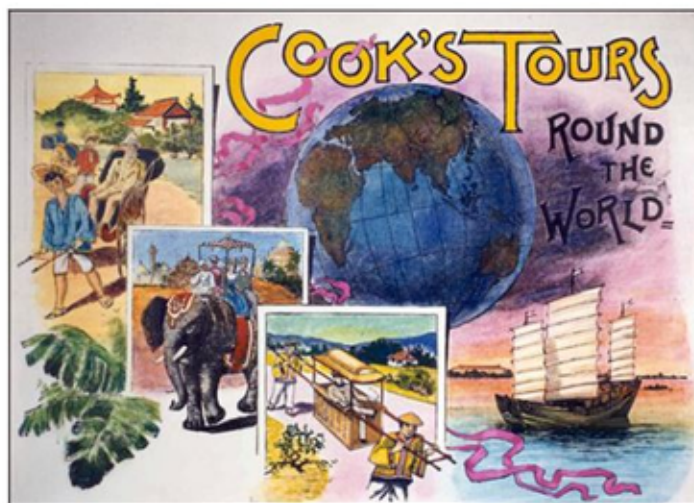
Tineri englezi în vizită la Roma

prenta personală și-a lăsat-o într-un domeniu pe care l-a îndrăgit încă din adolescență: călătoriile. În fond, prima experiență ca organizator de călătorie – strămoș al agentului de turism contemporan! – a venit tocmai în urma unei manifestări antialcool. În 1841, pentru a aduce o cât mai mare audiență la o întâlnire organizată de Biserica baptistă, la Loughborough, și-a pus la

Băile Călimănești la începutul secolului trecut

VOIAJE... VOIAJE

Un afiș al agenției de turism Cook și primul sediu al acesteia din Londra

THEO STĂNESCU-STANCIU

Pachete turistice, rezervări on-line, agenții de voiaj și cât mai multe oferte, care mai de care mai atractive sau mai personalizate. Alegem o destinație pentru că ne-o recomandă un prieten sau pentru că e la modă. Oricum, din ce în ce mai mulți dintre noi îi lăsăm pe alții să ne planifice vacanțele. Dar oare plecăm pentru a descoperi, pentru a evada sau doar pentru a mai bifa o nouă căsută pe harta imaginară a lumii noastre?!

Dacă, pe la 1800, turistul era perceput ca o ființă ciudată, „un biped nomad, care aduce prin picioare cu cerbul, prin alură și insistență cu coșofana și cu maimuța prin înclinarea aproape naturală spre imitație” (jurnalul și scriitorul francez Maurice Alhoy, 1802-1856, *La Physiologie du voyageur*, Fiziologia călătorului, 1847), astăzi, țări întregi își construiesc economia în cea mai mare parte numai pe turism, dorințele călătorului consumator devenind lege.

Noțiunea în sine de turism a fost generată de epoca romantică, însă plăcerea călătoriei probabil că nu are o vârstă bine determinată sau, cel puțin, una istorică! Pe lângă mult mai bătrânul

pelerinaj cu scop religios, atestat încă din cele mai vechi timpuri, odată cu Umanismul, rolul cultural și-a făcut din ce în ce mai vizibil loc. Schimbul de informație, nevoia de nou, de cunoaștere, dar și arta conversației în sine l-au făcut, de pildă, pe un Erasmus din Rotterdam să bată Europa la pas, pentru a-și întâlni confrății, precum Thomas Morus în Anglia, sau a vizita locurile despre care aflase doar din cărți. Alții, precum literatul francez Joaquim de Bellay (1525-1560), întemeietorul, alături de Pierre de Ronsard (1524-1585), al școlii poetice La Pléiade, au decis să pornească la drum pentru a se apropia cât mai mult de autorii și istoria antică.

A călători - o aventură!

La începuturile sale, voiajul a reprezentat cu adevărat o aventură. Distanțe greu de străbătut, în condiții cel mai adesea vitrege, nu numai în ceea ce privea starea drumurilor, ci și cunoașterea traseelor sau a posibilităților de adăpost peste noapte sau în perioadele neprielnice.

Cu adevărat revoluționară s-a putut considera astfel apariția, în 1552, în Franța, a *Ghidului drumurilor franceze*, aparținând unuia dintre cei mai cunoscuți călători ai vremii, medicul, astronomul, filologul și istoricul Charles Estienne (1504-1564).

Eficacitatea i s-a dovedit destul de rapid, dacă ar fi să

Călătoria este propria ei răsplată

Proverb chinezesc

puteau permite să călătorească, de cele mai multe ori, pentru prima dată. Cook credea că orice drum departe de casă, orice experiență, te împlinește. Cei care nu au avut norocul să beneficieze de o adecvată educație școlară, asemenea lui, pot numai astfel să elimine prejudecățile, bigotismul și chiar să-și ofere o alternativă mult mai sănătoasă de a petrece timpul liber, în detrimentul cărciumilor, al jocurilor de noroc sau al caselor de toleranță.

Dar, ce i-a adus, din partea celor mai puțin înstăriți, elogii, a trezit dure critici în rândul clasei avute, care simțea că își pierde, astfel, fostul apanaj. Voiajul în străinătate sau chiar la țară, departe de orașul zburcumat, devenise accesibil aproape oricui!

În 1872, în plină ascensiune, Thomas și-a luat ca partener de firmă pe unicul fiu,

John A. Mason Cook, fondând agenția care, de atunci, a devenit marcă de prestigiu: Thomas Cook și Fiul. Însă, din păcate, ce ar fi putut deveni o adevărată împlinire pentru tată, care avusese parte de o viață de familie greu încercată (moartea unei fiice, depresia și, apoi, decesul soției), s-a transformat într-o dezamăgire de proporții. Bătrân, cu probleme de sănătate din ce în ce mai mari (în special legate de pierderea treptată a vederii), s-a simțit dat la o parte de mult mai tânărul fiu și a decis să se retragă și să se reîntoarcă în ținutul Leicester, unde și-a petrecut ultimii ani din viață, departe de zgomotul lumii.

Moștenirea i-a prins aripi. Spre 1888, agenția și-a deschis primele filiale în jurul lumii, inclusiv în Australia și Noua Zeelandă. Un an de mare succes s-a considerat a fi 1890, când birourile sub sigla sa au vândut 3,25 milioane de tichete! Din nefericire, ce i-a adus succes – excursiile spre Orientul Mijlociu și Palestina

i-a grăbit și moartea. În 1898, pe când pregătea vizita împăratului german Wilhelm al II-lea în acele locuri, John Cook a contactat virusul dizenteriei și și-a găsit sfârșitul în cursul anului următor.

Exemplul familiei Cook a fost preluat cu repeziciune. În Germania, de pildă, au apărut asemenea agenții de turism: la Stuttgart, în 1842 – Rominger; la München, în 1889 – Schenker & Co; la Breslau, în 1863 Frații Stangen.

Începuse era turismului în masă. Multe locuri aparte ale Europei deveneau, încetul cu încetul, cunoscute. S-au dezvoltat întregi zone, au apărut

Planurile bizare de călătorie sunt lecții de dans date de către Dumnezeu

Kurt Vonnegut Jr.

hoteluri, cabane, drumuri, poteci marcate, adăposturi, forme speciale de transport... Turistul nu a mai fost o pasăre rară, ci un personaj dorit, așteptat, producător de venituri. „Pe an ce trece, se văd din ce în ce mai mulți excursioniști pe cărările Alpilor și Pireneilor; numărul lor crește de la zi la zi, locurile altădată necunoscute devenind adevărate drumuri de promenadă. Localnicii nu mai au decât o singură ocupație: să hrănească, să stingă setea sau să adăpostească valurile de turiști” – se putea citi, la sfârșitul secolului trecut, în Pierre Larousse, *Marele Dicționar Universal al secolului al XIX-lea*, în 15 volume, 1866-1876. ■

... și „mitraliind” cu aparatele foto

bătaie talentele: a negociat organizarea unei garnituri speciale de tren de la recent înființata companie „Midland Counties” (1839), care să transporte, la 5 iulie 1841, 540 de persoane, de la Leicester la Loughborough, pe o distanță de aproximativ 18 km, pentru un cost de doar un șiling pe călător, preț în care au fost incluse o gustare și, bineînțeles, nelipsitul ceai de la ora 5!

Următorii ani i-au adus din ce în ce mai multă experiență și renume. Pe lângă de-acum

A călători – un exercițiu profitabil

Michel de Montaigne

obișnuitele deplasări cu ocazia manifestărilor religioase sau a școlilor de vară pentru copii, încetul cu încetul, și alte tipuri de călătorii au intrat pe lista sa de oferte. Deplasarea de la Leicester la Liverpool, organizată la 4 august 1845, i-a furnizat cu adevărat și primul profit financiar destul de mic însă. Un an mai târziu, Thomas Cook a lansat și o nouă piață: excursiile în afara Angliei, în special în Scoția, un tărâm ce l-a captivat și a rămas, până în ultimii ani de viață, una dintre destinațiile sale favorite. Pentru marea majoritate dintre primii săi pasageri era întâia dată când părăseau tărâmurile natale și chiar călătoreau pe o distanță atât de lungă, cu trenul.

Banii se strângeau greu, mai ales când doreai să îți extinzi afacerea cu rezezi-ciune. Intrepridul Cook ajunsese aproape la un pas de faliment. O nouă ocazie i-a

schimbat, încă o dată, destinul! În 1851, i s-a oferit șansa de a organiza călătoria cu trenul și cazarea tuturor vizitatorilor așteptați la Marea Expoziție organizată de Prințul Albert. În cele șase luni, cât a durat manifestarea, considerată una dintre cele mai mari și importante pe care le-a văzut Regatul Unit vreodată, Thomas Cook a transportat peste 150.000 de persoane. Până atunci, mulți dintre cei care trăiau în provincie nu făcuseră decât arareori deplasări pe o rază mai mare de 30 km de orașul natal. Marea majoritate nici măcar nu văzuse vreodată Londra și chiar îi era teamă să o descopere singură, la pas. Cu atât mai mult, pentru tinerele și femeile neînsoțite tururile organizate au devenit soluția ideală.

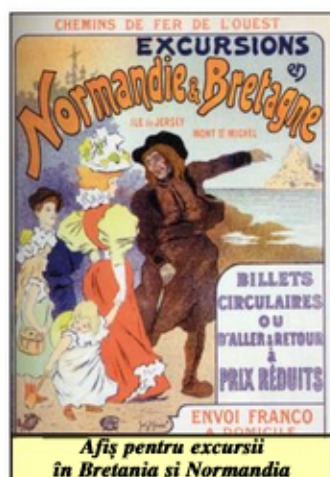
Întoarcerea în ținutul natal

Înspre 1855, sub numele lui Cook, turiștii britanici aveau să depășească granițele imperiului, de la Leicester la Calais – cu ocazia

unei excursii prilejuite de Marea Expoziție de la Paris. A urmat „marele tur circular al Europei”. După 1860, turiștilor englezi li se deschideau și alte destinații: Elveția, Italia, spectaculosul Egipt sau înde-

Lumea este o carte, iar cei care nu călătoresc nu pot citi decât o pagină din ea

Sfântul Augustin

părtatele State Unite ale Americii. Acum, Cook a venit cu noi invenții: așa-numita „călătorie pe cont propriu inclusiv”; datele ți le alegeai singur, iar agenția te taxa pentru drum, mâncare și cazare pentru o perioadă fixă stabilită

din timp, pe o rută, dar îți oferea și cuponul de reducere, un cartonaș detașabil, care putea fi folosit atât în hotelurile, cât și în restaurantele aflate pe propria listă de colaboratori.

Discounturile oferite pentru călătoria în grup au deschis posibilitatea voiajului de plăcere pentru categorii mult mai largi de oameni. Chiar și cei din clasa de mijloc sau muncitorii mai înstăriți își

culturii micenienne), iar din nepoții săi Ion și Aheos provin *ionienii* și *aheii*. Și aceste patru denumiri etnice reprezintă tot niște eponime.

Numărul mare de cetăți grecești din bazinul Mediteranei și al Mării Negre a ajuns la o solidă unitate politică în fața barbarilor datorită unității de limbă și prin raportarea la același ideal uman: omul este măsura tuturor lucrurilor. Vechii greci idealizau frumusețea trupului omenesc, spre deosebire de creștini, care au idealizat sufletul.

Elisabetan se numește un stil din Renașterea engleză, dezvoltat în timpul reginei

Teatrul „Globe“

Elisabeta I, caracterizat prin adăugarea unor elemente eterogene pe fondul tradiției gotice anterioare. La originea cuvântului este numele Elizabeth, purtat de regina Angliei și Irlandei de Nord (1558-1603), din dinastia Tudor. De numele ei se leagă restabilirea Bisericii Anglicane, expansiunea colonială a Angliei (a fondat Companiile Indiei

lor Orientale, în 1600), precum și lupta Provinciilor Unite împotriva Spaniei („Invincibila Armada“ a spaniolilor a fost distrusă în 1588). A încurajat înflorirea artelor și a literaturii. Teatrul ocupa la Londra un loc de seamă (în vremea sa s-a construit celebrul teatru „Globe“, unde Shakespeare și-a prezentat majoritatea pieselor). La modă era un limbaj întortocheat; femeile cultivau *eufemismul*, un stil artificial numit astfel după numele *Eupheus*, roman al scriitorului englez John Lyly (1554-1606). Cuvântul *elisabetan* are prima atestare în *Gazeta literară* (1968) și a fost împrumutat din franceză. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 ianuarie 2015, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine a fost însărcinat cu construcția portului și șantierului naval de la Herson (Kherson)?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna octombrie 2014 este:
Anghel Saligny

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Ion Ceaușu**, din **Râmnicu Vâlcea**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2015.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

Pastila de cuvinte

Eponimele se creează, așa cum am arătat, cu ajutorul figurii de stil numite antonomază, care presupune trecerea unui nume propriu în categoria numelor comune; de aceea, cele mai multe eponime sunt substantive. Numeroase eponime sunt identice ca formă cu numele propriu din care provin, de exemplu cuvântul *delon* (Magazin istoric, nr. 4/2007), creat în limba română pentru a denumi un tip de palton de blană asemănător cu cel purtat într-un film de actorul francez Alain Delon. Prin lărgirea sferei semantice a conceptului, în clasa eponimelor au fost incluse și substantivele sau adjectivele derivate de la un nume propriu. Ambele tipuri de eponime vor fi ilustrate prin exemplele discutate în continuare.

ALTE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Browning înseamnă „revolver cu încărcător automat”. Cuvântul are la origine numele inventatorului acestei arme, John Moses Browning (1855-1926), american născut în statul Utah, S.U.A. Arma a fost patentată în 1896 în Belgia și a făcut parte și din dotarea armatei române. Cuvântul a ajuns la noi foarte probabil din fr. *browning*. Este înregistrat prima dată în DEX (1975).

Colt se numește un anumit tip de revolver sau de pistol. Cuvântul are, în română, origine multiplă, fiind considerat în dicționare drept un împrumut din engl. *colt* sau din fr. *colt*. La originea acestui termen este numele industriașului american Samuel Colt (1814-1862), care a înființat o fabrică de arme în 1835. După ce acesta și-a patentat invenția, *coltul* a fost folosit mai ales în războiul mexican (1846-1848). Arma a fost adoptată apoi de marina regală britanică, iar o versiune modificată a sa a fost folosită

în armata și marina americană până în 1945. Cuvântul *colt* apare înregistrat în română tot în DEX, deși circula deja în limbă, în special în traduceri filmelor cu cowboy.

Elenism este denumirea unei perioade din istoria și civilizația popoarelor din bazinul Mării Mediterane (cuprinsă între epoca lui Alexandru Macedon și cucerirea imperiului său de către romani), care se caracterizează prin amestecul formelor grecești de organizare politică, culturală și religioasă cu cele orientale. Termenul a fost împrumutat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea din neogreacă, franceză sau germană. La originea sa îndepărtată se găsește numele propriu Hellen din mitologia greacă; fiu al lui Deucalion și al Pirei, acesta a fost regele

cetății Ftia din Tesalia. Se presupune că din el au descins toți grecii sau elenii (gr. *Hellenos*) din cele patru triburi: din fiii săi Eol și Doros provin *eolienii* și *dorienii*, populația care a migrat din nord-vestul Peninsulei Balcanice și s-a stabilit în Peloponez, în Grecia insulară și în Asia Mică (invazia dorienilor a marcat declinul

Samuel Colt și un pistol automatic Colt

preluat de KGB. A fost rapid identificat în persoana lui Harry Houghton, un funcționar trimis acasă din cauza abuzului de alcool. Houghton nu avea acces direct la secrete, dar amanta lui, care lucra la arhivă, îi furniza documente secrete. În iulie 1960, o echipă de supraveghere i-a urmărit la Londra și i-a observat întâlnindu-se cu un personaj – identificat apoi ca fiind Gordon Lonsdale –, pe o bancă lângă gara Waterloo. Au urmat și alte întâlniri. Toate cazurile anterioare de spionaj investigate implicaseră agenți de informații sovietici din rezidențele KGB și GRU din Londra. Investigarea lui Lonsdale a scos la iveală că el era un „ilegal”, pe numele adevărat Konon Trofimovici Molodii. Era primul caz în care serviciile britanice aveau de-a face cu o rețea de spionaj creată de un „ilegal”.

Molodii, fiul a doi savanți, fusese ales de tânăr pentru activitatea de ofițer de informații. În 1932, la vârsta de numai 10 ani, fusese trimis să locuiască cu o mătușă în California, unde a și urmat școala la San Francisco. S-a întors la Moscova în 1938. Din 1951 a început pregătirea pentru a deveni ilegal. Peste trei ani a fost trimis să își facă o identitate falsă în Canada. A fost aleasă cea a lui Gordon Arnold Lonsdale, născut în Ontario, 1924, emigrat de copil, cu mama de origine finlandeză, în U.R.S.S., și mort în 1943. În 1955, a mers la Londra și a pus la punct prima rezidențură ilegală din Marea Britanie. În 1960, pe când era plecat din Anglia, MI5 a obținut permisiunea să îi deschidă caseta pe care o închiriasse la o bancă. S-a descoperit o brichetă în care avea ascunse coduri de unică folosință, alte documente compromițătoare. Au găsit și o fotografie în care apărea discutând cu

Lonsdale și soția ofițerului care se ocupa de cazul lui. A urmat o anchetă rapidă și s-a descoperit că ofițerul închiriasse un apartament unui diplomat canadian, care urma cursuri la School of Oriental and African Studies și care îi invitase la o petrecere, unde fusese și Lonsdale, care făcuse fotografii.

După revenirea lui Lonsdale în țară, a fost continuată supravegherea lui. A fost ob-

servat intrând într-un anticariat al soților Peter și Helen Kroger. Abia după arestarea lor și compararea amprentelor s-a putut stabili că erau, de fapt, Morris și Lona Cohen, cei care lucraseră în rețeaua sovietică ce furase secretele atomice din Statele Unite. Refugiați în U.R.S.S. în 1950, după arestarea lui Fuchs (*Magazin istoric*, nr. 5/2014), au fost pregătiți ca operatori radio și trimiși în Marea Britanie. La 4 ianuarie 1961, Goleniewski a defectat în Berlinul de Vest. Britanicii s-au temut că, din precauțiune, sovieticii puteau să-i

retragă pe Lonsdale și soții Kroger. La 7 ianuarie 1961 Lonsdale și amanta lui Houghton au fost arestați în flagrant. Au fost arestați și soții Kroger.

Incă din noiembrie 1959, Goleniewski informase CIA că KGB avea un agent infiltrat în SIS. În final a fost identificat George Blake. Acesta se născuse la Rotterdam, dintr-un tată naturalizat britanic (evreu sefard din Istanbul) și o mamă olandeză. În timpul războiului servise în rezistența olandeză și în Marina britanică. Din 1944 se alăturase SIS. Vărul său, cofondator al partidului comunist egiptean, a avut o mare influență asupra lui, de care serviciul nu a știut. În 1948, Blake a fost trimis în Coreea de Sud, sub acoperire diplomatică. A fost internat de nord-coreeni

Konon Trofimovici Molodii
citind o carte care-i povestește isprăvile

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Premierul britanic se supără când MI5 arestează un spion sovietic
 ● Sprijinul „verișorilor“ americani ● Prima rețea creată în Marea Britanie de un „ilegal“ ● El, ofițer SIS, vărul, cofondator al partidului comunist egiptean ● Șeful FBI: și Hristos a avut un trădător printre cei 12 apostoli ● Ministrul, prostituata și spionul ● Urmărit de MI5, folosit de Foreign Office ● Ceea ce ministrul de Interne și directorul MI5 nici măcar nu au îndrăznit să discute

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Probabil că la întrebarea care a fost cel mai cunoscut scandal de spionaj din Marea Britanie în anii '60, cei mai mulți ar răspunde: afacerea Profumo.

În realitate, anii '60 ai secolului trecut au fost, pentru serviciile secrete britanice, începutul unei adevărate paranoia, care a mers în final până la suspectarea oamenilor din fruntea instituțiilor că ar fi fost agenți sovietici. Era efectul pervers al descoperirii „rețelei celor cinci“ de la Cambridge (Magazin istoric, nr. 8-12/1996; 1/1997; 6/2014). Sovieticii reușeau să blocheze într-o măsură activitatea serviciilor secrete britanice, prin „sindromul cârțiței“: toată lumea suspecta pe toată lumea.

Serviciul de securitate internă al Marii Britanii nu avea o relație prea bună cu prim-ministrul conservator Harold Macmillan. Acesta ura scandalurile cu spioni. Considera că astfel de subiecte nu trebuia să fie dezbătute în public. În 1962, după arestarea unui spion al Moscovei, Vassall, reacția lui Macmillan către directorul MI5 a fost: „Trebuie să descoperi un spion, să îl controlezi, dar niciodată să nu îl arestezi... Va urma un scandal teribil în presă, o dezbateră în Camera Comunelor și

probabil Guvernul va cădea. De ce naiba a trebuit «să pui mâna» pe el?»

Principalele succese obținute de britanici în lupta contra spionajului sovietic au venit în urma unor informații date de colegii americani. Un ofițer polonez de informații, Michal Goleniewski, fusese recrutat de CIA sub numele de cod „Sniper“. El a informat că un funcționar din biroul atașatului naval britanic la Varșovia fusese recrutat de serviciile secrete poloneze. După revenirea la Londra, fusese

din nou ca un canal neoficial de comunicare, de data aceasta de ruși.

MI5 nu a știut de relația lui Profumo cu Keeler până în ianuarie 1963. La sfârșitul lunii martie 1963, ministrul de Interne îi întreba pe cei de la MI5 dacă era adevărat zvonul potrivit căruia ei i-ar fi trimis, în 1961, soției lui Profumo scrisori anonime prin care o informau despre relația soțului cu Keeler, în speranța că îl vor determina să nu o mai vadă, căci erau îngrijorați că ea se întâlnea și cu Ivanov. Hollis a susținut sus și tare că MI5 nu investiga niciodată scandaluri politice sau sexuale, decât dacă constituiau o amenințare la adresa securității naționale. Afacerea Profumo nu fusese niciodată așa ceva.

La 3 iulie 1963, Ward a fost trimis în judecată pentru că conducea o rețea de prostituție. A pretins că, de fapt, era victima unui complot care îl viza pentru rolul jucat în criza rachetelor. A luat o supradoză și a murit înainte să se pronunțe sentința.

A existat totuși o informație, controversată – consideră Christopher Andrew, autorul volumului *The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* (Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5, Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp.) –, provenită de la un agent dublu al Occidentului care lucra în serviciile de informații sovietice. La 14 iunie 1963, la nouă zile după demisia lui Profumo, agentul a raportat că l-a auzit pe un alt ofițer sovietic spunând că sovieticii au primit, de fapt, informații importante provenite de la Profumo, prin Keeler, cu care Ivanov stabilise o relație și în al cărei apartament instalase chiar aparatură de înregistrare. Se poate ca afirmația acelui ofițer să se fi bazat pe speculații foarte improbabile. Ivanov era ofițer GRU și este

puțin probabil ca rapoarte detaliate ale lui să fi ajuns la rezidentura KGB, unde se afla sursa. Dar atunci, informația a fost luată foarte în serios și transmisă procurorului general al S.U.A., Robert Kennedy, pentru a fi transmisă fratelui său, președintele Kennedy, care urma să se întâlnească cu premierul Macmillan. Se poate ca Robert să nu îi fi spus fratelui și de aceea nu a aflat Macmillan. Nici Hoover nu a informat MI5, pentru că se temea că serviciul

era ca o strecurătoare. Abia în 1966 a fost informat ofițerul de legătură al MI5 de la Washington.

Un an mai târziu, noul guvern conservator, condus de Alec Douglas-Home, a fost amenințat de un nou scandal sexual. La 19 iulie 1964 *Daily*

... și cea din cauza căreia a trebuit să demisioneze

Mirror publica un articol despre „fotografia pe care nu îndrăznim să o tipărim”. Se spunea că erau înfățișați un politician proeminent din Camera Lorzilor și liderul celei mai mari rețele de prostituție din Londra, care erau amanți. Peste trei zile, publicația germană *Stern* anunța și numele celor doi: Lord Boothby și Ronnie Kray, un psihopat homosexual. MI5 considera că nu era vorba de vreo amenințare la adresa securității naționale, pentru că cei doi parlamentari nu aveau acces la informații clasificate. Dar unii membri ai guvernului s-au temut că putea izbucni un nou scandal Profumo. Boothby a dat în judecată *Daily Mirror* și a obligat ziarul să își ceară scuze și să-i plătească 40.000 lire sterline despăgubire. În felul acesta presa nu a mai continuat cu dezvăluirile. Scandalul s-ar fi putut dovedi mult mai grav pentru Guvern, căci atât directorul MI5, cât și ministrul de Interne, care au discutat despre implicațiile cazului la 22 iulie 1964, știau ceea ce nici măcar n-au abordat în cursul întrevederii: Boothby era amantul de multă vreme al lui Lady Dorothy Macmillan, soția fostului premier britanic.

(Va urma)

după invadarea Coreei de Sud. În 1951 a stabilit un contact cu KGB, declinându-și identitatea de ofițer SIS. S-a oferit să lucreze pentru sovietici și a primit numele de cod „Diomid“. A fost considerat atât de important, încât doar controlorul lui îi știa identitatea în rezidența de la Londra. Arestat, Blake a mărturisit rapid că lucra pentru sovietici. Britanicii s-au temut de reacția lui J.E. Hoover când aveau să îi comunice că avuseseră în SIS, vreme de 10 ani, un spion sovietic, dar succesul operațiunii Lonsdale, în care fuseseră condamnați și doi cetățeni americani, l-a înmuiat pe șeful FBI, care s-a mărginit să spună: și „Hristos avusesse un trădător printre cei 12 apostoli“. Blake îi ajutase pe sovietici să lichideze agentura occidentalilor din R.D.G., în anii 1953-1955 și să descopere tunelul săpat în Berlin pentru

interceptarea convorbirilor autorităților sovietice. Interesant este că, după avertismentul lui Blake, KGB s-a îngrijit să își protejeze propriile comunicații, dar nu a alertat GRU sau forțele armate.

La 8 iulie 1961, la o petrecere dată de Lord Astor la vila sa cu piscină, ministrul Apărării al Marii Britanii, John Profumo, a cunoscut o prostituată de 19 ani, Christine Keeler. Profumo era căsătorit cu actrița Valerie Hobson. Relația lui Profumo cu Keeler nu a durat foarte mult, se pare. Dar în decembrie 1962, în urma unui incident armat, în care au fost implicați doi bărbați, aflați și ei în legătură cu Keeler, presa a început să se intereseze de domnișoară. Așa a ajuns la ministrul Apărării, dar a descoperit că între clienții ei se număra și adjunctul atașatului naval sovietic la Londra, un domn Ivanov. Cum

în Marea Britanie presa nu se amestecă în viațile particulare ale politicienilor și de teama unor procese care aduc condamnări la plata unor mari sume de bani, izbucnirea scandalului a fost amânată până în martie 1963. Atunci, un parlamentar laburist, protejat de imunitatea parlamentară și invocând aspecte ce țineau de securitatea națională, a cerut explicații privind legătura lui Profumo cu Keeler, care era implicată și într-o relație cu Ivanov. Profumo a declarat în Camera Comunelor că o cunoștea pe Keeler, dar nu avusesse vreo relație intimă

cu ea. La 5 iunie însă, el a fost obligat să admită că mințise Parlamentul, o faptă de neiertat în Marea Britanie. A demisionat din toate funcțiile. Înainte, îi mărturisise greșeala soției, care a rămas alături de el. Profumo a fost apoi voluntar la Toynbee Hall (averea personală îi permitea acest

John Profumo...

lucru), o instituție de caritate din Londra, unde a curățat toaletele, până în ziua în care i s-a propus să se ocupe de strângerea de fonduri. A murit în 2006, respectat de toată lumea.

Atenția MI5 fusese atrasă până atunci mai mult de un alt personaj, Stephen Ward, pentru relațiile sale cu Ivanov și faptul că discutasă cu prințesa Margareta. Contactat de un ofițer al MI5, nu a ascuns relația cu Ivanov. Dar ofițerului nu i s-a părut că ar prezenta vreun interes pentru serviciu. Profumo a fost avertizat să îl evite pe Ward. Surpriza pentru MI5 a venit atunci când a descoperit că, fără știrea lor, Ministerul de Externe îl folosea pe Ward, datorită legăturii cu Ivanov, ca un contact neoficial cu Ambasada sovietică, cu aprobarea ministrului de Externe și a subsecretarului de Stat permanent. MI5 a avertizat FO, dar avertismentul nu a fost luat în seamă. În timpul crizei rachetelor cubaneze, Ward a fost folosit

goane. S-au mai pregătit: torturi – 30.000 bucăți; tortulețe 34.000; cozonaci 28.000 kg; foi de plăcintă 37.000 kg; 500.000 prăjituri; 19.000 bucăți înghețată specială și câteva mii de kilograme de frișcă.

Sfârșitul de an aduce și alte statistici pentru bucureșten. În Capitală funcționează 109 cinematografe, 17 teatre și 100 de librării. Traseele tramvaielor, autobuzelor și troleibuzelor din Capitală măsoară, însumat, 760 km. Gara de Nord și-a îndeplinit planul: au trecut prin gară, de la 1 ianuarie, un număr de călători mai mare decât populația țării.

Lumea se pregătește de Revelion, dar vremea este mai curând de toamnă târzie. La 24 noiembrie citim pe prima pagină a *Scânteii*: „Toți bucureștenii care s-au uitat ieri dimineață pe fereastră, înainte de a ieși din casă, au fost martorii celui mai autentic decor de iarnă: o ninsoare abundentă se cernea peste orașul care îmbrăcase mantia albă”. Dar nu avea să dureze. În câteva zile curenți oceanici aduceau o încălzire treptată a vremii. Iar la 30 decembrie, lumea se întreba dacă a venit primăvara. Vremea frumoasă din ultimele două zile, cu ploi căldute, asta sugera. Să mai notăm că în noaptea de 18/19 decembrie a avut loc o eclipsă totală de lună.

Altfel, viața curge și cu bune, și cu rele. La Stația de Salvare București, timpul mediu de intervenție s-a redus de la 19 la 12 minute, asta și datorită introducerii pe 25 de mașini a stațiilor de emisie-recepție. S-a extins gama mașinilor de spălat cu modelele „Albalux” 2 (cea mai completă: încălzește apa, spală, limpezește și stoarce rufe), 4 și 5. S-a lărgit lista produselor care se vând cu plata în rate: ra-

*Un personaj mult îndrăgît de copii,
Baronul von Münchhausen,
interpretat de Nicolae Gărdescu*

cilor de locomotivă. Pe Valea Prahovei s-a luat deja măsura interzicerii sirenelor de locomotivă, în urma sesizărilor oamenilor muncii veniți la odihnă.

In numeroase magazine alimentare din Capitală s-au înființat raioane pentru desfacerea produselor semipreparate. Dar multe dintre aceste produse (plăcintă cu mere și cu brânză, ștrudel) se găsesc în același magazin și la raionul de dulciuri, astfel că rămân nevândute. Restul produselor revin stereotip în listă: carne tocată, sarmale în foi de vișă sau de varză, maioneză, salată de boeuf, câteodată șnițel. În total, cel mult zece semipreparate.

Cumpărarea unui televizor și instalarea lui se putea dovedi o aventură. Te duci la magazin, unde prospectele diferitelor aparate, ce pot fi consultate, sunt legate cu o sfoară. Cel al aparatului „Cosmos-3”, pe care ți-l dorești, nu este printre ele, dar vânzătorul ți-l poate scoate de sub tejghea, dacă înțelegi corect aluzia: „Știi, pentru dumneavoastră...!” Încerci să îl parcurgi, dar nu înțelegi mai nimic. Nu ai absolvit Facultatea de

*Piesa lui Bertolt Brecht, pusă în scenă
în regia lui Liviu Ciulei,
la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra”,
cu Rodica Tapalagă, Toma Caragiu
și Margareta Pâslaru*

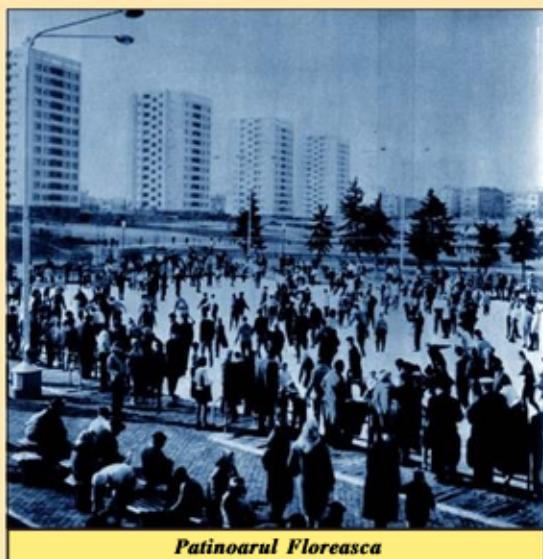
ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Un interval cu multe aniversări. La începutul lunii noiembrie sunt marcați 20 de ani de la apariția ziarului *Scânteia tineretului* și de la înființarea Editurii Politice, iar spre sfârșitul lunii 100 de ani de la crearea C.E.C. (ministrul de Finanțe Aurel Vijoli scrie un articol pe tema asta în *Scânteia*) și tot atâția de când funcționează Liceul „Kretzulescu”. Luna următoare debutează cu dezvelirea, la 2 decembrie, a unei plăci memoriale pe casa din strada Elefterie, nr. 54, în care a locuit actorul Velimir Maximilian (1882-1959). La 29 decembrie, Academia îl sărbătorește pe academicianul Andrei Țetea, care a împlinit vârsta de 70 de ani.

La 24 decembrie, la Palatul R.P. Române, are loc ședința de constituire a Consiliului Național al Frontului Democrației Populare, al cărui rol este să organizeze pregătirea și desfășurarea campaniei electorale pentru apropiatele alegeri pentru Marea Adunare Națională și sfaturile populare. Au luat parte reprezentanți ai P.M.R., sindicatelor, organizațiilor cooperatiste, de tineret, copii, asociații obștești. A doua zi, președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, l-a primit pe ambasadorul S.U.A., William A. Crawford, care și-a prezentat scrisorile de acreditare. În sfârșit, presa anunța, la 19 decembrie, modificarea duratei serviciului militar obligatoriu: un an și patru luni, cu excepția Marinei, unde este de doi ani. Absolvenții instituțiilor de învățământ superior satisfac stagiul militar timp de opt luni.

Continuă procesul de dezgheț ideologic, început cu *Declarația din aprilie* (*Magazin istoric*, nr. 4/2014). În a treia decadă a lui noiembrie apare în librării volumul *Karl Marx. Însemnări despre români*, ediție realizată de academicianul Andrei Țetea și S. Sch-

wann. Erau incluse pagini de critică aspră a părinților marxismului la adresa politicii țariste față de Principatele Române. La jumătatea lunii, în sala Institutului de Istorie al Academiei, prof.univ. Mihai Berza a evocat personalitatea lui Nicolae Iorga. Dar nu trebuie exagerat. La 12 noiembrie, *România liberă* publică un articol semnat de Petre Beraru, care critică un articol al prof.univ. Tudor Bugnariu, membru corespondent al Academiei R.P.R., și Traian Herseni, apărut în *Contemporanul*. I se pare autorului criticii că cei doi ar fi descoperit prea multe aspecte pozitive în activitatea Școlii sociologice a lui Dimitrie Gusti.

Patinoarul Floreasca

La 11 decembrie bucureștenii sunt anunțați că au sosit primii brazi în piețe. Peste 8.600 de bucureșteni vor petrece revelionul în 42 de unități de alimentație publică. Cu această ocazie își va începe activitatea restaurantul „Mediaș”, din Piața Iancului. Cineva are curiozitatea să calculeze că diferitele soiuri de vin aduse și vândute în București, în pregătirea Revelionului, ar însuma o garnitură cu 300 de va-

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Iată un alt fragment din ampla analiză a situației refugiaților români după Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început să publicăm acest document în Magazin istoric, nr. 5/2012, grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU, cărora le mulțumim și pe această cale.

După schimbarea legii de emigrare din Canada, în 1950, în urma lipsei mâinii de lucru în anumite câmpuri, aceasta a devenit mai liberală, ușurând condițiunile de intrare pentru muncitorii specializați, mai ales în munca mecanică, în legătură cu lucrările de apărare națională, în agricultură, mine și exploatare de păduri. Posibilitățile de emigrare în vederea colonizărilor agricole au rămas pentru moment închise din cauza lipsei de fonduri și a lipsei unui grup compact și omogen pregătit pentru munci agricole.

Emigrările românilor în Canada au mai fost făcute cu ajutorul și insistențele primilor refugiați ajunși în această țară, care, la rândul lor, au făcut propagandă între româno-canadieni și prietenii ce au reușit între timp să și-i facă între cetățenii canadieni. Aceasta cu atât mai mult cu cât posibilitățile de plasare au devenit paralele cu necesitățile lucrărilor de apărare națională din ce în ce mai ușoare.

La un moment dat, Canada apărea românilor ca singura posibilitate de emigrare după închiderea acțiunii de reasezare în Statele Unite. Era o ușurare pentru refugiații români în Europa să știe că au o posibilitate deschisă pentru cazul când evenimentele i-ar determina să plece de pe vechiul continent. Este ușor de închipuit dezolarea refugiaților când, la 15 septembrie 1951, Canada și-a restrâns posibilitățile de emigrare și anume: Birourile de emigrație nu mai acordă vize pe baza contractelor de muncă semnate de un patron canadian, decât în următoarele cazuri: a) dacă cererea este făcută în favoarea unei rude apropiate (tata, mama, frate, soț, soție, copil);

b) cerere făcută în favoarea unui logodnic sau logodnică în vederea căsătoriei; c) cerere făcută în favoarea unei persoane cunoscută personal de către patronul canadian.

Orice altă cerere de emigrare trebuie să fie făcută la consulatul țării respective în care se află refugiatul, ceea ce înseamnă greutatea considerabile.

Un contract de lucru obținut pentru 64 refugiați români la Triest de către părintele Comănicu de la St. Laurier, în colaborare cu reprezentantul în Canada al „Comitetului Național Român”, cu firma „International Canadian Paper Co.”, a fost din nenorocire anulat de amendamentul Legii din 15 septembrie 1951, lăsând astfel întregul grup în situație disperată în lagărul de la Triest, după ce au așteptat în vederea perfectării acestui contract luni de zile.

Trebuie remarcată în Canada activitatea depusă în folosul refugiaților români de către preotul Comănicu și cea de către domnul inginer Nițescu, care a adus singur prin firma la care lucrează vreo 20 refugiați, ajutându-i să se așeze în această nouă țară.

Piața de muncă fiind saturată în Canada, sunt doar puține speranțe pentru emigrări mai puternice în viitor. [fraza care urmează este adăugată pe dactilogramă cu pixul]. În total, după informațiile reprezentantului C.N.R., de la 1 ianuarie 1945 până la 30 iunie 1952 Canada a primit 460 refugiați.

(Va urma)

Electronică. Apoi îl cumperi, îl plătești și pleci acasă. Dar televizorul nu este aparat de radio: îl bagi în priză, îl pornești și asculți emisiunea. Nu ai nicio șansă să îl instalezi singur, așa că trebuie să te adresezi celor de la Coope-rativa „Radio-Progres”. Urmează o zi, două, trei, poate mai multe de așteptare. Depinde cum ai noroc. Când ajunge tehnicianul, afli că, de fapt, el are doar obligația să ți-l ia în garanție. Dacă vrei să îl și instaleze, „Știți, pentru dumneavoastră...!”. Șansele tale sporesc dacă nu este iarnă, ploaie, ceață. Se poate urca mai ușor pe casă, să monteze antena. Dacă nu interpretezi corect mesajul, afli că doar pe Calea Rahovei, nr. 5, există un centru care se ocupă cu instalarea antenei.

A dispărut din vitrine „Colțul noutăților”. Era foarte util, pentru că prezenta ultimele articole intrate în magazin. Sau dacă nu a dispărut, praful s-a așternut peste „noutăți”, căci nimeni nu le mai schimbă.

Exista un număr foarte mare de restanțieri la plata chiriei. Printre ei, doctori, ingineri, juriconsulți, cu sume între 300 și 900 lei (chirii între 37 și 102 lei). Unii nu mai plățiseră de la 1 ianuarie 1964.

La librăria din Calea Victoriei nr. 45 (pasa-jul Kretzulescu) se desfășoară ample lucrări de reamenajare și extindere. Viitoarea librărie, numită „Universală”, va fi cea mai mare din țară. La sfârșitul anului, în apropiere, se deschide un mare magazin de vestimentație și accesorii pentru bărbați: „Adam”.

I.T.B. anunță că se prelungește traseul liniei de autobuze 37 în cartierul Drumul Taberei, până în strada Lujerului. O întrebare des auzită în mijloacele de transport cu autotaxare: nu aveți să schimbați un leu? Nici călătorii nu se îngrijesc să aibă banii potriviți pentru bilet, dar nici carnete-le cu mai multe bilete nu se găsesc ușor. Pe Bulevardul Tudor Vladimirescu sunt aproape gata lucrările pentru instalarea unei noi linii de tramvai, care va face legătura între liniile

de pe Șoseaua Viilor și cele de pe Șoseaua Panduri. Va fi o linie circulară de tramvai, în genul traseului liniei de autobuze 33. Se va asigura astfel legătura între cartierele Giulești și Grivița cu cele din sud, fără a mai fi nevoie să se traverseze centrul orașului.

La 10 noiembrie, a murit profesorul Aram Frenkian, titularul Catedrei de limba și literatura greacă la Universitatea din București.

Prin hotărâre a Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă s-a înființat „Premiul discului de muzică ușoară românească” al Casei „Electrecord”. Este unic, în valoare de 10.000 lei (ziarul costa 20 bani) și se acordă anual pentru cea mai bună interpretare de muzică ușoară românească înregistrată pe disc. Discul va fi selecționat de un juriu. Întră în concurs discu-riile cu cel puțin 5.000 exemplare vândute.

La jumătatea lunii noiembrie, în fața unei foste bodegi de la intersecția străzilor Brezoianu și Dobrogeanu-Gherea, ploua torențial. Pietonii s-au strâns să vadă care era cauza, mai ales că în ultima vreme ploaia cu stropi ca gă-mălia căzuse zilnic asupra orașului. Deodată, un domn cu umbrelă iese din fosta bodegă și strigă: „Opriți ploaia!” Și, ca prin minune, ploaia se oprește. Se turna o secvență dintr-un nou film, *Duminică la ora 6*, iar persoana cu umbrela era tânărul regizor Lucian Pintilie. Protagonisti sunt doi studenți de la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale”: Adina Rațiu și Dan Nuțu.

La 24 decembrie se naște cel mai tânăr teatru al Capitalei, „Ion Creangă”. Prima cortină s-a ridicat pentru o piesă de Ion Creangă (se împlinesc 75 de ani de la moar-tea lui), *Harap Alb*. Ion Lucian este direc-torul noului teatru.

Prototipul troleibuzului cu burduf

În seara de 31 decembrie, Sala Studio a Teatrului Național are în reper-toriu piesa *Să nu te joci cu dragostea*. Biletele la spectacol au seria 366, câte zile a avut anul.

La Mulți Ani! și să ne revedem cu bine în cel nou, 1965. ■

DIALOG CU CITITORII

Urăm tuturor cititorilor și colaboratorilor, colegilor tipografi un An Nou cu bucurii și sănătate. La Mulți Ani!

O FOTOGRAFIE

Mai vechi corespondent și colaborator al revistei, domnul NICOLAE GOLGOJAN, din com. Darova, jud. Timiș, ne scrie: După plenara C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949, s-au înființat școli profesionale pentru mecanici agricoli, una a funcționat în orașul Corabia.

Unchiul meu Alexandru Lucă Păstaie, director de moară în sat, m-a înscris împreună cu fiul său, la școala din Corabia. La 15 august 1949, cocoțați în căruță, am pornit cu unchiul Lisandru și vărul meu spre școală. A urmat un simulacru de examen pentru admitere, la care am reușit aproape toți.

În primăvara anului 1950 am fost delegat să fac practica chiar la mine în sat. De la școală mi s-au dat toate alimentele și mama urma să ne gătească, pentru mine și ceilalți elevi aflați în practică.

După ce serveam masa și plecam, frații mei năvăleau la resturile de pe masă. În urma acestei activități am primit suma de 830 de lei, pe care am dat-o mamei întreagă. Următorul an am făcut practica la Piatra Olt în casele și pe pământurile, naționalizate în 1948. Școala Profesională de Mecanici Agricoli Corabia (S.P.M.A.C.) a durat doi ani și în 1951 au fost declarați absolvenți 77 dintre cei peste 80 de elevi. La școală totul a fost gratuit: internatul, masa, rechizitele, hainele și lenjeria.

Fotografia pe care am atașat-o la scrisoare a fost făcută în timpul școlii, și este prima mea poză din viață, plătită de vărul meu. Vărul Oniță

Păstaie este cel din stânga. Ieșirile prin oraș la film sau spectacole se făceau în-colonați, cântând cântece sovietice, cel mai frecvent fiind *Marșul partizanilor*. La două săptămâni mergeam la baia comunală și acolo am făcut pentru prima dată baie cu aburi.

După absolvire, din lipsă de perspective a plecat fiecare unde a putut. Unii au ajuns ofițeri în armată sau poliție, alții chiar procurori ori ziaristi, iar eu am ales drumul spre Canalul Dunăre-Marea Neagră ca excavatorist.

DIFUZAREA

Un număr tot mai mare de cititori ni se plâng, în ultimele luni, că nu mai primesc revista la chioșcurile de presă, iar unii vânzători le spun că redacția nu vrea să le mai dea revista. Situația este generată de faptul că am fost siliți să întrerupem colaborarea cu unul dintre marii difuzori de presă din cauza datoriilor pe care acesta le-a acumulat față de Magazin istoric. În aceste condiții aveți două posibilități de a vă asigura lectura revistei prin abonament la Poșta Română sau în varianta on-line, pe care o găsiți la adresa www.magazinistoric.ro.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

BĂTĂLI CELEBRE DIN EUROPA

LOCUIINȚA	↓	PRIMELE LA BUGET!	↓	ÎNFRĂNT NAPOLEON I 1815	↓	VICTORIE M. VITEAZUL 1599	↓	PÂINEA ARDELEA-NULUI	↓
VICTORIE M. VITEAZUL 1595		SUNT ÎN PLEN!		DAC		DISTANȚAȚI		SERVEȘTEI	
↓		↓		↓		↓		↓	
PUSE ÎN CASETĂ!	→			SCOS LA VEDERE	→				
PRIMELE LA CÂȘTIG!				REPARTIZATĂ PE CATEGORII					
↓		METRI CUBI DE LEMNE	→					INTRATE ÎN BAIE!	
		E UN OARECARE							
	BLUZĂ	↓		UN FEL DE A SCRIE VERSURI	→				VICTORIE ȘT. CEL MARE 1475 (LÂNGĂ VASLUJ)
	VICTORIE NAPOLEON I 1805								↓
↓						CAP DE BIPEDI!	→		
↓									
CU CARACTER RELIGIOS				CEAS	→			LUATE DIN TIMPI!	
CAI DE ACCES	→			VICTORIE FLOTA SPA-NIOLĂ 1571					
		LUATE ÎN BALON!	→	↓		CUTĂ DE FAȚĂ	→	↓	
↓		STARE DE OBOSEALĂ				FIRE TEXTILE			
COST MEDIU		↓			OFITER OTOMAN	↓	ÎN COMUNĂ!	→	
MĂTUȘE	→						VICTORIE TIMUR LENK 1402		
ANVELOPĂ REFĂCUTĂ					↓		↓	VOCE ÎNALTĂ DE BĂRBAT	
↓									
CURTE!	→			CULEGĂTORI DE INFORMAȚII	→			↓	
VICTORIE ROMÂN-O-RUSĂ 1877				MĂSURĂ A TENSIUNII	↓				
↓						RÂU ÎN SCOTIA	→		
MIȘCARE PRIN APĂ	→				MEMBRU SUPERIOR	→			
UNEALTĂ DE SCRIS					SCOASE DIN MUST!				
↓					↓	INTERPRETAT PE SCENĂ DE ACTORI	→		
INIMĂ DE GAZETARI!	→			PUNCT DE PLECARE ÎNTR-O CURSĂ	→				

Pavel TOTOLICI

Emanciparea femeilor germane din Transilvania	– Ittu G. L.	1(562)	66
Rosenthalii	– Lazăr T.D.	3(564)	66
		4(565)	70
Școala în istorie. Istoria în școală	– Lazăr T.D.	12(573)	55
110 ani de la înființarea A.C.R.	– Macovei N.	12(573)	62
Bucura Dumbravă	– Nicolau M.	11(572)	66
Alianța României cu Puterile Centrale	– Pițigoi M.A.	11(572)	37
Manipulările recensământului țarist	– Poștarencu D.	4(565)	10
Isidor Selageanu, un pictor în Războiul de Independență	– Rezeanu P.	5(566)	23
Pro Memoria	– Rus A.	11(572)	63
Un izvor bogat în informații „Monitorul Oficial al României“	– Silverstein I.	12(573)	57
Cazul senatorului Radu Ivănescu (Ivanoff)	– Spănu A.	9(570)	79
Take Ionescu	– Tâmpescu (Luca) G.	9(570)	23
Armistițiul de la Focșani	– Torrey G.	10(571)	18
Contemporană			
Târg încheiat, marfa lipsă	– Aldescu-Aldea G.	4(565)	43
23 august la Turnu Severin	– Aldescu-Aldea G.	11(572)	87
Vin americanii... și ne bombardează	– Armă A.	4(565)	15
Un destin sfârșit aviatorul Dumitru Marinescu	– Avram V.	5(566)	43
Banii Ucrainei, salvați de români	– Avram V.	7(568)	27
Aripi frânte. Alexandru Șerbănescu	– Avram V.	8(569)	46
De la S.S.I. la C.I.E.	– Banu F.	11(572)	20
Ecaterina Teodorescu... în S.U.A.	– Bălescu V.	11(572)	90
Sir Sacheverell Sitwell, la 1937	– Berza M.	12(573)	27
Japonia și chestiunea basarabeană în perioada interbelică	– Bistreanu I.	1(562)	10
Hramul bisericii din Tânganu	– Bolboja V.	5(566)	89
Denumiri de localități din Basarabia	– Budișteanu A.	11(572)	91
Ecouri	– Budura R.I.	9(570)	78
Monumentul lui Ion C. Brătianu	– Buiumaci C.	5(566)	88
O demisie și o împăcare	– Calafeteanu I.	3(564)	11
		4(565)	20
Diplomația română și Dictatul de la Viena	– Calafeteanu I.	8(569)	41
Români și comunități românești din America	– Carp. M.	12(573)	33
Geo Bogza, femeile din spatele poeziei	– Chiru A.	7(568)	29
Lăutarul Costache Parno (Parnău)	– Chiselă V.	1(562)	41
Cinematografele de altădată	– Chiș A. L.	1(562)	30
Nonagenara Jimbolie românească	– Corduncanu V.	4(565)	85
Profesorul Aurel Craifalcanu (1884-1938)	– Craifalcanu M., Craifalcanu D.A.	11(572)	60
Ferdinand – omul	– Cristea N.	10(571)	14
De ce a refuzat Anglia să ajute România	– Damian G.	2(563)	42
Radiografia nazistă a României anului 1940	– Damian G.	5(566)	30
Iosif Chișinevschi îndrăgostit	– Diac C.	6(567)	42
Întâlnirile mele cu regele Mihai	– Dinu Ș.	11(572)	71
Ce i-am spus lui Oleg Kalugin	– Dorobanțu V.	5(554)	49
Înțelegeri secrete între Dej și Hrușciov	– Dragomir E.	9(570)	71
		10(571)	71
Virgil Cândea și istoria Mediteranei Orientale	– Feodorov I.	2(563)	37
Șumitul NATO de la Madrid, un succes pentru România	– Fota I.	7(568)	5
În slujba monarhiei bicefale	– Geese D. A.	6(567)	66
Decembrie 1989 în ziarele sovietice centrale	– Gladîșeva A.S..	6(567)	25
Siteul muzeului național Brukenthal	– Hrib D.R.	11(572)	32
Fransovici, români și sârbi de primă mărime	– Jakovljevic R.	7(568)	45
Încadrarea absolvenților cu studii superioare în Securitate	– Ioniță N.	6(567)	51
Securitatea față de francmasoneria	– Ioniță N.	9(570)	19
Sabotaj pe Valea Prahovei	– Irimia D.	3(564)	85
Cititorii întreabă, istoricii răspund	– Isac I., Vasilescu C.	10(571)	90
Amintirea refugiuului polonez în România	– Matei D.	11(572)	5
„Mircea“, călăuză printre faruri pentru destine	– Moșneagu M.	8(569)	55
Ferdinand – cititorul	– Noica N.	10(571)	10
Agentura atașatului militar sovietic	– Opreș P.	1(562)	54
Conflicte între generali comunisti	– Opreș P.	7(568)	59
Prima vizită în România a unui președinte S.U.A.	– Opreș P.	8(569)	31
Proiecte aviatice nerealizate	– Opreș P.	10(571)	49
Destinul alinamentului fortificat Focșani – Nămolosa – Brăila	– Otu P.	1(562)	49
Cei 11 ani de viață ai D.G.S.M.	– Pocorschi M., Tărnoveanu C.	10(571)	60
Represiunile staliniste din nordul Bucovinei	– Popa I.C.	6(567)	20
Lección de românism a românilor de la răsărit	– Pop I.A.	4(565)	5
Istorici pe care i-am cunoscut: Hadrian Daicoviciu (1932-1984)	– Pop I.A.	10(571)	35
Atenție la pragu!	– Popescu I.	1(550)	27
Mareșalul Ion Antonescu se adresează muncitorilor	– Răpeanu V.	6(566)	26
Controversele lui 23 august 1944	– Răpeanu V.	8(569)	33
		9(570)	14
		10(571)	66

SUMARUL SUMARELOR, 2014

Istoria României

Veche

Ospățul lui Dromichaïtes	– Cazacu M.	3(564)	25
		4(565)	33
Copacul	– Ispas S.	3(564)	29
		4(565)	33
Două descoperiri	– Luca S.A.	9(570)	63

Medie

Faianță germană în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei	– Bonța C.M., Muntean O.	2(563)	55
Destine dramatice în familia Brâncovenilor	– Cazacu M.	9(570)	9
		10(571)	27
La porțită, o femeie cu o găină într-o mână și un cuțit în alta	– Cazacu M.	12(573)	47
Sfada preoților români din Brașov	– Damian G.	7(568)	48
Român și România	– Pop I.-A.	1(562)	5
Lecția de românism a românilor de la răsărit	– Pop I.-A.	4(565)	5
		5(566)	33
Jan Krzysztof Tarnowski magnatul polonez în costum de husar moldovean	– Rezachevici C.	10(571)	33
Ctitorii de doamne și domnițe	– Solcan Ș.	3(564)	51

Modernă

Fabrica de hârtie „Letea” în Primul Război Mondial	– Adochiței L.	5(566)	84
Colecția de artă a lui Mihail Kogălniceanu	– Badea-Păun G.	12(573)	38
Investițiile belgiene din România, 1838-1916	– Beke P.	9(570)	5
Despre români	– Bulei I.	1(562)	33
Averea lui Carol I	– Bulei I.	5(566)	15
De ce am rămas neutri	– Bulei I.	8(569)	15
Uniforma regimentelor de graniță din monarhia habsburgică	– Bolovan I., Onofreiu A.	7(568)	83
Câteva mărturii despre corupție în România	– Cazacu M.	2(563)	12
Taina mormântului lui Constantin Brâncoveanu și o poveste cu clopote	– Cazacu M.	8(569)	25
Vechi relații culturale româno-libaneze	– Căndea V.	2(563)	33
		3(564)	37
Chipuri uitate: George B. Știrbei	– Căpușan A.A.	2(563)	81
Bucureștii între corupție și nepăsare	– Căzan I.	9(570)	28
Mărturie din veacul al XIX-lea	– Craifaleanu D. V.	3(564)	21
		4(565)	44
		5(566)	48
		6(567)	62
București. Modernizare și occidentalizare?	– Constantini E.	1(562)	38
„Agentul personal” al guvernatorului rus al Basarabiei	– Constantin I.	3(564)	8
Roșia Montană, între bogăție și sărăcie, acum 200 ani	– Damian G.	1(562)	88
România acum 100 de ani	– Filitti G.	1(562)	19
		3(564)	29
		5(566)	61
		7(568)	19
		9(570)	59
		11(572)	51
Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori	– Filitti G.	2(563)	57
		4(565)	48
		6(567)	56
		8(569)	61
		10(571)	40
		12(573)	70
Basarabia-Bucovina.info	– Giurescu D.	3(564)	5
Unirea politică a românilor din Transilvania și Ungaria cu România	– Goga O.	12(573)	5
Tinerețea lui Mihail Manoilescu	– Grigore A.	1(562)	85
Războiul de independență ecouri italiene	– Guida F.	5(566)	19
Mărturisiri	– Halippa P.	12(573)	18
Balurile Curții	– Ionescu A.-S.	1(562)	26
Album de război	– Ionescu A.-S.	7(568)	23
Josef Vaclav Frič în exil la Dej	– Ionescu A.I.	5(566)	52
Vara anului 1865. Vitezslav Halek în Dobrogea	– Ionescu A.I.	7(568)	75
„Marele Război” începe pentru România în 1914, nu în 1916	– Ionescu M.E.	2(563)	5

Drumurile mătăsi	– Budura A.E.	10(571)	22
Creștinarea cumanilor o misiune imposibilă	– Damian G.	11(572)	44
Ivan cel Groaznic	– Dolghin F.	3(564)	56
Leacuri de altădată	– Dolghin F.	5(566)	66
Cu nuiă sau cu vorba bună	– Dolghin F.	11(572)	25
Dom Pedro și Ines de Castro, în viață și dincolo de ea	– Dolghin F.	6(567)	47
Hanatul tătar din Crimeea	– Gemil T.	5(566)	10
		6(567)	33
		7(568)	66
Frații Barbarossa, stăpânii Mediteranei	– Ionescu V.	1(562)	23
		2(563)	68
Boccaccio, contemporanul nostru	– Nicolau M.	1(562)	56
Andrea Palladio	– Stănescu-Stanciu T.	3(564)	81
Basm și istorie un cavaler și o sirenă	– Stănescu-Stanciu T.	10(571)	76
Rivalii triumvirii ai renașterii venețiene	– Stoicescu E.	8(569)	75
„Admirabilul” Crichton, un scoțian la Curtea			
ducelui de Mantova	– Șenchea C.	2(563)	84
Bussy d'Amboise. Un destin meteoric într-o Franță vulcanică	– Șenchea C.	7(568)	87
Troilo Orsini și Isabella de Medici	– Șenchea C.	11(572)	84

Modernă

Roland Garros și evadările sale	– Avram V.	11(572)	48
Novorossia rediviva	– Bistreanu I.	12(573)	15
Un chinez la Curtea Regelui Soare	– Budura A.E.	7(568)	33
Bucureștii și Războiul Crimeii (1853-1856)	– Ciotoran G.	3(564)	90
Pistolul Parabellum 08	– Damian G.	9(570)	55
Fatala iubire dintre doi monștri sacri	– Dolghin F.	1(562)	71
Țarul eliberator	– Dolghin F.	7(568)	52
Agentă secretă la vreme de război	– Dolghin F.	8(569)	20
Poilus	– Dolghin F.	9(570)	52
Sofia și Heinrich Schliemann	– Dolghin F.	10(571)	54
Mari descoperiri din mici greșeli	– Dragomir C. T.	9(570)	33
Secretul Marelui Război, închis într-un obiect neînsemnat	– Fonclare G.	8(569)	5
La Gettysburg, armele au zăngănit din nou	– Ionescu S. A.	3(564)	47
Frederic al II-lea cel Mare	– Ionescu V.	5(566)	38
Diplomația în pregătirea războiului	– Ionescu V.	6(567)	5
Imaginând Balcanii, identitate și memorie			
în lungul secol XIX	– Mazarakis-Ainian P.	2(563)	30
Pereire: 30 de ani glorioși	– Mihalcea A.	3(564)	59
Planuri de război	– Otu P.	7(568)	14
Juana Ines de la Cruz	– Păușan-Nuică C.	5(566)	77
Frédéric Japy un ceasornicar cu poveste	– Păușan-Nuică C.	11(572)	30
O zi de noiembrie de dimineața până seara	– Stănescu-Stanciu T.	2(563)	61
O curtezană sofisticată: Louise de Keroualle	– Stănescu-Stanciu T.	4(565)	80
Atentatul de la Sarajevo	– Stănescu-Stanciu T.	6(567)	11
Voiaje...Voiaje...	– Stănescu-Stanciu T.	12(573)	75
Noi abordări ale istoriei Primului Război Mondial	– Vinogradov V.N.	9(570)	46

Contemporană

Jovanka Broz	– Andrei I. G.	4(565)	38
Sarajevo, orașul celor patru vârste	– Andrei I. G.	6(567)	16
Caravlahii	– Andrei I. G.	11(572)	55
Operațiunea „Overlord” dincolo de plaje	– Ambrose S.E.	6(567)	38
Confruntări aeriene cu arme neconvenționale	– Avram V.	2(563)	9
Spetsnaz	– Banu L. F.	3(564)	78
Rusia – Ucraina istoria unei relații	– Bistreanu I.	5(566)	5
Crimeea, o perle înșăngerată	– Bistreanu I.	8(569)	37
Crimeea o perle înșăngerată	– Bistreanu I.	9(570)	39
Pentru Ungaria e greu să treacă peste trecut	– Bottoni S.	12(573)	9
„Întâlnirea” mea cu Jovanka Broz	– Centea O.	8(569)	78
Decolare neaprobata de la Peenemunde	– Dolghin F.	4(565)	73
La Amsterdam, prin câteva muzee	– Dolghin F.	12(573)	23
Nelson Mandela și miracolul sud-african	– Cruceanu V.	2(563)	20
Operațiunea „Jaywick”	– Felton M.	5(566)	56
Omagiu pentru criptanalistii polonezi	– Gatea I.	9(570)	44
Problema ucraineană și implicațiile ei	– Iliescu V.	11(572)	33
Eldorado se află în Columbia	– Laverde E.L.	10(571)	81
Raportul CIA despre Iugoslavia	– Leca V.	7(568)	55
„Părintele” gemenilor la Auschwitz-Birkenau	– Lifton R.J.	11(572)	77
Creatorul Greciei moderne	– Mihalcea D.	3(564)	42
Doria Shafiq, croina feminismului în Egipt	– Păușan-Nuică C.	2(563)	23
O cetate medievală și războiul civil sirian	– Păușan-Nuică C.	7(568)	72

Pictorul Sever Burada	– Rezeanu P.	1(562)	76
Trei compoziții istorice	– Rezeanu P.	8(569)	52
A fost odată ca niciodată	– Roșu G.	2(563)	75
		4(565)	57
		6(567)	52
		8(569)	50
		10(571)	58
		12(573)	74
Pastila de cuvinte	– Sala M.	1(562)	83
		2(563)	40
		3(564)	88
		4(565)	62
		5(566)	75
		6(567)	60
		7(568)	62
		8(569)	59
		9(570)	89
		10(571)	46
		11(572)	76
		12(573)	79
Profesorii mei	– Scurtu I.	2(563)	17
		4(565)	25
Miron Cristea (1868-1939)	– Scurtu I.	8(569)	66
		9(570)	66
		10(571)	5
Suveranul	– Scurtu I.	11(572)	40
România după intervenția din Cehoslovacia	– Stanciu C.	5(566)	71
O (pseudo) evadare din Doftana	– Spănu A.	11(572)	12
Stelele și casa regală	– Stavinski M.	12(573)	32
Istoria astronomiei românești	– Sturdza M.D.	7(568)	38
Constantin „Băzu” Cantacuzino	– Șinca F.	1(562)	15
Steagul lui Ștefan cel Mare de la Muntele Athos	– Ștefan M.	11(572)	17
„Omul căruia presa de stânga îi datorează atâta!”	– Tökölyi R.	3(564)	70
Acțiunile ilegaliștilor din Baia Mare	– Tracz M.	11(572)	8
Bejenia silezienilor în România		12(573)	43
Români basarabeni în războiul din Afganistan	– Xenofontov A.	2(563)	26
		2(563)	87
		4(565)	89
		6(567)	75
		8(569)	89
		10(571)	87
		12(573)	85
Documente românești la Hoover Institution		1(562)	93
		2(563)	93
		3(564)	93
		4(565)	93
		5(566)	92
		7(568)	93
		8(569)	92
		9(570)	93
		10(571)	93
		11(572)	93
		12(573)	88
Simpozionul de istorie și civilizație bancară			
„Cristian Popișteanu”: Cristian Popișteanu, ziarist și istoric	– Isărescu M., Berindei D., Varia R., Theodorescu R., Constantinescu M., Păunescu C., Ștefan M., Matei D.	6(567)	79
		7(568)	9
		8(569)	10
Ultima oră: va fi totuși război!			

ISTORIE UNIVERSALĂ

Veche

Iisus, judecătorul femeii păcătoase	– Duțu M.	1(562)	46
Democrația Greciei Antice în cinci întrebări	– Mihalcea D.	12(573)	66
Sodoma și Gomora	– Stănescu-Stanciu T.	9(570)	74
Povestea necropolei împăratului Qin	– Zhang J.	3(564)	16

Medie

Mostar	– Andrei I.G.	1(562)	61
		2(563)	51

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga Oath to the United Romania ● O. Goga, D. Noveanu The story of the Great Union, told for the readers of the review *The New Europe* ● Pan Halippa, M. Ștefan My battle for Romanian identity in Bessarabia ● M. Berza 1937. The travel to Romania of Sir Sacheverell Sitwell ● M. Stavinschi A history of Romania Astronomy ● M. Carp The American Romanians I met ● G. Badea-Paun The fate of Mihail Kogalniceanu's art collection ● M. Tracz Aleksander Koj's recollections about the solidarity of the Romanians with the Polish refugees (II) ● M. Cazacu Why were forbidden the women to cut the throat of a chicken ● P.-N. Constantin Interview with Ivan Patzaichin ● T.D. Lazăr The national Colegium „Ion Luca Caragiale“ from Ploiesti is 150 years old ● I. Silberstein The Official Gazette of the Romanian Kingdom as a source of historical information ● N. Macovei 110 years since the creation of the Romanian Automobile Club ● G. Filitti Letters on the daily live during the communist regime ● M. Sala Guns names, styles and other eponymous ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLV). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Йорга Присяга к объединённой Румынии ● О. Гога, Д. Новяну История Великого Объединения, написанная для читателей журнала *The New Europe* ● Пан Халиппа, М. Штефан Моя борьба за румынскую идентичность в Бессарабии ● М. Берза 1937. Путешествие Сэчевэрела Ситуэлла по Румынии ● М. Ставински История румынской астрономии ● М. Карп Знакомые мне румыны из Америки ● Г. Бадя-Паун Судьба художественной коллекции Михаила Когэлничану ● М. Трац Воспоминания Александра Койа о солидарности румын с польскими беженцами (II) ● М. Казаку Почему женщинам запрещалось резать курицы ● П.-Н. Константин Иван Пацайкин: интервью ● Т.Д. Лазэр Национальному колледжу „Ион Лука Караджале“ в Плойешть – 150 лет ● И. Зилберштейн Источник исторической информации: *Monitorul oficial al Regatului României* ● Н. Маковей Румынскому Автоклубу 110 лет ● Дж. Филитти Письма об ежедневной жизни во время коммунистического режима ● М. Сала Наименования пистолетов, стилей и другие эпонимы ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLV). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Partidul comunist din Letonia
între cele două războaie mondiale
Helen Duncan, doamna cu ectoplasmă
Saulcel, biciclistul de slavi
Slujitorii Maiestății Sale, care nu... există

– Puiu T.	4(565)	52
– Stănescu-Stanciu T.	8(569)	71
– Ștefan Ch.	2(563)	72
– Troncotă C., Matei D.	1(562)	79
	2(563)	77
	3(564)	74
	4(565)	76
	5(566)	80
	6(567)	70
	7(568)	79
	8(569)	81
	9(570)	83
	10(571)	83
	11(572)	80
	12(573)	81
	4(565)	88
	5(566)	90
	7(568)	92
	8(569)	88
	9(570)	91
	10(571)	91
	11(572)	92

100 de ani de la Primul Război Mondial

Cuvinte din bătrâni

Un principiu, o persoană: Cuza
Dezrobirea
Basarabia nu mai putea aștepta
Între Orient și Occident
Ora bucureșteană
Tragedia Habsburgilor
Ștefan cel Mare și Sfânt
Război și patriotism
Bucureștii
Testament
Politică și microfon
Ideal împlinit

– Boerescu V.	1(562)	4
– Kogălniceanu M.	2(563)	4
– Marghiloman A.	3(564)	4
– Ornea Z.	4(565)	4
– Ion Gorun	5(566)	4
– Diamandy C.	6(567)	4
– Iorga N.	7(568)	4
– Topârceanu G.	8(569)	4
– Rallet D.	9(570)	4
– Carol I	10(571)	4
– Arghezi T.	11(572)	4
– Iorga N.	12(573)	4

Interviurile noastre

Balkanii, vecinătatea mijlocie
Un locotenent major negociază cu generalii
Ivan Patzaichin: Cariera mea nu a fost
doar ce s-a văzut la televizor

– Dolghin F.	2(563)	47
– Damian G.	7(568)	43
– Constantin P.N.	12(573)	52

Eveniment

Istoria României într-un muzeu berlinez
Respectul pentru trecut
O carte model pentru o instituție model
De două ori Cehoslovacia, la București
Berlinul interbelic al lui Willy Römer
100 de ani de la Marele Război
Jucării din lut
Zoomonetar
Premiile Fundației Culturale Magazin istoric
Telex

– Carp R.	6(567)	32
– Matei D.	7(568)	71
– Matei D.	8(569)	87
– Otu P.	4(565)	59
– Păiușan-Nuică C.	9(570)	27
– Pițigoi M. A.	8(569)	24
– Roșu G.	6(567)	30
–	8(569)	58
–	8(569)	85
–	3(564)	92
	4(565)	92
	5(566)	93
	7(568)	91
	8(569)	93
	9(570)	92
	10(571)	92
	11(572)	29, 62
		86, 91

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

5948384 040074

12